

Maaeluministri 01.01.2023 käskkiri nr x Lisa 1

EELNÕU

30.09.2022

PÕLLUMAJANDUS, TOIT JA MAAELU

Programm 2023–2026

Sisukord

Sisukord	2
1. Programmi üldinfo.....	4
2. Sissejuhatus	4
3. Programmi juhtimiskorraldus.....	5
4. Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve.....	7
5. Hetkeolukorra lühianalüüs.....	9
Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire	9
Biomajandus	10
Põllumajandus ja toiduainetööstus	12
Toiduohutus	15
Maaelu	16
6. Olulised tegevused	18
7. Programmi tegevused	20
7.1. Meede – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine	20
7.1.1. Programmi tegevus – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine	20
Taimekaitse.....	20
Väetised	22
Täiendav keskkonnahoid	23
7.2. Meede – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine	25
7.2.1. Programmi tegevus – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine	25
Taimetervis	26
Loomatervis	26
Söödaohutus.....	29
Loomade heaolu	30
7.3. Meede – Toiduohutus.....	33
7.3.1. Programmi tegevus - Toiduohutus	33
7.4. Meede – Põllumajanduses kvaliteetsete sisendite tagamine	36
7.4.1. Programmi tegevus – Maakasutus.....	37

7.4.2.	Programmi tegevus – Maaparandus	38
7.4.3.	Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal	39
7.4.4.	Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus	42
7.5.	Meede – Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine	44
7.5.1.	Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime	45
7.5.2.	Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus	47
7.5.3.	Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal	48
7.5.4.	Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö	49
7.5.5.	Programmi tegevus – Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand	51
7.5.6.	Programmi tegevus – Mahepõllumajandus	53
7.6.	Meede – Maa- ja rannapiirkonna arendamine	56
7.6.1.	Programmi tegevus – Maa- ja rannapiirkonna arendamine	56
	Maaelu ja kohalik kogukond	56
	Finantsinstrumendid	60

1. Programmi üldinfo

Tulemusvaldkond	Põllumajandus ja kalandus
Tulemusvaldkonna eesmärk	Eesti toit on eelistatud, keskkond ja elurikkus on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukonnad on elujõulised
Valdkonna arengukava	Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030
Valdkonna visioon	Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada
Programmi nimi	Põllumajandus, toit ja maaelu
Programmi eesmärk	Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond
Programmi periood	2023–2026
Peavastutaja (ministeerium)	Maaeluministeerium
Kaasvastutajad (oma valitsemisala asutused)	Põllumajandus- ja Toiduamet (PTA), Veterinaar- ja Toidulaboratoorium (VTL), Põllumajandusuuringute Keskus (PMK), Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet (PRIA), Eesti Taimikasvatuse Instituut (ETKI)

2. Sissejuhatus

Programmis kajastuvad tegevused, mis aitavad kaasa Eesti põllumajanduse ja toiduainetööstuse arengule ning konkurentsivõime kasvule, toiduohutuse ja -julgeoleku tagamisele, maa- ja rannapiirkondade tasakaalustatud arengule ja heale maaelule laiemalt. Samuti taimede ja loomade heale tervisele, muldade seisundi parandamisele ning puhta keskkonna ja liigilise mitmekesisuse säilimisele.

Seosed arengustrateegiaga „Eesti 2035“.

Strateegia „Eesti 2035“ tegevuskavas on seatud üheks arenguvajaduseks julgeolek ja turvalisus ning peetud oluliseks tagada julgeolek igas olukorras ja parandada kriisideks valmisolekut. Põllumajandus, toit ja maaelu programmi tegevused panustavad sellesse, et toidujulgeolek oleks Eestis tagatud.

Programmi tegevus „Toiduohutus“ panustab arengustrateegia sellesse, et kujundada inimese tervist toetav keskkond („Eesti 2035“ sihid „Inimene“ ja „Elukeskkond“).

Maaeluminister annab igal aastal Riigikogus ülevaate¹ Maaeluministeeriumi panusest arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidesse panustamisest.

Biomajandus on programmis läbiv teema ja panustab strateegia „Eesti 2035“ tegevuskava muutusesse, mis peab vajalikuks suurendada Eesti majandusele oluliste valdkondade võimekust. Maaeluministeerium on peavastutaja kestliku ringbiomajanduse (sh sinimajanduse) arendamisel.

¹ Maaeluministri kõne 18.04.2021 Riigikogus [ettekanne-2022-04-18-urmas-kruuse.pdf \(agri.ee\)](#)

3. Programmi juhtimiskorraldus

Programm „Põllumajandus, toit ja maaelu 2023–2026“ (edaspidi programm) panustab riigi eelarvestrateegia tulemusvaldkonda „Põllumajandus ja kalandus“ ning osaliselt ka tulemusvaldkondadesse „Regionaalareng ja maaelu“, „Keskfond“ (Natura 2000) ja „Tervis“ (ohutu toit), „Teadus“ (rakendusuringud) ning „Ettevõtlikkus ja innovatsioon“ (koostöömeetmed). Programmdokument koosneb kuuest programmi tegevusest, mille alla on koondatud tegevuste elluviimiseks vajalikud teenused.

Programm on arengukavas „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ seatud alaeesmärgi rakendamiseks vajalikke meetmeid ja tegevusi kirjeldav dokument.

PõKa 2030 VISIOON:

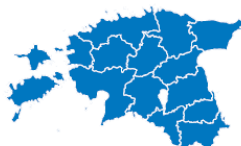
Eesti toit on hinnatud ja maal on hea elada

ÜLDEESMÄRK

Eesti toit on eelistatud, keskkond ja elurikkus on hoitud, toidusektori ettevõtted on edukad ning maa- ja rannakogukonnad on elujõulised

ALAEESMÄRK

Tark ja kehtlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond

ALAEESMÄRK

Kestlik kalandus, mis tagab kalandusvaldkonna konkurentsivõime ja kalavarude jätkusuutliku majandamise

Tegevussuunad

Horizontaalsed arendusteemad

Biomajandus, eksport, keskkond ja maapiirkonna terviklik areng,

samuti võrdsed võimalused ja hea riigivalitsemine, sh: teadmistepõhine kaasav poliitika- ja õigusloome, sihtrühmade teadlikkuse tõstmine, kvaliteetsete avalike teenuste osutamine, tõhus riskijuhtimine ning IT-haldus ja terviklikud järelvalve süsteemid (sh strateegiliste riskide hindamine, toiduohutus, selge vastutus jm).

Programmi koostamist ja täitmist koordineerib strateegia- ja finantsosakond ning programmi kooskõlastab ministeeriumi juhtkond. Programmi kinnitab maaeluminister käskkirjaga pärast riigieelarve vastuvõtmist ja programm avalikustatakse Maaeluministeeriumi kodulehel 15 tööpäeva jooksul riigieelarve Riigikogus vastuvõtmisest arvates. Programmi muudetakse vastavalt vajadusele või sama aasta riigieelarve seaduse muutmisega. Programmi eelarvet seiratakse minimaalselt kord kvartalis ning tegevusi kord poolaastas.

Teenuste arendamiseks toimuvad regulaarselt teenuste kvaliteeditöörühma kohtumised, kuhu kuuluvad nii ministeeriumi kui ka valitsemisala asutuste esindajad. Programmi 2023. aasta eelarve kulude, mitterahaliste kulude ja investeeringute maht on 429 237 579 eurot. Programmi rahastamiskava koosneb planeerimistasandite kuludest.

Programmi elluviimise seisukohalt on suure kaaluga ka Rohelepe koos selle strateegiatega "Talust taldrikule" ja „Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2030“ ning Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) uue finantsperioodi planeerimine ja käivitamine. Nende protsesside

käigus tuleb tagada kooskõla ja loogiline sidusus programmi, "Talust taldrikule" strateegia, „Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2030“ ning ÜPP järgmise finantsperioodi eesmärkide ja tegevuste vahel. Kõiki Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika tegevusi raamistab ajaliselt seitsmeaastane finantsperiood, ent ÜPP üleminekumäärusega (hakkas kehtima 1. jaanuar 2021) pikeneb kehtiva 2014-2020 perioodi meetmete rakendamine 2022. aastani kasutades 2021. ja 2022. aastal selleks uue finantsperioodi ning taastekava (Next Generation EU) vahendeid. "Talust taldrikule" strateegia ja „Euroopa Liidu elurikkuse strateegia aastani 2030“ raames on lähiaastatel välja tulemas arvukad algatused konkreetsete eesmärkide ja sihttasemetega. Sellest tulenevalt ning samuti peale uue finantsperioodi ÜPP strateegiakava kinnitamist võib tekkida vajadus teha muudatusi ka programmi eesmärkides ning mõõdikutele seatud sihttasemetes.

Programmi rahastamiskava koostamisel lähtutakse riigieelarve seadusest ja selle rakendusaktidest. Rahastamiskava sisaldab kõiki allikaid (sh välisvahendeid). Programmi rahastamiskava koostatakse kuluarvestuse infosüsteemis (KAIS). Programmi tulud, kulud ja finantseerimistingimused kinnitatakse riigi eelarvestrateegiaga 2023–2026.

Maaeluministeeriumi koostab igal aastal programmi rakendamise kohta tulemusaruande.

Olulisemad muudatused 2023-2026 programmis võrreldes varasemaga:

Programmi tegevuste hulka on vähendatud, programmis on kolm uut tegevust: põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine (kokku on liidetud varasemad tegevused taimekaitse, väetised ja täiendav keskkonnahoid), taime tervise, loomade tervise ja heaolu tagamine (kokku on liidetud varasemad tegevused taimetervis, loomade tervis, loomade heaolu ja söödaohutus) ja maa- ja rannapiirkonna arendamine (kokku on liidetud varasemad tegevused maaelu ja kohalik kogukond ja finantsinstrumendid). Programmi teenustes on muudatusi, kustutatud on teenused, mida asutused enam ei paku. Teenustes on toimunud muudatusi ka lähtuvalt käimasolevatest struktuurireformidest (muudatused valitsemisalas ja valitsemisalaülene riigilaborite konsolideerimine) ning uue ÜPP eelarveperioodi avanemisest.

4. Programmi eesmärk, mõõdikud ja eelarve

Programmi eesmärk: Tark ja kestlik põllumajandus, toidutootmine ja maaelu ning ohutu toit ja hoitud keskkond.

Programmi mõõdikud:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala, ha	986 672	9900 000	990 000	990 000	990 000
Kogu tarneahela loodava lisandväärtuse osatähtsus kogu ettevõtlussektori lisandväärtuses ² , %	7,2 (2019)	7,2	7,2	7,2	7,2
Tarbija kindlustunde indeks, %	67	-	69	-	-
Keskkonnasõbralikult majandatava maa osakaal, %	88,40	80	80	80	80
Maapiirkonnas elavate noorte vanuses 21–40 osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, %	27,52	27,76	27,76	27,76	27,76

Programmi eelarve:

Programmi kulud		2022	2023	eelarve		
		eelarve	eelarve	2024	2025	2026
2022 planeerimistasandid	2023 planeerimistasandid					
<i>Meede</i> – <i>Põllumajanduskeskkond</i>	<i>Meede</i> – <i>Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine</i>	101 525 914	87 277 861	66 072 369	61 140 941	59 615 733
<i>Programmi tegevus</i> – <i>Taimekaitse</i>	<i>Programmi tegevus</i> – <i>Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine</i>	1 128 082	87 277 861	66 072 369	61 140 941	59 615 733
<i>Programmi tegevus</i> – <i>Väetised</i>		317 743				
<i>Programmi tegevus</i> – <i>Täiendav keskkonnahoid</i>		100 080 090				

² Metoodika: Eurostati andmeallikad: nama_10_a10, aact_eaa01, sbs_na_sca_r2, sbs_na_dt_r2; (A01+C10...C12+I56+G4617+G463+G4711+G472+G4781)/Kokku

Meede – Taimetervis, loomade tervis ja heaolu	Meede – Taimetervis, loomade tervise ja heaolu tagamine	20 378 776	21 518 176	24 459 734	25 119 777	26 059 709
Programmi tegevus – Taimetervis	Programmi tegevus – Taimetervis, loomade tervise ja heaolu tagamine	2 212 141	21 518 176	24 459 734	25 119 777	26 059 709
Programmi tegevus – Loomatervis		8 412 322				
Programmi tegevus – Söödaohutus		1 441 731				
Programmi tegevus – Loomade heaolu		8 312 582				
Meede – Toiduohutus	Meede – Toiduohutuse tagamine	9 054 479	11 434 778	11 347 110	11 348 894	11 350 164
Programmi tegevus – Toiduohutus	Programmi tegevus – Toiduohutuse tagamine	9 054 479	11 434 778	11 347 110	11 348 894	11 350 164
Meede – Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses	Meede – Kvaliteetsed sisendid põllumajanduses	34 060 516	40 328 266	36 434 817	34 696 569	34 132 808
Programmi tegevus – Maakasutus	Programmi tegevus – Maakasutus	7 544 270	10 023 973	9 714 870	8 642 243	9 476 045
Programmi tegevus – Maaparandus	Programmi tegevus – Maaparandus	11 394 581	13 342 979	11 853 795	11 385 376	9 985 056
Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal	Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal	8 845 179	10 734 528	9 847 181	9 694 541	9 695 003
Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus	Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus	6 276 485	6 226 785	5 018 971	4 974 410	4 976 705
Meede – Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine	Programmi tegevus – Põllumajandussaaduste tootmise, väärindamise ja turustamise toetamine	227 066 646	255 121 883	263 900 339	247 610 644	247 811 044
Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetetööstuste konkurentsivõime	Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetetööstuste konkurentsivõime	53 877 379	79 622 227	92 453 716	83 185 958	82 121 210
Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus	Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus	8 589 010	10 909 368	9 459 521	9 519 574	9 561 685
Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal	Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal	1 706 304	129 137 548	120 322 644	120 522 487	121 370 882
Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö	Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö	3 075 145	4 425 685	3 550 448	1 939 907	1 418 674
Programmi tegevus – ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand	Programmi tegevus – ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand	131 376 579	2 701 085	4 271 895	4 772 235	4 768 112

Programmi tegevus – Mahepõllumajandus	Programmi tegevus – Mahepõllumajandus	28 442 219	28 325 971	33 842 116	27 670 483	28 570 481
Meede – Maa- ja rannapiirkonna areng	Meede – Maa- ja rannapiirkonna arendamine	28 306 119	35 310 775	56 450 712	42 895 914	44 509 080
Programmi tegevus – Maaelu ja kohalik kogukond	Programmi tegevus – Maa- ja rannapiirkonna arendamine	26 775 022	35 310 775	56 450 712	42 895 914	44 509 080
Programmi tegevus – Finantsinstrumendid		1 531 098				

Programmi teenuste hinnas sisaldub põhivara kulum. Teenuse hindades kajastatakse amortisatsioonikulu selleks, et kanda investeering kuluks soetatava põhivara kasuliku eluea jooksul. Põhivara kulum kajastatakse programmi, meetme ja tegevuse tasemel mitterahalistes kuludes. Eelarve maksumus on ilma käibemaksuta.

Teenuste maksumus kujuneb teenuse osutamisega seotud otsestest kuludest (nt inimestele või ettevõtetele suunatud toetused või teenuskohtade ülalpidamine) ja kaudsetest kuludest (teenust osutava asutuse personali- ja majanduskulud). Investeeringute eelarvet kajastatakse programmi, meetme ja tegevuse tasemel.

2023. aasta suuremad investeeringu projektid:

- PMK laboriinfosüsteemi arendus;
- PTA järelevalve infosüsteemide arendustööd;
- MeM kliendiportaali e-teenuste arendused;
- PRIA arengutoetuste valdkonna menetlussüsteemid (MATS);
- PRIA otsetoetuste valdkonna menetlussüsteemid (TAKS);
- kalanduse infosüsteemide arendamine, et lihtsustada kutselise kalapüügi lubade taotlemist ja kalapüügiga seonduvate andmete esitamist;
- põllumajandus- ja kalandussektoris kasutatava erimärgistatud diislikütuse väärkasutamist kontrolliva infosüsteemi loomine.

Lisaks soetatatakse põldkatsete läbiviimiseks katsetehnikat ETKlle ja PMKle ning järelevalve ja seire toimivuse tagamiseks vajalike laborianalüüside teostamiseks laboriseadmeid. CO2 kvooditulust viiakse ellu pilootprojekt, mille raames rajatakse taaskasutuse ja kontrollitavate kliimatingimustega kasvuhooned.

5. Hetkeolukorra lühianalüüs

Teadus ja innovatsioon ning teadmussiire

Teadus- ja arendustegevus, valdkondlik koolitus ning sidus teadmussiirde- ja nõuandesüsteem mängivad tähtsat rolli Eesti põllumajanduspoliitika elluviimisel ning põllumajanduse, toiduainetööstuse, maaeluga ja metsandusega seotud ettevõtluse konkurentsivõime tõstmisel. Valdkonna teadustoe tagamiseks koordineerib ja rahastab Maaeluministerium põllumajandus- ja toiduvaldkonna teadus- ja arendustegevust, innovatsiooni ning teadmussiiret järgmiste programmide ja meetmete kaudu:

- **Rakendusuringute programm** programmide „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2004–2008“, „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2009–2014“ ning „Põllumajanduslikud rakendusuringud ja arendustegevus aastatel 2015–2021“ tegevuste jätkamiseks. Programmi raames rahastatakse rakendusuringuid teaduspõhiseks poliitikakujundamiseks, õigusloomeks, riiklikuks järelevalveks, kestliku biomajanduse arendamiseks ja ettevõtete konkurentsivõime tõstmiseks ning toetatakse Eesti teadlaste osalemist rahvusvahelises teadus- ja arenduskoostöös.
- **Programm „Sordiaretusprogramm 2020–2030“** – toetab ja edendab kohalikesse muutuvatesse keskkonnatingimustes sobivate, turunõudlusele vastavate ja hea ekspordipotentsiaaliga põllumajanduskultuuride sortide aretamist ning resistentsusaretust, sellekohase teabe levitamist. Programmiga luuakse eeldused elurikkuse säilitamise ja säästva arengu tagamiseks kooskõlas riigisiseste ja rahvusvaheliste arengudokumentide, lepingute ja konventsioonidega.
- **Programm „Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine, säilitamine ja kasutamine 2021–2027“** – põllumajanduskultuuride geneetiliste ressurside kogumine, säilitamine, uurimine ja kasutamine ning kollektsoonide haldamine, korraldus- ja teavitustöö, lisaks rahvusvahelise koostöö edendamine. Programmi tegevused säilitavad elurikkust, leevendavad kliimamuutusi ja aitavad nendega kohaneda, tagavad toidujulgeoleku ja säilitavad kultuuripärandi. Geneetilist ressursi kasutatakse ka teadus- ja arendustegevuses, sh sordiaretuses.
- Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK) koostöömeetmed **“Uute toodete, tavade, protsesside ja tehnoloogiate arendamine”, „Euroopa innovatsioonipartnerlus”** ning **„Innovatsiooniklaster”** põllumajandustootjate ja –töötajate, teadlaste ning nõustajate koostöö toetamiseks. Innovatsioonikoostöö toetamine on kavas ka järgmisel programmiperioodil ÜPP strateegiakava raames.
- MAK teadmussiirde meetmed **„Teadmussiire ja teavitus”, „Pikaajalised programmid”** ning **„Toetus nõustajate järelkasvu arendamiseks”** – koolitus-, info- ja teavitustegevused põllumajandustootjatele ja põllumajandussaaduste töötajatele ning nõustajate järelkasvuprogramm. Teadmussiirde toetamine jätkub ka ÜPP strateegiakava raames, mille sekkumised on ettevalmistamisel.
- MAK nõustamisteenuste meetmed **„Individaalse nõustamisteenuse toetamine”** ja **„Nõustajate koolitustoetus”** – nõustamisteenuse toetamine ning kvaliteetse ja kättesaadava nõustamisteenuse tagamine. Nõuandeteenuse osutamise ja sellega seotud tegevuste toetamine jätkub ka ÜPP strateegiakava raames, mille sekkumised on ettevalmistamisel.
- **Valdkondliku kutse- ja kõrghariduse populariseerimine ja toetamine** (praktikatoetus ning veterinaarmeditsiini kliinilise õppe toetamine) ning **kultuuripärandi säilitamisele kaasaaitamine.**
- **Põllumajandustootja asendamise toetus** – riiklik toetus põllumajandustootja asendamiseks tema puhkuse (rasedus- ja sünnituspuhkus), haiguse, lapse põetamise ajal ning tema surma korral.

Biomajandus

Biomajandusel on määrav roll nii Euroopa roheleppes ja kliimanetraalse majanduse poole liikumisel kui ka majandusarengus, sest bioressursi toel on võimalik asendada (peamiselt

importitud) fossiilseid tooraineid kestlikemate alternatiividega ning pakkuda uusi tooteid ja teenuseid ning käivitada uute tehnoloogia- ja ettevõtlussektorite teke. Globaalne nõudlus toidu, sööda, bioenergia, biomaterjalide ja muude taastuval bioressursil põhinevate toodete järele kasvab.

Biomajandus on nii „Põllumajanduse ja kalanduse arengukavas aastani 2030“ kui seda elluviivates programmides horisontaalne ja mitmeid tegevusi läbiv teema. **Kestliku biomajanduse arendamist peetakse oluliseks ka strateegias „Eesti 2035“, kus on seatud eesmärgiks kujundada Eesti biomajanduse tunnustatud arenduskeskuseks Euroopas.** Maaeluministeerium esitas vastavalt Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammile, 2021. aasta lõpuks analüüsi ja ettepanekud biomajanduse arendamiseks. Analüüsis käsitleti Eesti biomajanduse olukorda, väljakutseid ja võimalusi ning rõhutati, et Euroopa roheleppe ambitsioonide ja „Eesti 2035“ eesmärkide saavutamine vajab selgemat, süsteemsemat ning ambitsioonikamat biomajanduse arengu toetamist, mh biomajanduse ja ringmajanduse põhimõtete ühildamist. 2022. aasta lõpuks koostab Maaeluministeerium koostöös Keskkonnaministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Välisministeeriumiga **ringbiomajanduse arendamise teekaardi** ning koordineerib piirkondlike ringbiomajanduse teekaartide koostamist. Teekaardis sõnastatakse ministeeriumite tegevusvaldkondade üleselt peamised ringbiomajanduse tegevussuunad, millega suunatakse eelkõige arendusi ja initsiatiive, mis püüavad leida majanduslikult ja ökoloogiliselt kasulikke uudseid praktilisi lahendusi ja praktikaid suure keskkonnajäljega toorme asendamiseks taastuvatega ning võimendatakse uudsete kohalike biomajanduse lisandväärtuse kasvu toetavate algatuste ja koostöövormide (nt klastrid, ühistulised ärimudelid, tööstussümbioos jms) teket. Ringbiomajanduse teekaart koostatakse sünergias teiste asjakohaste strateegiatega ja arengukavadega (ja nende koordineerimiseks loodud struktuuridega), mh „Teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse“ (TAIE) arengukava 2021–2035 fookusvaldkonna „Kohalike ressursside väärimine“ ja ringmajanduse arengudokument.

Eesti on bioressurssidega hästi varustatud, kuid kitsaskohaks on madal lisandväärtus ning suur osatähtsus on toorme (nt töötlemata või vähetöödeldud teravili, toorpiim, puit) ekspordil. **Eestis annavad biomajandusega seotud sektorid ja tegevusalad ligikaudu 13% majanduse lisandväärtusest ning 17% ekspordist, lisandväärtus töötaja kohta on olnud aga ligikaudu 30% allpool ELi keskmist³.** Kui jõukamate Euroopa riikide biomajanduses on olulisel kohal kapitali- ja tehnoloogiamahukad tegevusalad (mh farmaatsia- ja keemiatööstus), siis Eesti biomajandus on olnud väga tooraine (metsa/puidu, põllumajanduse/toidu) keskne – neis väärtusahelates luuakse 90% Eesti biomajanduse lisandväärtusest.

Samuti pole ringmajanduse põhimõtted primaarsektorites (sh põllumajanduses) seni laialt levinud ning põllumajanduse, metsanduse, kalanduse, vesiviljeluse ja toidutööstuse valdkonnas tekkivaid kõrvalsaadusi ja jääke väärimdatakse vähe või tehakse seda madala majandusliku lisandväärtusega.

Seega tuleb kohaliku tooraine ekspordi asemel seda enam väärimdata ning kasvatada biomassi töötlemisvõimekust, kuna mitmed bioressursside väärimdamise perspektiivikad arengusuunad, nt tööstussümbioos, biomassi keemiline väärimdamine, tööstuslik biotehnoloogia ja nendega seotud

³ ADDVAL-BIOEC. Lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine Eesti biomajanduses. RITA ADDVAL-BIOEC uuringu lõppraport, Tallinn & Tartu: www.taltech.ee/biomajandus, 2021.

digitehnoloogiad vajavad ka uuel tasemel teadus-arendustegevust ja innovatsiooni. Selleks valmistab Maaeluministerium ette sekkumisi investeeringuteks tootmistehnoloogia uuendamise, tootearendusse ja bioressursside väärimdamisse (sh kõrvalsaaduste ja jääkide kasutamine mh bioenergia tootmiseks) ning teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonivõimekuse kasvatamisse. Taaste- ja vastupidavusrahadu (RRF) bioressursside bioressursside väärimdamise investeeringutoetuse (kogumahuga 23,8 mln eurot) taotlusvoor avatakse 2022. aasta 1. poolaastal ning vastavat tegevust toetatakse ka ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava aastateks 2021–2027 raames (käivitub 2023. aastal).

Põllumajandus ja toiduainetööstus⁴

Põllumajandus, kalandus ja toiduainetööstus on valdkonnad, mis katavad meie toidulaua, kuid annavad ka olulise panuse Eesti majandusse ja tööhõivesse.

Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse sektoritel on oluline roll Eesti majanduses. Nimetatud sektorid annavad ~3% Eestis loodud lisandväärtusest ja seal töötab ~4% hõivatutest. Maapiirkonna elanikest töötab eeltoodud valdkondades 15 tuhat hõivatut, ehk 9% maapiirkonna hõivatutest.

Eesti põllumajandusmaa on koondunud suurematesse ettevõtetesse, samas tegutseb suurte kõrval ka palju väikeseid põllumajandusettevõtteid. Arvestades suhteliselt suurt mahemaa pindala Eestis ja suurenevat nõudlust mahetoodangu järele ELis, on mahepõllumajandusliku tootmise arenguks palju potentsiaali. Tööjõu tootlikkus on nii põllumajanduses kui ka toidutööstuses aastatega oluliselt suurenenud, kuid on ELi keskmisest väiksem. Tootlikkus on kasvanud peamiselt suurtes, tehnoloogiliselt tõhusates ja uuenduslikes põllumajandusettevõtetes. Suurte ja väikeste ettevõtete tootlikkuse erinevus suureneb.

Põllumajanduse majandusharu toodangu väärtuseks koos tootetoetustega (ehk alushindades) kujunes 2020. aasta andmetel 995 mln eurot, millest toodanguga seotud toetused moodustasid 0,7%. Toodangust moodustas taimekasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (484 mln eurot) ~49%, loomakasvatussaaduste kogutoodangu väärtus (415 mln eurot) ~42% ning lahutamatud kõrvaltegevused ja põllumajanduslikud teenustööd ~9% (kokku 96 mln eurot). Suurima osatähtsuse kogutoodangu väärtusest moodustasid piimatoodang (24%), ja teraviljatoodang (22%). 2021. aasta esialgsel hinnangul kujuneb põllumajandussektori kogutoodangu väärtuseks 1,088 mld eurot⁵.

Toiduainetööstuses töötab umbes 3% hõivatutest ning sektor annab 2% Eestis loodud lisandväärtusest. Eesti majandust iseloomustas 2021. aastal kiire taastumine koroonakriisist. Statistikaameti lühiajastatistika andmetel toodeti 2021. aasta toiduainetööstuse ettevõtete poolt kokku ~1,8 mld euro eest toodangut, millest kolmandik (~640 mln eurot) eksporditi. Suurima osa Eesti toidutööstuste toodangust annavad jätkuvalt piima- (23%) ja lihatööstus (19%), joogitööstuse osakaal oli 10% ja valmis loomasööda toodang moodustas 4%.

Toiduainetööstuse ettevõtete müügitulu oli 2021. aastal 2,3 mld eurot ja see moodustas 15% kogu töötleva tööstuse müügitulust. Võrreldes eelmise aastaga toiduainetööstuse müügitulu suurenes

⁴ Põhjalikuma ülevaate põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse 2021. aastast leiab [Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaade 2021 \(agri.ee\)](#)

⁵ Avaldatud 04.02.2022 (SA)

8,7%. Kuna toidutööstusel tervikuna jäi toodangumaht 2021. aastal võrreldavaks eelneva aastaga, siis müügitulu kasv tulenes eelkõige toodangu kallinemisest.

Toiduainetööstuse 2021. aasta kulud kokku olid 2,2 mld eurot mida oli 9,4% rohkem kui eelmisel aastal. Võrreldes eelmise aasta sama ajaga oli kulude kasv eriti kiire 2021. aasta IV kvartalis, suurenedes toidutootmises 16%. Kulude kasvu soodustas sisendite hinnatõus. Kui 2020. aastal tööjõukulude kasv rauges, siis 2021. aastat iseloomustab taas tööjõukulude kiire kasv (+9%).

Toiduainetööstuste kasumlikkus on viimastel aastatel vähenenud. Toiduainetööstuse kogukasum⁶ 2021. aastal oli 72,3 mln eurot, vähenedes aastaga peaaegu kümnendiku võrra (-9,2%). Toiduainetööstuses loodi 2021. aastal 368,2 mln eurot **puhast lisandväärtust⁷, suurenedes aastaga 4,9% võrra** Suurima panuse toiduainetööstuse lisandväärtuse loomisse andsid joogi-, piima-, pagari- ja lihatööstus, kõige tagasihoidlikum oli taimse õli tööstuse osakaal.

Toiduainetööstuse ja joogitootmise ettevõtete, sh mahetöötajate arv on kasvanud, 2021. aastal tegeles mahetoorainest toodete valmistamisega 204 ettevõtet. Toidutööstuse probleemiks on mastaabiefekti võimaldavate ettevõtete puudumine, väikesed tootmismahud ning vähene võimekus iseseisvaks tootearenduseks ja innovatsiooniks. Teisalt on väiksemate ettevõtete eeliseks tootmise paindlikkus. Toidutööstuse üks arengumootor on sisemaine tarbimine – kodumaist toitu eelistavad 74% tarbijatest, kuid jaekaubanduse sortimendis on Eestist pärit põhitoiduaineid vaid 57%. Hõivatute hulk väheneb nii põllumajanduses kui ka toiduainetööstuses. Probleemiks on nii kvalifitseeritud kui hooajatööjõu puudus ning spetsialistide ja juhtide keskmise vanuse kriitiline kasv. Noored ei huvitu põllumajanduse ja toidutööstuse töökohtadest ja vastava erihariduse omandamisest. Uute ettevõtete loomist põllumajanduses takistab põllumajandusmaa piiratus ja suur kapitalivajadus. Paremad väljavaated on köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses, kus saab tegevust alustada ka väiksemal põllumajandusmaa pinnal, kuid ka seda tüüpi ettevõtete kapitalimahukus on suur.

Eestis toodetud või töödeldud põllumajandussaaduste ja toidukaupade eksport 2021. aastal oli hinnanguliselt 1,1 mld eurot. 2021. aastal põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi puudujääk vähenes 22% võrreldes algtasemega. Ligi kolmandiku ekspordist moodustab tooraine väljavedu. Tooraine hinnad maailmaturul on muutumises ja sõltudes tooraine hindadest ei pruugi ekspordikäibe kasv olla stabiilne. Maailmamajandust iseloomustas 2021. aastal taastumine koroonakriisist. Seoses Venemaa agressiooniga Ukrainas on majanduse lähiväljavaade endiselt seotud ebakindlusega ning hetkeolukord soosib pigem ekspordi vähest kasvuootust. Kallinenud energiahinnad, sisendite hinnakasv ning ostujõu vähenemine oodatust kiirema hinnakasvu tõttu mõjutavad kaubavahetust. Ekspordi seisukohalt on Eesti toidusektori lähiaastate suurimaks väljakutseks leida uusi turustusvõimalusi väärindatud toodetele, mis aitaks maandada tooraine ekspordil hindade volatiilsusest tulenevaid riske ja ebakindlust ning tugevdada Eesti ettevõtete positsiooni välisturgudel. Oluline on kriisist mõjutatud ettevõtete seniste turustusvõimaluste taastumine välisturgudel ning uute ärikontaktide leidmine, mis aitab ettevõtjatel oma tavapärase majandustegevusega jätkata.

Eesti põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordist ligi poole moodustab väljavedu nelja lähiriiki (Leetu, Läti, Soome ja Rootsi), samas on sihtriikide arv aasta-aastalt suurenenud. Mida laiem

⁶ Kasutatud on Statistikaameti andmebaasis lühiajastatistikas avaldatud ettevõtete kogukasumit, mis ei ole võrreldav aastastatistikas avaldatava puhaskasumiga, kuna nende arvutamisel on kasutatud erinevaid meetodikaid.

⁷ Puhast lisandväärtus = kogukasum (-kahjum) + tööjõukulud

on stabiilsete sihtturgude ring, seda kiiremini saavad ettevõtted reageerida nõudluse muutusele ja seda väiksem on ühe turu äralangemisest tulenev äriiline risk. Eesti põllumajandussaadusi ja toidukaupu on viimastel aastatel eksporditud enam kui 100 erinevale sihtturule.

Teravilja peamised sihtriigid olid Maroko, Saudi Araabia, Alžeeria, Holland ja Türgi. Suurem osa piima ja piimatooteid eksporditi lähinaabritele – Leetu, Läti ja Soome. Kalade, vähilaadsete, limuste ja muude veeselgrootute osakaal ekspordis oli 8% ja olulisemad sihtriigid olid Ukraina, Soome, Hiina, Portugal ja Rootsi.

2021. aasta detsembris allkirjastas maaeluminister visioonidokumendi „Eesti toit 2022-2025“, mis kujundab Eesti toidu tutvustamise ja müügiesitustegevuste suunad nii siseturul kui ka välisriikides, keskendudes eelkõige tarbijate teadlikkuse tõstmisele, kohaliku toidutootmise väärtustamisele, toidutootjate konkurentsivõime tagamisele ning toidukultuuri populariseerimisele. Toidusektori edendamisel on endiselt olulisel kohal koostöö erinevate organisatsioonide ja ministeeriumite vahel. Sektori jätkusuutlikuks arenguks seatakse dokumendis järgmised eesmärgid – Eesti toidul on hea maine nii kodu- kui välisest turul, tarbija teeb teadlikke valikuid ning sektori ettevõtted on aktiivsed eksportijad.

Hoitud ja hooldatud põllumajandusmaastikud ning elurikkus on osa Eesti identiteedist. Põllumajanduskeskkonna hea seisundi säilitamisel ja parendamisel mängib olulist rolli seadusandluse efektiivne rakendamine, põllumeeste kasvanud keskkonnateadlikkus ja vabatahtlikud tegevused. Samuti on kasvanud ühiskonna üldine teadlikkus keskkonnaküsimustes. Riigi roll on siin liigirikkuse ja elukeskkonna kaitsemeetmete rakendamine ning põllumajandustootjate innustamine veelgi keskkonnasõbralikumale tootmisele. Aitame kaasa põllumajandusest pärit kliimamuutuste mõju vähendamisele, õhukvaliteedi hea seisundi tagamisele ning mulla, vee, maastikulise mitmekesisuse ja elurikkuse hea seisukorra säilimisele ja parandamisele.

Nitraatide sisaldus Eesti jõgedes on valdavalt stabiilne. Järvede ja rannikumere nitraatide sisaldus püsib madal, kuid jätkuvalt on probleem osade järvede ja rannikumere eutrofeerumine. Põllumajanduse mõju eutrofeerumisele saab vähendada keskkonnahoidlike majandamisviisidega. Selliste majandamisviiside eelduseks on teadmispõhisus, kuid mitmes keskkonnavaldkonnas puuduvad kaasaegsed ning Eesti oludesse kohandatud uuringud, näiteks kuidas hinnata taimekaitsevahendite jääkide võimalikku akumulereerumist ja toimet muldades.

Elurikkuse kaitsmiseks on taimekaitsevahendite järelevalve tõhustamisel hakatud keskenduma peamistele ohukohtadele, nagu näiteks taimekaitsetööd õitsvatel taimedel. Oluline on parandada taimekaitsevahendite kasutamise ja turustamise järelevalve, taimekaitsevahendite ja nende toimeainete hindamise, määratud ulatuses kasutuspiirangute seadmise ning uute ja ohutumate taimekaitsevahendite turule toomise protsessi võimekust.

Eestis on 2021. a lõpu seisuga 2043 mahepõllumajandustootjat, kes majandavad 229 400 hektaril, mis moodustab ligikaudu 23% Eesti põllumajandusmaast. Et mahepõllumajanduslik tootmine on

range kontrolli all, siis on maheettevõtete arvu ja mahemaa kiire kasv esitanud täiendavaid ülesandeid järelevalvesüsteemile.

Poollooduslike koosluste pindala kaitstavatel aladel on 60 000 hektarit. Keskkonnameetmete abil hooldatakse sellest üle poole. Senisest enam tähelepanu vajavad ka muud rohumaad, mis on liigirikkad ja kus on säilinud looduslik taimestik.

Hetkeolukord taimetervise tagamisel on Eestis hea. Kontrollisüsteemi ühtlustamiseks ja tõhustamiseks vaadatakse üle, kui tõhusad on rikkumiste korral rakendatavad meetmed, sealhulgas kehtivad karistused, suurendatakse ettevõtjate omavastutust ja nähakse ette nõuded nende kvalifikatsioonile. Uue ELi taimetervise määruse rakendamisel on oluline kindlustada ressursid liikmesriikidele kohustuslike seirete läbiviimiseks ja muude lisanduvate ülesannete täitmiseks.

Toiduohutus

Toiduohutuse eesmärgid toetavad toidutootmise, ekspordi ja keskkonna eesmärke ning rahvatervise arengukava eesmärke. **Toiduohutuse baromeeter, mis mõõdab üldist toiduohutuse olukorda Eestis aastapõhiselt ja võrrelduna eelmisesse aastasse, oli 2021. aastal 99,33.** Eesmärgiks on, et näit oleks vähemalt 100. Toiduohutus tähendab bioloogilise, keemilise või füüsikalise ohu vältimist ja vähendamist toidus. Toiduohutuse baromeeter näitas 2021. aastal võrreldes 2020. aastaga toiduohutuse olukorra kergelt langust. Kõige enam on üldist olukorda mõjutanud toiduohutuse ennetavate meetmete täitmise langus (kaalutud muutus kokku võrreldes eelmise aastaga -4%).

Toiduohutuse tagamise olukord Eestis on hea ja kodumaist toitu hindab usaldusväärseks 94% tarbijatest. **Tarbija kindlustunde indeksi väärtus 2021. aastal oli 0.67⁸.** Protsentides väljendatuna on see 67% ja näitab, et selline osakaal Eesti elanikest olid toiduohutuse suhtes pigem kindlad kui mitte. Tarbija kindlustunde toiduohutuse suhtes ei ole Eestis aastate 2021 ja 2019 võrdluses muutunud. Toiduohutusega seonduv õigusruum on reguleeritud peamiselt ELi õigusaktidega, lisaks arvestatakse rahvusvahelist toidukaubandust reguleeriva ühtsete toidustandardite programmiga Codex Alimentarius. Toiduohutuse valdkonna õigusraamistik on välja kujundatud ja seda ajakohastatakse lähtuvalt uutest teadusandmetest ja riskiteguritest, nagu e-kaubandus, otseturundus, globaliseerumine, tehnoloogiate areng, kliimamuutused, tarbijate toiduvalikud (nt toitumisalased valikud) jne.

Eestis on riskipõhine toidujärelevalve süsteem, mida toetab laborite võrgustik ja paljud erinevad IT-lahendused (Põllumajandus- ja Toiduameti järelevalve infosüsteem, erinevad registrid). Järelevalveasutuste prioriteediks on otsesed rahvatervise riskid (toidutekkelised nakkushaigused). Pikaajalise mõjuga riske (nt saasteained, lisaained, GMO) on seni hinnatud ebapiisavalt. Tulenevalt uutest mõjuteguritest lisandub järelevalveasutuste ülesannete hulka uusi valdkondi (nt toidupettuste ärahoidmine, uued tehnoloogiad toiduga kokkupuutuvate materjalide valdkonnas, toidu reformuleerimine). 2022. aastal jaanuari seisuga on Eestis 19 283 toidukaitlemisettevõtet ning see arv on kasvanud eelneva aasta võrreldes ligikaudu 13 % (2021. a jaanuari seisuga oli 17

⁸ EMÜ ekspertarvamus „Tarbija kindluse indeks 2021“

028). Viimase 5 aastaga on Eestis toidu käitlemisettevõtete arv kasvanud ligikaudu 27%. See kõik on suurendanud ka järelevalve koormust.

Toidu ohutuse eest vastutavad toidukäitlejad, kes peavad lahendama järjest keerukamaid probleeme, mis tulenevad erinevatest riskiteguritest ning vajadusest muuta tänane toidusüsteem pikas perspektiivis kestlikumaks⁹. Toidukäitlejate teadlikkus toiduohutusest on eeldatavasti kasvanud tänu toiduohutuse valdkonna pikaajalise teadmussiirde programmi tõhusale tegevusele, kuid on ilmselt veel ebaühtlane. Teadmiste edendamine jätkub teadmussiirde pikaajalises programmis põllumajanduse, toidu ja maamajanduse tegevusvaldkonnas. Positiivsena võib välja tuua, et osa neist on lisaks kehtivate nõuete täitmisele juurutanud täiendavaid vabatahtlikke kvaliteedisüsteeme (nt ISO, BRC). Olemas on ka esindusorganisatsioonid, kuigi nende suutlikkus oma liikmeid kaasata ja kõigi huve esindada on ebaühtlane. Madalam nõuete alane teadlikkus on alustavatel väikekäitlejatel. Seda ilmestab näiteks asjaolu, et 2019. aastal olid 25% ning 2020. aastal 19% toidukäitlejatest oma tegevusest avalikel üritustel jätnud teavitamata.

Lisaks toidukäitlejatele tuleb tähelepanu pöörata ka **tarbijate toiduohutuse alasele teadlikkusele ja oskusele teha teadlikult kestlikke, sh tervist toetavaid valikuid**. Sealjuures on oluline ka üldsuse teavitamine toiduohutuse probleemidest. Tarbijale ei ole läbi viidud suunatud süstemaatilisi toiduohutuse teemalisi teavitamisprogramme, mistõttu on teadlikkus ebaühtlane.

Maaelu

Sarnaselt teistele ELi liikmesriikidele seisavad ka Eesti maapiirkonnad silmitsi struktuursete probleemidega, nagu rahvastiku vähenemine, atraktiivsete töökohtade vähesus, oskuste nappus, arvestatav hooajatööjõu vajadus ning teenuste kehv kättesaadavus ja halb kvaliteet. Suur väljakutse on sotsiaalse ja materiaalse heaolu tagamine, selle ühtlustamine linnapiirkonna tasemega ning teenuste kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine maapiirkonnas.

Maapiirkonnas elab jätkuvalt kolmandik Eesti elanikest ning hinnanguliselt tegutseb ka kolmandik ettevõtetest. Olenemata asjaolust, et Eesti üldine rahvaarv kasvas 2022. aastal kuuendat aastat järjest, on maapiirkonna elanike arv languses. Maapiirkonnas elavate noorte (vanuses 21-40) osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvust on jätkuvalt languses, olles 2022. aastal 26,65%, mis jääb alla 2030. aastaks seatud PÕKA eesmärgile (27,76%). Seevastu on märgata maapiirkonnas viimase viie aasta jooksul sündinud laste osakaalu kasvu. Eestis on viimasel kolmel aastal on laste sündide arv olnud langustrendis, kuid maapiirkonnas sündinud laste osakaal püsib kõrgem, kui linnapiirkonnas Kui 2016. aastal sündis maapiirkonda 26,7% kõikidest lastest, siis 2021. aastal juba 30,1%.

Maapiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest ligi pooled tegelevad teenuste osutamisega, ligikaudu kolmandik põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalandusega ning viiendik töötleva tööstusega. Maapiirkond pakub tööd 28,4%-le koguhõives osalejale, so 186 000 inimesele, mis on 4% kõrgem, kui PÕKA-s 2030. aastaks seatud siht (24,4%). 2021. aastal oli maapiirkonna elanike vanuses 20-64 tööhõivemäär 78,3%, olles võrreldes eelmise aastaga kasvanud 2 protsendipunkti.

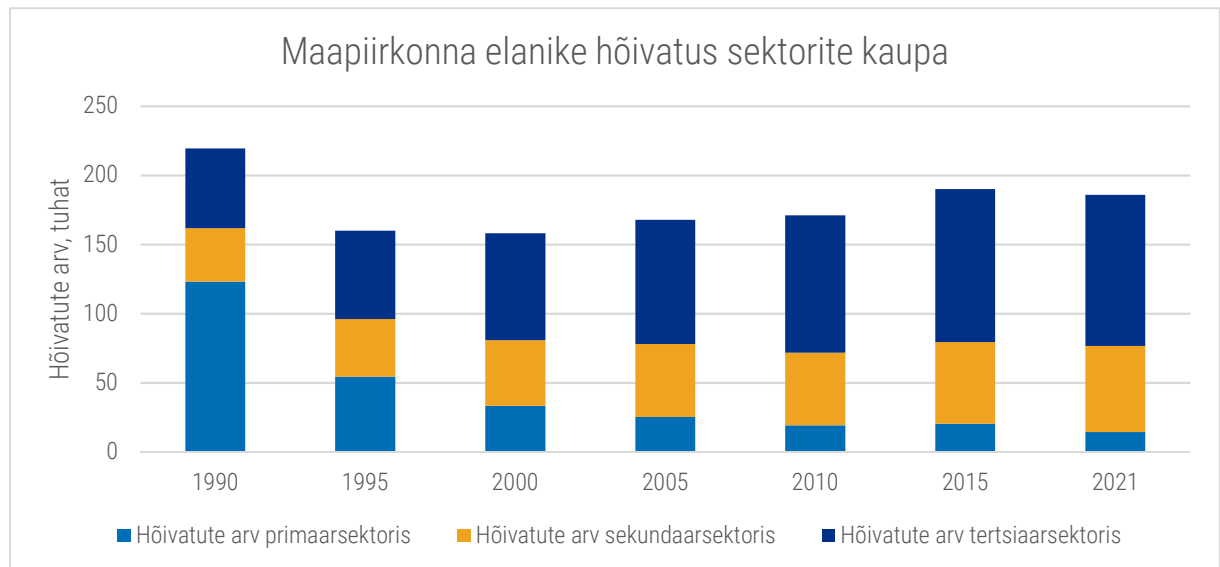
⁹ Kestliku toidusüsteemi all mõistame majanduslikku, sotsiaalset ja keskkondlikku jätkusuutlikkust, et tagada piisav, ohutu ja tervist toetav toit, samal ajal tootes süsinikuneutraalselt ja elurikkust säilitades ning tootmise konkurentsivõime.

Tulenevalt primaarsektori hõive jätkuvast vähenemisest (primaarsektori hõivatute osatähtsus maa-asulates oli 2005. aastal 15,1%, 2010. aastal 11,3%, 2015. aastal 10,8%, 2021. aastal 7,8%) sõltub maapiirkondade majanduslik areng ja elujõud üha enam maapiirkonnas sekundaar- ja tertsiaalsektoris tegutsevate ettevõtete konkurentsivõimest, hästi tasustatud eripalgeliste töökohtade kättesaadavusest ning tugevatest ja toimivatest kohalikest kogukondadest (Joonised 1 ja 2). Hõive languse primaarsektoris on tänaseks maapiirkonnas kompenseerinud tertsiaarsektor, kus hõivatute osatähtsus on aastatega stabiilselt kasvanud ning on 2021. aasta seisuga 58,7%.

Eestis on elanike sissetulekud piirkonniti väga erinevad. Linnalises asustuspiirkonnas on elanike sissetulekud maapiirkonnaga võrreldes oluliselt suuremad. Suur erinevus on elanike sissetulekutes ka maakonniti. Kui Harjumaal on elanike keskmine sissetulek aastas Statistikaameti andmetel 16 041 eurot, siis Valgamaal 11 550 eurot.

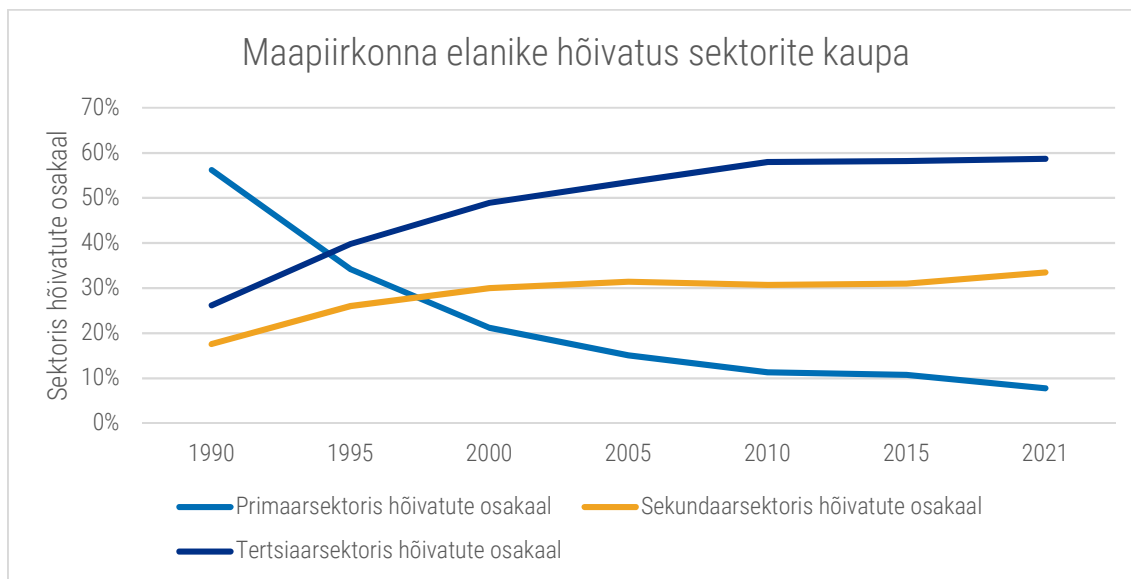
Maapiirkonna tööturul vanuse tõttu välja langevate inimeste arv on suurem kui sinna sisenevate noorte arv. Kui linnapiirkonnas 21–40-aastaste elanike arvu osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus kasvab, siis maapiirkonnas see kahaneb.

Toetusmeetmete rakendamisel ja sihtide seadmisel tuleb üha enam tähelepanu pöörata uute hästi tasustatud töökohtade loomisele maapiirkonnas, ettevõtete konkurentsivõime tagamisele ning kõrgemat lisandväärtust loovate valdkondade edendamisele.

Joonis 1. Hõivatute arv sektorite lõikes maapiirkonnas elanike elukoha alusel (2020)

Allikas: Statistikaamet, TT20

Joonis 2. Hõivatute osatähtsus sektorite lõikes maapiirkonnas elanike elukoha alusel (2021)

Allikas: Statistikaamet, TT207

6. Olulised tegevused

Olulised tegevused 2023-2026 eesmärkide täitmiseks:

- Toiduohutuse taseme tõstmiseks Eestis ning uute riskidega (nt kliimamuutused, globaliseeruva kaubanduse, toidutootmise tehnoloogiad, e-kaubanduse areng ja uued toiduohutuse riskid) toimetulekuks on vajalik kõigi osapoolte pidev panustamine toiduohutuse tagamisse (sh järelevalveasutuste haldussuutlikkuse tõstmine, toidukvaliteedi ja -ohutuse seirete mahu suurendamine ja tarbijate teadlikkuse tõstmine).
- Mikroobide resistentsus (AMR) mikroobivastaste ravimite suhtes on muutunud üheks inim- ja veterinaarmeditsiini tõsiseimaks ohuks. AMR vähendamiseks kehtestatakse veterinaararstidele antibiootikumide veterinaarsel otstarbel kasutamise aruandluse nõue koos vastava andmekogu loomisega, tõhustatakse järelevalvet veterinaarseks otstarbeks kasutatavate ravimite ja ravimsöödade kasutuse üle, tõstetakse veterinaararstide, loomapidajate, ravimsööda käitlejate ja toidukäitlejate teadlikkust antibiootikumide kasutamisest ning jätkatakse AMRi seire ning teadus- ja rakendusuringutega. AMR suurendab nii inimeste kui ka loomade haigestumust ja suremust ning tõstab tervishoiuga kaasnevaid kulusid.
- Jätkatakse loomataudide ja taimehaiguste seiret ning tauditõrjeprogrammide rakendamist.
- Ühiskonna ootustele vastamiseks loomade heaolu tagamisel nii põllumajanduslikus loomakasvatuses kui lemmikloomade pidamisel jätkatakse põllumajandusloomade kõrgema heaolu tagamiseks tootjate toetamist kõrgemate nõuete järgimiseks ning fookuseeritud järelevalvet mittenõuetekohaste loomapidamisjuhtude lahendamisele. PTA tagab lepingutega jätkusuutliku valmiduse loomade heaolu tagamiseks (pidamine, sööt, veterinaarabi) peale loomapidamiskohustuse ülevõtmist.

- Ühise põllumajanduspoliitika vahendite kaudu jätkatakse maakasutusele olulist mõju avaldavate toetuste eraldamist, sealhulgas maaparandustoetused, keskkonnatoetused, nagu keskkonnasõbraliku majandamise toetus, mulla- ja veekaitse toetus, liikide ja elupaikade säilimise tagamiseks eraldatav poolloodusliku koosluse e pärandniidu hooldamise toetus, mahepõllumajandustoetus, Natura 2000 alal asuva erametsamaa toetus jt.
- Põllumajandustootjatele stabiilsete sissetulekute tagamiseks jätkatakse ühtse pindalatoetuse ja tootmisega seotud otsetoetuste maksmisega ning turukorraldusmeetmete ja riskijuhtimismeetmete, sh põllumajanduskindlustustoetuse rakendamisega.
- Noorte põllumajandustootjate tegevuse alustamise toetamise kaudu soodustatakse põllumajandussektoris põlvkondade vahetust ja aidatakse kaasa noortel põllumajandusettevõtlusega alustamisel ning jätkamisel.
- Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste positsiooni tugevdamiseks toidutarneahelas jätkatakse koostööd ja ühistegevust soodustavate meetmete rakendamisega eesmärgiga jõuda vähemalt ühe tunnustatud tootjaorganistasioonide loomiseni igas põllumajandussektori tegevusvaldkonnas Eestis.
- Põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeringutoetustega aidatakse kaasa toiduainetööstuse ettevõtjate tegevuse kestlikkuse parandamisele.
- Põllumajandustootjate positsiooni tugevdamiseks on oluline tegeleda kvaliteedikavade arendamisega ning selles valdkonnas ka tarbijate teadlikkuse tõstmisega. Vajalik on toetada tootjaid riiklikult tunnustatud kvaliteedikavade arendamisel ning julgustada EL kvaliteedikavade raames geograafiliste tähistega aktiivsemat taotlemist.
- Eesti toidu tutvustamise ja müügi edendamise visioonidokumendi „Eesti toit 2022-2025“ raames erinevate tegevuste rakendamine, mis panustavad kohaliku toidu kuvandisse, tarbijate teadlikkuse tõstmisse, kohaliku toidutootmise väärtustamisele, toidutootjate konkurentsivõime tõstmisesse.
- Ettevõtetele (sh põllumajandus-, metsandus-, kalandus-, vesiviljelus- ja toiduainetööstuse ettevõtetele) ning teadus- ja arendusasutustele antakse Euroopa Liidu taaste- ja vastupidavusrahastu (RRF) vahenditest toetust, et investeerida tootmistehnoloogia uuendamisse, tootearendusse ja bioressursside väärimdamisse, loomaks uuenduslikke, ressursitõhusaid ja kõrge lisandväärtusega tooteid.
- Ekspordi edendamiseks on vajalik leida võimalusi ja jätkata tegevusi uute eksporditurgude avamiseks ja turgude avatuna hoidmiseks. Müügi võimekuse suurendamiseks ja ettevõtetele paremate võimaluste loomiseks välisriigi messidel osalemiseks makstakse turuarendustoetust ja rakendatakse teadmussiirde pikaajalist programmi.
- Koolikava kaudu soodustatakse puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete laialdasemat tarbimist, et koolilaste toidulauale jõuaks senisest rohkem tervist toetavat toitu.
- Mahepõllumajanduse arendamiseks rakendatakse mahepõllumajanduse tarneahela tervikarendust soodustavaid toetusmeetmeid ning jätkatakse mahepõllumajanduse tõhusa järelevalve teostamisega, et tagada mahepõllumajandustoodangu usaldusväärsus tarbija silmis. Jätkatakse projektiga, mille eesmärk on mahetoidu laialdasem pakkumine koolides.
- Jätkatakse maapiirkonnas kohaliku elu edendamise, uute töökohade loomise ja ettevõtluskeskkonna loomise toetamist läbi ÜPP strateegiakava sekkumiste. Jätkatakse ka

põllumajandustootjate, toidutööstuste ja teiste maapiirkondade ettevõtete finantseerimist läbi sihitatud rahastamisvahendite.

- Valdkonna teadustoe tagamiseks jätkatakse hästi toimiva valdkondliku rakendusüuringute programmiga, sordiaretuse programmiga ning põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumise, säilitamise ja kasutamise programmiga.

7. Programmi tegevused

7.1. Meede – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine

7.1.1. Programmi tegevus – Põllumajanduskeskkonna hea seisundi tagamine

Programmi tegevuse eesmärk on vähendada põllumajandustootmisega seotud väetiste, taimekaitsevahendite ja gaaside emissiooni negatiivset keskkonnamõju ning tagada põllumajandusmaa elurikkuse ja maastike mitmekesisuse säilimine.

Eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Integreeritud taimekaitse (ITK) põhimõtetele vastamine, %	99	95	95	95	95
Püsirohumaade osakaal kogu põllumajandusmaast, %	23,93	25,63	25,63	25,63	25,63

Taimekaitse

Taimekaitse valdkonnas on eesmärk tagada taimekaitsevahendite ohutus inimeste ja loomade tervisele ning keskkonnale.

Inimeste tervise ning keskkonna kaitse on toiduahela ohutuse tagamiseks väga tähtis. Taimekaitse mängib selles suurt rolli, sest taimekaitseteid tehakse ning taimekaitsevahendeid kasutatakse toiduahela alguses, põllumajandussaaduste kasvatamisel. Põllumajanduses kasutatakse taimede kaitseks erinevaid meetodeid, et tõrjuda või piirata kahjurite, taimehaiguste ning kasvuhäirete mõju ja arenemise kiirust ning seeläbi tagada taimekasvatussaaduste kvaliteet ja püsiv saagikus. Kõige levinumaks meetodiks taimekahjustajatest vabanemisel on keemiline tõrje. Lisaks keemilisele meetodile kasutatakse aga taimede kaitseks veel ka bioloogilisi, füüsikalisi ja mehaanilisi meetodeid. Füüsikalist ja ka mehaanilist tõrjet kasutatakse teiste meetoditega võrreldes vähem, sest need mõlemad on väga ajamahukad. Oskamatu ja hooletu taimekaitsevahenditega ümberkäimine võib kahjustada nii inimeste ja loomade tervist kui ka keskkonda. Lisaks võib taimekaitsevahendi kasutusnormide ületamine põhjustada märkimisväärse saagikao. Kasutada võib üksnes sellist taimekaitsevahendit mille riske ja mõjusid on eelnevalt hinnatud ning mille kasutamiseks ja turustamiseks on PTA poolt antud asjakohane luba. Programmi tegevuse raames on oluline tagada ohutute taimekaitsevahendite kättesaadavus ning reeglite järgimine taimekaitsevahendite turustamisel ja kasutamisel. Lisaks peab soodustama taimekaitsevahendite säästvat kasutamist läbi integreeritud taimekaitse põhimõtete levitamise. Taimekaitsekoolitusel on väga oluline roll taimekaitsevahendite kasutamisega kaasnevate riskide vähendamisel ja

säästvama taimekaitse ning integreeritud taimekaitse põhimõtete rakendamise edendamisel. PTA poolt kinnitatud programmi alusel on koolituste korraldamise õigus antud 7 koolituyasutusele. Seisuga 10.05.2022 on Eestis kokku 4385 kehtivat taimekaitsetunnistust, sellest 3931 professionaalse kasutaja tunnistust, 428 turustaja tunnistust ja 26 nõustaja tunnistust. 2021 aastal korraldati 58 koolitust ja väljastati 993 tunnistust.

Selleks, et integreeritud taimekaitse põhimõtete rakendamist soodustada, peavad liikmesriigid looma nende põhimõtete rakendamiseks vajalikud tingimused ja tegema ITK alase teabe taimekaitsevahendite kasutajatele kättesaadavaks. Samal eesmärgil alustati 2022. a 3 komeaastase rakednusuuringu projektiga. Eestis kasutatakse taimekaitsevahendeid põllumajandusmaa hektari kohta kordades vähem kui mujal maailmas. Eestis on puudu efektiivsetest taimekaitsevahenditest, seda eriti putukatõrjevahendite hulgas ning endiselt tuleb koostöös tootjate organisatsioonidega pingutada, et Eesti turul oleks piisav valik eri toimega taimekaitsevahendeid. Samal ajal on meedias ja sotsiaalmeedias suurenenud üldsuse negatiivne hoiak taimekaitsevahendite kasutamise ja nende vajaduse suhtes. Seetõttu on jätkuvalt oluline asjakohase teavitustegevusega tegelemine ning taimekaitsetööde kui ka integreeritud taimekaitse põhimõtete teemaliste ja taimekaitse uusi tehnoloogilisi lahendusi käsitlevate blogipositiivsete ja artiklite avaldamine.

Heade tulemuste saavutamisel on olulisel kohal ka osapoolte vaheline koostöö – põllumeeste mesinike ja valdkonna ametnike ühiste pingutuste tulemusel ei ole taimekaitsetööd Eestis teadaolevalt põhjustanud mesilasperede hukkumist juba kolmel järjestikusel aastal.

Põllumajandus- ja Toiduameti võimekus reageerida ohtudele, avastada väärtegusid, tagada nende kiire kohtueelne menetlus ja väärtegade tõhus lahendamine ning hinnata toimeaineid on piiratud ja vajab arendamist. Samuti vajab arendamist PTA võimekus taimekaitsevahendite lubasid tähtaegselt menetleda, sest tähtaegade ületamine mõjutab lõpuks taimekaitsevahendite kättesaadavust lõppkasutajate sh põllumajandustootjate jaoks.

Taimekaitse on üks valdkondadest mille suundumuste muutmiseks on Euroopa Komisjon poolt vastu võetud „Talustaldrikule“ strateegias kindlaks määratud ambitsioonikad eesmärgid. Nende eesmärkide praktiliseks rakendamiseks on välja töötamisel õigusakti eelnõu, mis on eeldatavasti veelgi ambitsioonikam kui eelmainitud strateegia. Vajadusel tellitakse analüüsi/ekspertarvamusi.

Oodatavad tulemused:

1. suurendatakse üldsuse turvatunnet ning rahulolu asjaomaste asutuste tegevusega tagades adekvaatse ülevaate taimekaitsevahendite kasutamise seotud ohtudest ning arendades asutuste võimekust tagada ligipääs ohututele taimekaitsevahenditele ja kontrollida reeglite järgimist taimekaitsevahendite turustamisel ja kasutamisel;
2. tagatakse hea riigisisene ja rahvusvaheline koostöö taimekaitse valdkonnas;
3. teavitatakse taimekaitsevahendi kasutajaid, sh mittepõllumajanduslikul eesmärgil kasutajaid, et nad oleks taimekaitsevahendite kasutamise seotud ohtudest teadlikud ning oskaksid neid ennetada ja neile reageerida. Lisaks jätkatakse taimekaitsevahendite kasutajatele suunatud koolitussüsteemi arendamisega;
4. Eesti eripärade arvestamine ELi ambitsioone rakendavate algatuste puhul.
5. analüüsitakse väärtegade põhjuseid ning nende ennetamiseks rakendatavate abinõude mõjusust.

Väetised

Väetiste valdkonnas on eesmärk tagada väetiste ohutus inimese ja looma elule, tervisele, varale ja keskkonnale ning väetise soodne mõju taimedele ja taimekasvatussaadustele.

Uus ELi väetisemäärus on osa 2015. a lõpus Euroopa Komisjoni poolt vastu võetud ringmajanduse paketist, mille eesmärk oli EL-i konkurentsivõime ja jätkusuutliku majanduskasvu suurendamine ning uute töökohtade loomine. ELi väetisetoodete määruse üheks poliitiliseks eesmärgiks on soodustada kooskõlas ringmajanduse mudeliga ELi päritolu orgaanilistest või teisest toormest (nt loomsetest kõrvalsaadustest) saadud väetiste tootmist, muutes mitmed kõrval saadused ja jäätmed taimedele toitaineteks ning vähendades seeläbi sõltuvust imporditavatest toorainetest.

ELi väetisemäärusega 1009/2019 ühtlustatakse ja ajakohastatakse Euroopa Liidus turustatavate väetiste toomise- ja kvaliteedinõudeid ning ühtne turg avaneb toodetele nagu mineraal ja orgaanilised väetised, orgaanilis-mineraalsed väetised, mullaparandajad, kasvusubstraadid, mille puhul seni ühtlustatud nõuded puudusid.

Seega kehtiva õigusega võrreldes laiendatakse oluliselt reguleerimisala, senine tooteuendust pärssiv eeldefineeritud väetiselike loetelul põhinev süsteem asendatakse paindlikumaga, lineaarmajanduse mudelil põhinev tootmine asendub ringmajanduse mudelil põhinevaga ning esmakordselt kehtestatakse ELi ülesed raskmetallide piirnormid väetistele. Põhilised ELi väetisetoodete turustamist reguleerivad sätted on edaspidi esitatud vahetult kohaldatavas ELi väetisemääruses. Samas jätkub valikuline väetiseturu reeglite ühtlustamine ehk liikmesriikidel on siseriiklike reeglite säilitamise võimalus ja väetise tootja peab valima kas toodab siseriiklikele nõuetele vastavaid väetisi või viib oma tootmisprotsessid ELi väetisemääruse nõuetega kooskõlla. Esimesel juhul saab väetisi turustada üksnes Eestis, teisel juhul aga kogu ELis.

Väetiseseadus ja selle alamaktid moodustavad siseriiklike väetiste tururegulatsiooni ja need kasutamise etappi ei hõlma. Eestis turustatav väetis peab olema kantud väetiseregistrisse, või kandma ELi vastavusmärgist „CE“. Väetise koostis peab vastama väetiseseaduse alusel kehtestatud ministri määruses esitatud nõuetele. Kui esitatud dokumendid on nõuetekohased ja väetise koostis vastab kehtestatud nõuetele kantakse väetis väetiseregistrisse ühe tööpäeva jooksul. Eesmärk on tagada, et tarbijal on kasutada soovitud omadustega ja lubamatut ohtu mitte põhjustavad väetised.

Uut ELi väetisemäärust kohaldatakse alates 16.07.2022 ja selleks on esmalt vajalik siseriiklike õigusaktide ajakohastamine. Uus ELi väetisemääruse aluselt tekib väetiste valdkonnas uus menetlus milleks on vastavushindamine ja mängu tulevad vastavushindamisasutused. Kuigi uute ELi väetisetoodete turule tuleku eelduseks on asjakohaste vastavushindamisasutuste olemasolu siis liikmesriigil otsest kohustust neid määrata ei ole sest vastavushindamisasutusena tegutsemine on huvi- ning vajaduspõhine. Prognoosi järgi neid Eestis pigem ei teki ja väetise tootjad saavad vajaduse korral kasutada teiste liikmesriikide poolt asjakohase tegevusloa saanud vastavushindamisasutuste teenuseid.

Uute väetiselike järkjärgulise turule tulekuga suureneb PTA-I kontrolliobjektide maht ning PMK-le kaasneb täiendavate laborianalüüside tegemise vajadus ja seetõttu peab labor olema valmis kõiki (sh uusi) ELi väetistooteid analüüsima. Keeruline on hinnata millises mahus ja kui kiiresti uue ELi väetisemääruse nõuetele vastavaid tooteid Eesti turule jõuab. Kuid pikemas perspektiivis on nii järelevalve võimekuse kui laborianalüüside võimekuse tõstmise vajadus ja see eeldab kulude

kasvu. ELi väetisetoote määruse rakendamine tähendab labori vaates uute meetodite välja töötamist ja akrediteerimist ning võimalik, et ka seadmete soetamist.

Järelevalveasutuse senise praktika kohaselt kõrvaldatakse nõuete rikkumised vabatahtlikult ilma riigipoolse täiendava sekkumiseta. See viitab tootja ja käitleja huvile hoida käitlemisega seotud tegevus ja dokumentatsioon korras. 2021. aasta jooksul on väetiste tootmise ja turustamise protsessis läbi viidud 156 kontrolli. Kontrollide tulemusel koostati 4 ettekirjutust, ühtegi sunniraha ega trahvi 2021. a väetistega seoses määratud ei ole. Väetise käitlemise kontrollidel tuvastatud nõuetele vastavuse osakaal läbitud kontrollide arvust ületas 2021 aastal ette nähtud sihttaseme. Seega võib väetiste järelevalve süsteemi lugeda toimivaks.

Oodatavad tulemused:

- õigusaktide ajakohastamisega võimaldatakse üleminek uue ELi väetisemääruse kohasele regulatsioonile ja luuakse eeldused selle takistusega toimimiseks;
- analüüsitakse väetiste valdkonda reguleerivate õigusnormide toimimist ja rakendamist ning tagatakse vajalike muudatuste tegemine õigusnormides;
- tagatakse õigusnorme tutvustava avaliku kommunikatsiooni toimimine, et nõuete täitmise eest vastutavad isikud oleksid teadlikud oma kohustustest, sh uuest ELi väetisemäärusest tulenevatest nõuetest;
- analüüsitakse väärtegade põhjuseid ning nende ennetamiseks rakendatavate abinõude mõjusust; analüüside tulemustest lähtuvalt koordineeritakse arendusi, tehakse strateegilisi plaane ning kujundatakse õigusnorme.

Täiendav keskkonnahoid

Täiendava keskkonnahoidu valdkonna eesmärk on tagada keskkonnasõbralike tavade laiem kasutus põllumajanduses.

Põllumajanduse intensiivistumise tagajärjel on kasvamas surve mulla ja vee heale seisukorrale. Kasvuteel on põllumajandussektori kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi heide ning taimekaitsevahendite ning lämmastikku ja fosforit sisaldavate mineraalväetiste kasutamine. Sõnnikumajanduses on probleemiks kasvuhoonegaaside ja ammoniaagi heidet vähendavate praktikate vähene rakendamine. Peamistes põllumajanduspiirkondades on elurikkust ja mitmekesisust suurendavaid maastikuelemente liiga vähe ning suured, üksteise kõrval asetsevad maastikuelementideta põllualad vähendavad oluliselt elurikkust ning ümbritsevate loodusalade sidusust. Põllumajanduskeskkonnas toimuvate muutuste tuvastamiseks ning vajalike meetmete kujundamiseks tehakse uuringuid ning hinnatakse keskkonnaseisundit, ent seirevõimekus ei ole sageli piisav teadmuspõhiste otsuste tegemiseks.

Keskkonnahoiu täiendavaks tagamiseks soodustatakse põllumajanduses keskkonnasäästlike majandamisviiside kasutuselevõttu ja jätkuvat kasutamist muu hulgas ka toetuste abiga.

Täiendava keskkonnahoiu tegevusi toetab Euroopa Liidu ja Eesti keskkonnaga seotud õigusloome, toimiv kohustuslike reeglite ja järelevalve süsteem, arenev seire- ja hindamisvõimekus, teadmiste levik ning teiste toetuste rakendamine. Suur roll on digiteenuste arengul, mis muuhulgas aitaks pidada põlluraamatut, anda väetamis- ja taimekaitsealaseid soovitusi ning koostada toitainete bilansse.

Pea kogu põllumajandusmaa on seotud tingimuslikkuse nõuetele vastavuse süsteemiga, mis kehtib Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika kõigile pindala- ja loomatoetuste taotlejatele. Süsteemi eesmärk on tagada, et toetusi saaksid täies mahus need taotlejad, kes järgivad keskkonnakaitse, loomade heaolu tagamise, inim-, looma- ja taimetervise kaitse ning põllumajandusmaa heas korras hoidmise nõudeid. Süsteem koosneb nõuetest ja nende kontrollisüsteemist, mis peab finantskorrektsioonide vältimiseks olema kooskõlas EL reeglitega. Senine Nõuetele vastavuse keerukas süsteem laieneb eelarveperioodiks 2023–2027 uute nõuete ja standarditega ja see toob kaasa administratiivkulude kasvu. Nõuete rikkumisel vähendatakse kõigi pindala- ja loomatoetuste summat.

Ühise põllumajanduspoliitika I samba kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetuse eesmärk oli põllumajanduskultuuride mitmekesistamine, püsirohumaade säilitamine ning ökoloogilise kasutuseesmärgiga maa-alade nn ökoalade määratlemine 5% majapidamise toetusõiguslikust põllumaast. Ökoalade tava hulka kuuluvad nii harimispraktikad kui ka maastikuelemendid, mis on määratletud nõuetele vastavuse raames (põllusaar, metsasiil, hekk, puude rida, kiviaed, maaparanduskraavid). Kesa, lühikese raieringiga madalmetsa ja lämmastikku siduvate põllumajanduskultuuridega alad arvestatakse ökoaladena, millele omakorda kehtivad piirangud, nagu nt taimekaitsevahendite kasutamise keeld või tootmispiirang. Püsirohumaade säilitamise nõuet jälgitakse riigi tasemel ja mõõdetakse jooksva aasta suhtarvuga võrrelduna võrdlussuhtarvuga. Võrdlussuhtarv määrati Eestile 2015. aastal, milleks oli 28,00%. Kuna igal aastal on võimalik võrdlussuhtarvu korrigeerida, on 2019. aasta korrigeeritud võrdlussuhtarvaks 25,63%. 2021. a andmete alusel on vähenemine hetkel kehtiva võrdlussuhtarvu (25,63%) suhtes 6,65%.

Ühise põllumajanduspoliitika II samba ehk maaelupoliitika põllumajanduskeskkonna toetused on suunatud mulla- ja veekeskkonna, õhukvaliteedi, elurikkuse ja maastikulise mitmekesisuse hoidmisele ning kliimamuutuse leevendamisele. 2021. aastal hõlmasid maaelupoliitika põllumajanduskeskkonna toetused ligi 50% kasutatavast põllumajandusmaast.

Paralleelselt vanade kohustuste täitmisega rakendatakse alates 2023. aastast keskkonnategevusi ÜPP strateegiakava 2023-2027 kaudu. 2021. aasta lõpu seisuga on ÜPP strateegiakava väljatöötatud, kuid täpsemad tegevused selguvad hiljemalt 2022. aasta jooksul Euroopa Komisjoniga läbirääkimiste käigus. Uuel programmiperioodil on seniseid keskkonnategevusi tõhustatud ning lisandunud on mitmeid uusi põllumajanduskeskkonna toetusi, sellega seoses rakendatakse ka vastavat kontrollisüsteemi, suurem fookus on erinevatel digivõimalustel, nagu näiteks kaugseire. ÜPP strateegiakava sisaldab lisaks ÜPP II samba maaelu arengukava toetustele ka I samba otsetoetusi sh kliima ja keskkonnakavu. Oolulisemat mõju avaldavad keskkonnatoetused/-tegevused on järgmised:

- Keskkonnasõbraliku majandamise toetuse kasutamine avaldab mõju viljavaheldusele, liblikõieliste kultuuride kasvatamisele, mullaproovide võtmisele, sertifitseeritud seemne kasutamisele ning glüfosaadi ja muude taimekaitsevahendite kasutamise piiramisele. Eraldi lisameetmed on välja töötatud aianduskultuuride keskkonnasõbralikuks kasvatamiseks, vahekultuuride kasvatamiseks, happeliste muldade neutraliseerimiseks jms.
- Mulla- ja veekaitse toetus aitab kaasa erodeeritud ja turvasmuldade säästlikule kasutamisele maa pikaajalise rohumaana hoidmise kaudu ning muldade degradatsiooni vähenemisele. Toetus aitab kaasa ka veekeskkonna seisundi parandamisele või

säilitamisele, kui maad hoitakse rohumaa all. Mõlemad toetused aitavad kaasa muldades orgaanilise süsiniku talletamisele.

- Liikide ja elupaikade säilimise tagamiseks ning ekstensiivse põllumajanduse soodustamiseks rakendatakse Eestis alates 2001. aastast poolloodusliku koosluse hooldamise toetust, mis jätkub ka 2023. aastast. Poollooduslike koosluste e pärandniitude kõrval pööratakse senisest enam tähelepanu ka muudele rohumaadele, mis on liigirikkad, rakendatakse mitmeid uusi täiendavaid toetuskeeme.
- Koolituste, infopäevade ja infomaterjalidega suurendatakse põllumajandustootjate teadlikkust ökosüsteemiteenustest, keskkonda säästvatest põllumajanduspraktikatest ja kliimarisikidest.
- Keskkonnameetmete seirega uuritakse muuhulgas põllumajanduse mõju mullale, veele ja elurikkusele.

2023. aastal alustati hanget, et viia läbi auditid suuremates põllumajandusettevõtetes. Uuringut rahastatakse kauplemisperioodi 2021+ CO2 kauplemistulust. Meede hõlmab meetodika väljatöötamist, auditite meeskonna koolitust ning auditite läbiviimist. Auditite raames hinnatakse ettevõtete praegust olukorda ning pakutakse välja peamised meetmed olukorra parandamiseks.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Programmi tegevuse oodatavat tulemust aitavad saavutada MeM, PTA, PRIA, PMK ja ETKI oma teenuste kaudu. Põllumajanduskeskkonna hea seisund väetiste ja taimekaitsevahendite ohutus inimesele ja keskkonnale tagatakse MeM taimekaitsepoliitika, väetiste turustamise poliitika ja täiendava keskkonnahoiu poliitika kujundamisega. PTA teostab taimekaitse ja väetiste valdkonnas järelevalvet, ETKI panustab valdkondadesse teaduse ja teadmussirde teenustega. PMK teostab taimekaitsevahendite ja väetiste laboratoorseid analüüse ja teostab Eesti maaelu arengukava keskkonnategevuste seire ja hindamine. PRIA ülesanne on korraldada riiklike toetuste ning ühise põllumajanduspoliitika toetuste andmist, nõuetele vastavuse süsteemi on hõlmatud PRIA ja PTA.

7.2. Meede – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine

7.2.1. Programmi tegevus – Taimetervise, loomade tervise ja heaolu tagamine

Programmi tegevuse eesmärk on tagada olukord, kus Eesti on vaba ohtlikest taimekahjustajatest ja eriti ohtlikest loomataudidest ning loomade tervis ja heaolu on paranenud.

Meetme eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Ohtlike taimekahjustajate puhangute arv	3	4	4	4	4
Eriti ohtliku loomataudi esinemine, arv	2	1	1	1	1

Taimetervis

Taimetervise valdkonna eesmärk on säilitada riigis hea taimetervislik olukord ning tagada eksporditavate kaupade vastavus taimetervise nõuetele.

Eesti hea taimetervisliku olukorra tagamiseks aidatakse kaasa põllumajandustootmise ja metsamajanduse tasuvusele, säilitatakse looduskeskkonda ning hoitakse ära taimekahjustajate levikust tingitud piiranguid kaubandusele. Selleks kaitstakse põllumajandust ja metsandust ohtlike ja olulist kahju põhjustavate taimekahjustajate leviku eest.

Teenuste pakkumiseks peab olema kindlustatud õigusruum ja süsteem, mis tagab PTA ning PMK reageerimisvõimekuse. Taimetervise valdkonna olukorra ja arengusuundade analüüsimisel ning õigusaktide, standardite ja eeskirjade kehtestamisel ja jõustamisel rakendatakse otsekohalduvat Euroopa Liidu taimetervise määrust¹⁰.

ELi taimetervise määruse rakendamisel on oluline:

- taimede tervisega seotud riskide hindamine ja haldamine;
- järelevalve tootmise, turustamise ja impordi taimetervise nõuete järgimise üle;
- kontroll sihtriigi taimetervise nõuete järgimise üle (eksporti kontroll);
- taimekahjustajate seiresüsteemi ja kriisivalmiduse tugevdamine;
- taimekahjustajate laboratoorne määramine;
- ettevalmistumine hädaolukordadeks, sh meetmete rakendamine soovimatu mõju minimeerimiseks ja vastupanuvõime suurendamiseks hädaolukordade tekkimisel;
- tootjate ja kauplejate teadlikkuse tõstmine: tuleb tõsta ettevõtjate teadlikkust ELi taimetervise määruse nõuetest, kuna määruse rakendamine seondub ka ettevõtjatele suurema vastutuse võtmise kohustusega;
- laboratoorse/diagnostilise võimekuse tugevdamine taimekahjustajate määramiseks;
- väärtegade põhjuste ja nende ennetamiseks rakendatavate abinõude mõjususe analüüs; analüüs tulemusena saab koordineerida arendusi, teha strateegilisi plaane ning kujundada õigusnorme.

Loomatervis

Loomatervise valdkonna eesmärk on tagada loomade võimalikult hea tervis.

Loomade hea tervis mõjutab ühiskonda inimeste tervise ning keskkonnaga seotud riskide vähendamise kaudu ning toetab elujõulist ja kasumlikku põllumajandustootmist. Kõrgete standardite järgimine tagab põllumajandus- ning kalandustoodete vaba liikumise Euroopa Liidu siseturul ja võimaldab ligipääsu välisturgudele. Samuti edendatakse loomatervise poliitikaga häid põllumajandustavasid, mis ennetavad loomahaiguste levikut ning on vastavuses loomakaitse ja säästva arengu põhimõtetega. 2021. a jõustus loomatervise uus õigusraamistik, mis kohaldub ühetaoliselt kogu Euroopa Liidus ja võimaldab loomataudidega seotud riske tõhusalt ennetada ja juhtida. Olulised riskid, mis mõjutavad loomataudide jõudmist Eestisse, on seotud kliimamuutuste, lindude ja loomade rände ning globaliseeruva kaubandusega. Karjatervise tasandil mõjutavad kriisid põllumajanduses loomapidajate suutlikkust panustada loomatervise taseme tõusu.

¹⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2031/2016, taimekahjustajate vastaste kaitsemeetmete kohta, rakendus 14.12.2019.a.

Eriti ohtlike loomataudide, inimesele ohtlike loomataudide ja Eestis pikema aja jooksul või seni üldse mitte esinenud loomataudide varajase tuvastamise tagamiseks on PTA teavitamine nende diagnoosimisest kohustuslik. Loomahaiguste laboratoorse diagnoosimise teenust pakub VTL. Euroopa Liidu teavituskohustuslike loomataudide puhangud registreeritakse loomataudide teavitussüsteemi (ADIS) kaudu.

2021. aastal seirati riiklikult 29 loomataudi.

Eesti on Rahvusvahelise Loomaterviseameti (OIE) loomataudistaatuse reeglite kohaselt vaba viiest loomataudist (veiste spongiformne entsefalopaatia ehk BSE osas väheolulise riskiga riigi staatus, suu- ja sõrataud, veiste katk, väikemäletsejaliste katk, hobuste Aafrika katk) ja Euroopa Liidu reeglitele vastavalt vaba üheksast loomataudist (veiste enzootiline leukoos, Mycobacterium tuberculosis 'e kompleksi (M. bovis, M. caprae ja M. tuberculosis) põhjustatud nakkus,¹¹ Brucella abortus 'e , B. melitensis 'e ja B. suis 'i põhjustatud nakkus veise ning lammaste ja kitsede populatsioonis , lammaste katarraalse palaviku viiruse nakkus, marutaudi viiruse nakkus, Aujeszky haiguse viiruse nakkus, lõhede nakkava kehvreresuse viiruse ülipolümorfse piirkonna deletsiooniga tüve põhjustatud nakkus, Bonamia exitiosa põhjustatud nakkus, Bonamia ostreae põhjustatud nakkus).¹²

Aastatel 2018-2020 ei diagnoositud Eesti kodusigadel sigade Aafrika katku (SAK) viirust. 2020. aastal andis Maailma Loomatervise organisatsioon (OIE) Eestile kodusigade SAKi vaba maa staatuse. 2021. aasta juulis tuvastati üks SAKi juhtum kodusigade farmis. Tegemist oli piirkonnaga, kus leiti SAK viirus surnud metssealt. Seetõttu kaotasime OIE SAKi vaba maa staatuse ning meie seakasvatusektorile rakendatakse rahvusvahelisi kaubanduspiiranguid, kuid eesmärgiks on sigade Aafrika katku vaba staatuse ametlik taastamine ja turgude avamine. Jätkatakse SAK ennetus- ja tõrjemeetmetega, sest metssigade arvukus suureneb ning tõenäosus SAK kollete arvu tõusuks metsas sunnib järgima rangeid bioohutusmeetmeid kodusigade farmides.

2021. aastal tuvastati Eestis peetavatel lindudel 3 lindude gripi juhtumit, neist 2 olid kodumajapidamised ja 1 loomaia juhtum. Metslindude uurimisega leiti eelmisel aastal kokku 49 positiivset lindu, peamised viirustüved olid H5N8 ja H5N1. Lindude gripp on EL teavituskohustuslik loomataud, seetõttu oleme tõstnud EL teavituskohustuslike loomataudijuhtude arvu sihttasest.

Loomataudide ennetamise ja efektiivse tõrje korraldamiseks on kehtestatud asjakohased nõuded ning peetakse jooksvat arvestust taudidele vastuvõtlike loomade, nende pidamiskohtade ning liikumiste kohta. Põllumajandusloomade registri andmetel oli 2021. aasta novembri lõpu seisuga Eestis 252 161 veist, 65 434 lammast ja 4320 kitse. 2021. aasta 1. novembri seisuga oli sigade arv 317 125 ning mesilate arv 4686. PTA kasutab loomatervise järelevalveandmete haldamiseks järelevalveinfosüsteemi (JVIS).

Hukunud loomad kuuluvad nõuetekohasele kõrvaldamisele. Transmissiivsete spongiformsete entsefalopaatiate (TSE) ohu tõttu kõrgema riskiga I kategooria loomsete kõrvalsaaduste (hukunud veis, lammas, kits) 2021. aasta jooksul käideldud kogus oli 4582.2 tonni. Riik toetab I kategooria kõrvaldamist lubatud riigiabi piires. II ja III kategooria loomsete kõrvalsaaduste (hukunud sead, hobused), mis olid kokku puutunud I kategooriaga, kogus aastas oli orienteeruvalt 5216 tonni. Tulenevalt loomade koguarvu muutumise dünaamikast võib ette näha I ja II kategooria loomsete kõrvalsaaduste mahu suurenemist. Loomsete kõrvalsaaduste kõrvaldamise ja kahjutustamise

¹²Komisjoni määrus (EL) 2021/620

toetamise suhtarvu vähenemine kahandab loomapidajate motivatsiooni teha õigeid valikuid nende nõuetekohaseks käitlemiseks. Kuna II kategooria kõrvalsaaduste käitlemist ei toetata ja seakasvatusektoris on väiksemaid ettevõtteid rohkem, siis on oht, et kõrgema tonnihinna tõttu võivad loomapidajad otsida hukkunud loomade kõrvaldamiseks ebaseaduslikke lahendusi. Et riski vältida, peab PTA hindama antud loomakasvatuse ettevõtete riske ning vajadusel tõhustama kohapealseid kontrole. Loomsete kõrvalsaaduste käitlemise ettevõttest pärineva I kategooria kõrvalsaadusi sisaldava materjali edasiseks käitlemiseks on vähe võimalusi, uute kõrvaldamismeetodite välja töötamiseks on vaja teadusuuringuid, mille abil oleks võimalik sellise materjali võimalikult efektiivne kasutamine lõpptootena.

Loomataudide seire maht ei anna piisavat ülevaadet ekspordiks oluliste või peamiselt majanduslikult oluliste karjapõhiste loomataudide levikust riigis ning ei võimalda algatada uusi tõrjeprogramme taudivabade staatuste taotlemiseks. Praegu on käimas kalataudide viirusliku hemorraagilise septitseemia (VHS) ja nakkusliku vereloomeelundite nekroosi (IHN) EK poolt heakskiidetud likvideerimisprogramm, mida kaasrahastatakse EL kalandusfondist. ÜPP sekkumismeetmete kaudu on välja töötamisel loomataudide kontrolliprogrammi alase koostöö toetus veiste haiguste infektsioosse rinotrahheiidi (IRT) ja veiste viirusdiarröa (VVDV) tõrjeprogrammide rakendamise toetamiseks. Sekkumine annab võimaluse põllumajandustootjal vähendada ravimite kasutust, piirata suure majandusliku mõjuga loomataudide levikut ning pikemaajalises perspektiivis suurendada tänu karjatervise näitajate paranemisele tootmise konkurentsivõimet ning ekspordi vabadust.

Põllumajandusloomade karjatervist mõjutavad lisaks taudidele erinevad pidamiskeskonnast, hügieenitingimustest ja söötmisest tingitud haiguslikud seisundid. Puudulik karjatervis põhjustab loomapidajale lisaks saamata jäänud tulule ka otseseid ravikulusid. Eestis müüdi antibiootikumide toimeainet 2018. aastal 6,9 tonni, 2019. aastal 7,2 tonni ja 2020. aastal 5,9 tonni. 2021. aasta müügiandmed selguvad 2022. aasta lõpuks. Kuid Ravimiameti prognooside alusel on 2021. aasta antibiootikumide müüginumbrid vähenud võrreldes 2020. aastaga 5,6%. Antimikroobsete ravimite vastutustundetu kasutamine suurendab mikroobide resistentsuse (AMR) kujunemist. Tulenevalt AMR tegevuskavast (Mikroobide antibiootikumiresistentsuse vähendamise tegevuskava veterinaarmeditsiini valdkonnas aastateks 2021–2026) on vaja lisaressurssi, et suurendada koolitustellimust antibiootikumide teadliku kasutamise kohta ning tõsta sidusrühmade teadlikkust antibiootikumide kasutamise osas. Loomatervise järelevalve teenust pakub PTA. Järelevalve kehtivate nõuete üle ei taga hetkel ühtlast nõuetest kinnipidamist. Järelevalve tõhustamist kriitilistes punktides piirab inimeste ja kompetentside puudus, mis ei võimalda kõikide riskide järjepidevat ja süsteemset hindamist ega juhtimist. Veterinaararsti haridusega järelevalveametnike palgad ei ole turul endiselt konkurentsivõimelised. Ekspordivõimekuse suurendamist ning kriisivalmiduse paranemist uute turgude avamise kaudu piirab samuti ressursi vähesus. Seoses ELi uute otsekohaldavate määruste¹² jõustumisega vaadatakse üle ja viiakse vastavusse riiklikud õigusaktid.

Riiklikud registrid ja infosüsteemid ning laborid vajavad arendamist vastavalt ajas muutuvatele vajadustele, nõuetele ja tehnilisele arengule. Teavituskohustuslike majandustegevuste arv laieneb tulenevalt uuest ELi õigusest. Olemasolevate andmete tegelikkusele vastavus andmekogudes

¹² Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2016/429 loomataudide kohta (rakendub 21.04.2020); Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2019/6, mis käsitleb veterinaaravimeid (rakendub 28.01.2022)

vajab pidevat kontrolli ja korrigeerimist. Praegu ei koguta riiklikult andmeid veterinaarravimite kasutamise kohta põllumajandusloomade ravis, mis on aga oluliseks aluseks mikroobide resistentsuse väljakujunemise vähendamiseks vajalikele tegevustele. Olemasolevad tehnilised lahendused ei toeta erinevates riiklikes ja eraandmekogudes olevate andmete kasutamist ja analüüsimist (nt terviseandmed). 2023. aastaks valmib veterinaararstide registri juurde e-andmekogu, kuhu veterinaararstid hakkavad esitama andmeid kasutatud antimikroobsete ainete kohta loomaliigiti ja ettevõttepõhiselt. Selleks viiakse aastatel 2021-2022 läbi e-andmekogu IT-lahenduse hange ning ajakohastatakse seadusandlus.

Puudub mõõdikute süsteem loomade tervise ja heaolu eesmärkide täitmise hindamiseks. Koostöös teadlastega on välja töötamisel loomade tervise ja heaolu baromeeter, mille kaudu saab hinnata olukorra muutusi erinevate mõjukomponentide kaudu (näiteks loomade karjaspüsivuse aeg, vasikate surevus, somaatiliste rakkude arv piimas, nõuetekohasuse kontrolli tulemused jne). 2021. aastal kuulutati välja hange rakendusuringu projekti „Loomatervise ja -heaolu baromeetri väljatöötamine“ läbiviimiseks. Leping sõlmiti Eesti Maaülikooliga. Projekt lõpeb 2022.aasta detsembris.

Teadlikuks ja vastutustundlikuks loomapidamiseks vajalike teadmiste omandamist toetab riik teadmussiidre pikaajaliste programmide kaudu. Loomapidajate koolitamise ja tarbijate teavitamise kaudu motiveeritakse neid tegema otsuseid, mis panustaks nii loomade tervise kui ka heaolu tõusu, parandaks tootja konkurentsivõimet ning suunaks tarbijate ostuotsuseid. Selleks, et tõsta süsteemselt ka tarbijate teadlikkust loomade tervise ja heaolu teemadel, tuleb leida täiendavaid ressursse. Olemasolev nõuandesüsteem ei kata loomakasvatuse kõiki aspekte. Puudu on karjatervise, mesinduse ja vesiviljeluse valdkonna terviseeksperte. Loomakasvatajate teadlikkus loomatervise riskidest ja kehtivatest nõuetest vajab järjepidevat tõstmist.

Söödaohutus

Söödaohutuse valdkonna eesmärk on tagada Eestis toodetud ja turustatava sööda ohutus.

Söödaohutus on otseselt seotud loomade tervise ja heaolu tagamisega ning selle kõrge tase toetab kasumlikku põllumajandustootmist ning kaitseb inimest ja ühiskonda inimtervise ning keskkonnaga seotud riskide vähendamise kaudu.

Eestis ei ole esinenud suuri söödaohutuse probleeme. Selle olukorra säilitamiseks on jätkuvalt vajalik kõigi poolte tõhus koostöö ja pidev panustamine söödaohutuse tagamisse. 2022. aasta mai seisuga oli riigi toidu ja sööda käitlejate registri andmetel Eestis 3972 söödakäitlejat, neist 21 tegevusloaga. Võrreldes 2018. aastaga on söödakäitlejate arv kasvanud 17%. Söödakäitlejal peab olema tegevusluba, kui sööda, sh erisööda tootmiseks kasutatakse kõrgema riskiga söödalisandeid või ta tegeleb ravimsööda tootmisega. Lisaks eelnevale peab alates 1. juulist 2022 sööda käitlejal olema tegevusluba, kui tema ettevõttes tegeletakse ravimsööda ja vahetoote tootmisega või ravimsööda ja vahetoote ladustamise, veo või turuleviimisega. Muu sööda tootmise puhul tuleb enne tootmise alustamist esitada majandustegevusteade PTAl. Söödaohutuse tagamiseks on kehtestatud nõuded söödaseaduses ja ELi otsekohtalduvates õigusaktides (söödahügieen, soovimatute ainete sisaldus söödas, keelatud ained söödas, erisööt, ravimsööt). Sööda laboratoorsete analüüside teenust pakuvad VTL ja PMK.

Eesti loomakasvatust toetab hea kohalik söödabaas. Suurema osa Eestis toodetavast söödast kasutavad ära Eesti loomapidajad. Lisaks tööstuslikult toodetavale söödale toodetakse arvestatav

osa loomade söötmiseks kasutatavast söödast põllumajandusettevõttes kohapeal, sh kasvatatakse teravilja ja heina, valmistatakse silo või segasööta. Proteiinsöödad (nt mais, rapsikook, sojasrott) tuuakse sisse peamiselt kolmandatest riikidest, kas otse või läbi teiste liikmesriikide. Strateegias „Talust taldrikule“ on seatud eesmärgiks imporditud söödamaterjalide asendamine ELis kasvatatud taimsete proteiinide ja alternatiivsete söödamaterjalidega, mis on põhjendatud eelkõige keskkonnakaitse ja kliimamuutuste leevendamise vajadusega. Seetõttu on kasvanud vajadus tegelda võimaluste otsimisega, et asendada imporditud proteiinsööt kohalike proteiinsöötadega.

Segasööt toodetakse nii söödatööstuses kui ka põllumajandusettevõttes kohapeal. Kui tööstuslikult toodetud sööt on enamasti kuumutatud, st hävitatud on paljud bakteriaalsed haigusetekiitajad, siis põllumajandusettevõttes kohapeal segatakse sööda koostisosad kokku vahetult enne söötmist ning mikrobioloogiline saastumine on üks riskidest. Olenemata sellest, kus sööt toodetakse, tuleb jälgida, et ei toimuks sööda ohtlikku ristsaastumist (nt koktsidiostaatikumid, loomsed proteiinid, geneetiliselt muundatud organismid). Ettevõttes kohapeal toodetud või segatud ja imporditavate söötade iseloomust (srott) tulenevalt on riskikohtadeks nii mikrobioloogiline saaste (nt *Salmonella spp*) kui ka soovimatute ainete lubatust suurem sisaldus.

Sööda käitlemise valdkonnas teostas PTA 2021. aastal kokku 288 kontrolli, mis moodustab 82,05% aastaplaanist. Arvestades sööda käitlemisega kaasneva võivaid riske oleks kontrollivajadus suurem. 2021. a tehti söödakäitlejatele 104 ettekirjutust. Sööda ja söödaohutuse valdkonnas tuvastati nõuetele mittevastavuse osas rikkumisi näiteks sööda märgistamisnõuete, käitlemise nõuetekohasuse, enesekontrolliplaani ja sööda kasutamise ja loomaliigile sobivuse osas. Jätkata tuleb söödakäitlejate süsteemse teavitamisega kehtivatest ja uutest nõuetest ning käitlejate ja loomapidajate teadlikkuse tõstmisega söödaohutusest. Arendada tuleb olemasolevat nõuandesüsteemi, kuna see kõiki vajadusi ei kata.

PTA järelevalve kehtivate nõuete üle ei taga hetkel ühtlast nõuetest kinnipidamist. Järelevalve tõhustamist kriitilistes punktides piirab inimeste ja ressursside puudus, mis ei võimalda kõikide riskide järjepidevat ja süsteemset hindamist ega juhtimist. Söödaohutuse tagamiseks tuleb kontrollida kogu söödaahelat ning suurendada söödast võetavate kontrollproovide ning tellitavate analüüsides mahtu, arvestades olemasolevaid ja uusi riske (Euroopa Komisjoni soovitus¹³). Vajalik on tõsta kompetentsi olemasolevate ja uute riskide (söödapettused, kolmandatest riikidest pärit sööt, e-kaubandus, kliimamuutuste mõju, uued tehnoloogiad, uued söödamaterjalid) ohjamiseks ja tagada konkurentsivõimeline töötasu. Samuti on olulised kaasaegsete IT-lahenduste olemasolu ja nende rakendatavuse kiirus, tasakaal järelevalve mahu ja ressursi vahel, probleemide lahendamise suutlikkus. Oluline on, et tagatud oleks ajas muutuvatele vajadustele ja nõuetele vastav analüüsiteenus, mis toetaks järelevalve tegevust.

Suuremat tähelepanu ja ressursi vajab teaduse arendamine söödaohutuse valdkonnas, suurendades teadlaste arvu ja teadustööde, sh rakenduslike teadustööde mahtu.

Loomade heaolu

Loomade heaolu valdkonna eesmärk on parandada loomade heaolu taset.

¹³ 2016/1110/EL; 2012/154/EL; 2013/1319/EL

Loomade heaolu kõrge tase on eelduseks eetilisele, ühiskonna ootustele vastavale loomapidamis- ja toidutootmiskultuurile ning tõstab põllumajandustootjate konkurentsivõimet loomade heaolu väärtustavatel turgudel.

Loomakaitseseadusega reguleeritakse loomade kaitset inimese sellise tegevuse või tegevusetuse eest, mis ohustab või võib ohustada loomade tervist või heaolu. Loomade pidamisel, veol ja tapmisel või muul lubatud hukkamisel tuleb järgida loomaliigile või –rühmale õigusaktidega kehtestatud heaolunõudeid. Loomkatsetele esitatavate nõuete eesmärk on loomkatsete asendamine, vähendamine ja täiustamine.

Heaolu tase põllumajanduslikus loomakasvatases on tõusnud tänu laiemale teadlikkusele, tootmistehnoloogiate arengule, uusimatele teadusuuringutele ning tootmise nõuetekohasuse järelevalvele. Miinimumnõuetest kõrgemate standardite kasutamist loomapidamisel toetatakse maaelu arengukava loomaheaolu meetme alt. Loomapidajate teavitamine ja koolitamine toimub loomakasvatuse pikaajalise teadmussiirde programmi kaudu. Riskideks on jätkuvalt tootmise intensiivistumine, kontsentreerumine ja globaliseerumisest tulenev surve omahinnale. Endiselt esineb teadmatust ja loomaheaolunõuete eiramist.

Lisaks plaanilistele loomapidamise nõuetekohasuse tagamiseks tehtavatele kontrollidele on loomade heaolu nõuete tagamisel oluline vihjepõhine reageerimine (keskmiselt 300 juhtu aastas). 2021. aastal viidi läbi 2235 loomaheaolu kontrolli. Loomapidajalt seadusega sätestatud nõuete korduva olulise rikkumise tõttu ära võetud loomade üleandmisel kohalikule omavalitsusele (KOV) on praktikas ilmnenud probleemid nende loomade nõuetekohase pidamise ja selle korraldamise rahastamisega. Seetõttu muudeti loomakaitseseadust ning alates 10. jaanuarist 2021 võtab halvasti peetud looma nõuetekohase pidamise kohustuse vajadusel üle PTA, kellel on teatud juhtudel õigus loom omanikult ära võtta, kui looma jätmine omaniku juurde ohustab looma tervist või elu. PTA rakendab looma ülalpidamiseks asendustäitmist asendustäitmise ja sunniraha seaduses sätestatud korras lühima mõistliku aja jooksul. Pärast seda loom võõrandatakse või hukatakse, sõltuvalt tema tervislikust seisukorrast ja võimalikust väärtusest.

PTA järelevalve kehtivate nõuete üle ei taga hetkel ühtlast nõuetest kinnipidamist. Järelevalve tõhustamist kriitilistes punktides piirab inimeste ja kompetentside puudus, mis ei võimalda kõikide riskide järjepidevat ja süsteemset hindamist ega juhtimist. Tõhustamist vajab näiteks järelevalve põllumajandusloomade kodus omaks tarbeks tapmise ja loomkatsete läbiviimise üle.

Maaeluministeriumi juures tegutsev loomkatseprojekti loakomisjon osutab loomkatseprojektide hindamise ja neile loa väljastamise teenust. Aastatel 2013–2021 on komisjon andnud 190 luba ja lisaks teinud keelduvaid otsuseid. Igal aastal väljastab komisjon keskmiselt 20 luba. Komisjoni tööga seotud kulu on 4000 eurot aastas ning see on ette nähtud selleks, et tasuda komisjoni mitteriigiametnikest liikmetele (spetsialistidele) nendega sõlmitud käsunduslepingus kirjeldatud ülesannete täitmise eest. Maaeluministeriumi juures töötab ka järelevalveasutusele ja loomkatseprojekti loakomisjonile nõu andev katseloomade kaitse komitee. Selles osalemine on spetsialistidele vabatahtlik ja tasu komitee töös osalemise eest ei maksta. Loomkatseprojekti lubade andmine on plaanis sarnaselt teiste loakohustuste ja nende üle tehtava järelevalvega viia Maaeluministeriumi teenusest PTA teenuseks, et tagada lubade andmine töökorralduslike takistusteta ja parimal viisil. Sellekohane loomakaitseseaduse muutmise eelnõu on ette valmistatud.

Tõusvas trendis on lemmikloomade (ka eksootiliste loomade) piiriülene kaubandus, sh illegaalne kaubandus, mis lisaks loomade heaolu probleemidele seab ohtu ka Eesti marutaudivaba staatuse. Eesti kennelites ja kassitõugude aretusühingutes kasvatatud loomad turustatakse suures osas teistesse Euroopa Liidu liikmesriikidesse. Eestisse tuuakse lemmikloomi kolmandatest riikidest (peaasjalikult Venemaalt, aga ka mujalt) ning teistest Euroopa Liidu liikmesriikidest.

Olukorra paremaks kontrollimiseks tuleb 1. detsembril 2021. aastal jõustunud veterinaarseaduse kohaselt eristada, kas koeri, kasse ja valgetuhkruid peetakse lemmikloomana või muul eesmärgil. Loomapidaja, kes tegeleb loomade ajutise pidamisega, näiteks loomapood, hoiukodu ja varjupaik, või kes tegeleb loomade teise riiki viimise või toomisega tulu saamise või omandiõiguse üleandmise eesmärgil, on ettevõtja. Varjupaikadel ja kogumiskeskustel, kust koerad, kassid või valgetuhkrud teistesse riikidesse viiakse, kehtib tegevusloakohustus, eraisikutest loomapidajad peavad esitama loomapidamisega tegelemise teate ja juriidilised isikud majandustegevusteate.

Lemmikloomade pidamine on järjest populaarsem, kuid puudub üleriigiline kohustus lemmikloomi mikrokiibiga märgistada. Lemmikloomade üle arvestuse pidamise kohustus on KOVIDel, kelle kiibipõhistes elektroonsetes registrites on registreeritud 2021. aasta detsembri alguse seisuga 149 250 koera ja 87 590 kassi. KOV andmebaasides võib aga registreerida lemmikloomi lisaks kiibile ka muude tunnuste (tätoveering, kaelarihma number jms) alusel. Jätkuv suundumus on ka mitmesuguste eksootiliste loomaliikide pidamine lemmikloomadena. Riskihinnangu alusel on tegemist tähelepanu vääriava valdkonnaga eelkõige zoonooside leviku, illegaalse kaubanduse ja dokumentide võltsimise tõttu ning seetõttu, et loomadega kauplejatel ja loomapidajatel napib teadmisi loomaliigile vajalikest pidamistingimustest. 2021. aastal alustati veterinaarseaduse muutmise seaduse väljatöötamiskavatsuse (VTK) koostamist eesmärgiga analüüsida lemmikloomade kiibistamise ja looma andmete lemmikloomaregistrisse kandmise kohustuse kehtestamist Eestis. VTK eesmärgiks on leida kõiki osapooli, nii lemmikloomaomanike, loomaarste, KOV-e, PTA-d kui ka heaoluorganisatsioone, rahuldav tulemus. VTK koostamine jätkub 2022. aastal. 21. aprillil 2021. aastal jõustus Euroopa Liidu loomatervise määrus, mille kohaselt ei kuulu muud kaslased ja koerlased, sh nende ristandid (servalid, savannah kassid, bengali kassid jm) lemmikloomade hulka ja nende pidamisega kaasneb samuti teavituskohustus.

Ühiskond on muutumas järjest teadlikumaks loomakasvatuse eetika küsimustes. Järjest enam huvitab tarbijaid, kas loomade pidamistingimused vastavad kõrgematele heaolustandarditele. Olulist rolli ühiskonna ootuste peegeldamisel avalikkusele kannavad loomade eestkosteorganisatsioonid ning nad proovivad lahendada ka loomade heaolu puudutavaid üksiküsimusi. Loomaheaolu valdkonda on oluline leida lisaressurssi, et suurendada reageerimisvõimekust ning viia läbi tõhustatud etteteatamata kontrollid. Lisaks on vaja leida ressurssi loomakasvatajate teadlikkuse tõstmiseks loomaheaolu valdkonnas.

1. juulil 2021. aastal jõustus loomakaitseaduse muudatus, mille kohaselt keelustati viieaastase üleminekuajaga peamiselt karusnaha saamiseks peetavate loomade pidamine. Rahvusvaheliste loomakaitseorganisatsioonide kaudu on tõstatatud küsimus, kuidas tagada kehtivate loomaheaolu nõuete järgimine loomade pikaajalisel veol. Tavapäraselt ekspordib Eesti aastas umbes 2000 veist Türgi, mille käigus on maismaatranspordiks kuluva aja ja kliimatiliste tingimuste tõttu suur tõenäosus, et teekonnal rikutakse veonõudeid. 2020. aastal eksport vähenes seoses Covid-19 puhanguga, siis 2021. aastal on eksport taastunud ning PTA väljastas 3059 sertifikaati loomade

väljaveoks. Samuti on rohkem hakatud kasutama meretransporti, mis välistab loomaveokite seisakud piiripunktides ekstreemsetes ilmastikutingimustes.

Euroopa Komisjon on alustanud loomaheaolu õigusraamistiku läbivaatamist. Eesmärgiks on õigusaktid viia vastavusse uusimate teadusandmetega. Komisjon koostab mõjuhinnangud ning esitab eelnõud õigusaktide muutmiseks 2023. a lõpuks.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Programmi tegevuse oodatavat tulemust aitavad saavutada MeM, PTA, PRIA ja PMK oma teenuste kaudu. Hea taimetervise ja loomade tervise alane olukord ning kõrge loomade heaolu tagatakse MeM taimetervise, söödaohutuse, loomatervise ja loomade heaolu poliitika kujundamisega.

PTA teostab järelevalvet söödaohutuse, loomade pidamise, heaolu, kõrvalsaaduste käitlemise ja puidutöötlemisetetvõtete üle. PTA teostab taimetervise alase väljaveo ja sisseveo kontrolli.

PRIA kaudu makstakse loomade heaolu toetust. PMK teostab teravilja, sööda ja taimekahjustajate määramise laboratoorseid analüüse. VTL tegeleb loomahaiguste laboratoorse diagnoosimise, taimekaitsevahendite ja mükotoksiinide laboratoorse analüüsimise ja loomatervise valdkonna riskide hindamisega.

7.3. Meede – Toiduohutus

7.3.1. Programmi tegevus - Toiduohutus

Programmi tegevuse eesmärk on tagada olukord, kus Eestis toodetud ja tarbitav toit on ohutu ning tarbija teadlikkus toiduohutusest on kõrge ja tehtud valikud on tervist toetavad.

Tegevuse eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Toiduohutuse baromeeter	99,33	≥100	≥100	≥100	≥100
Tarbija teadlikkuse baromeeter	69,4% ¹⁴ (2019)	72,4%	-	-	-

Toiduohutusel on ühiskonnas oluline roll inimeste tervise tagamisel. Inimeste hea tervisliku seisundi tagamiseks on ühtviisi tähtis nii ohutu toit kui ka võimalus teha tervist toetavaid ja kestlikke toiduvalikuid. Lisaks mõjutab toiduohutus otseselt nii kaupade vaba liikumist Euroopa Liidu turul kui ka kauplemist kolmandate riikidega.

Toiduohutuse taseme tõstmiseks Eestis ning uute riskidega (nt uued tehnoloogiad, keskkonnariskid) toimetulekuks on vajalik kõigi poolte pidev panustamine toiduohutuse tagamisse. Olulisematest riskidest, mis mõjutavad toiduohutust ning seeläbi ka toidukäitlejate konkurentsivõimet nii siseturul kui ka ekspordil, võib välja tuua nt kliimamuutused, globaliseeruva kaubanduse, toidutootmise tehnoloogiad, e-kaubanduse arengu ja uued toiduohutuse riskid.

Toiduohutuse tagamisega seotud nõuded on enamasti reguleeritud Euroopa Liidu üleselt, hõlmates selliseid meetmeid nagu käitleja vastutus ja enesekontrolli kohustus, jälgitavuse nõue, keemiliste

¹⁴ 2019.a mõõdetud algtase

ja bioloogiliste riskide ohjamiseks kehtestatud nõuded. Samuti on oluline osa toiduohutuse nõuetest seotud toidualase teabe esitamisega.

Tulenevalt Euroopa Komisjoni Rohelisest kokkuleppest ja selle raames esitatavatest tegevuskavadest tuleb tähelepanu pöörata toidusüsteemi kestlikuks muutmisele. Välja võib tuua sellistest tegevuskavadest, nagu „Talust taldrikule“, „Euroopa Vähitõrjeplaan“, „Kemikaalistrateegia“, „Ringmajanduse tegevuskava“ jne tulenevad algatused, mis tulevad alates 2022. aastast eelnõudena arutlusele. Olulised muudatused ootavad ees toiduga kokkupuutuvate materjalide ja esemete valdkonnas ning toidualase teabe temaatikas, kus peamine rõhk on tervist toetava märgisüsteemi loomisel, tervise- ja toitumisalaste väidete ning toidu päritolu nõuete ülevaatamisel. Lisaks on toiduohutuse kõrval lähiaastatel keskne teema kestliku toidusüsteemi õigusliku raamistiku kujundamine.

Toidualaste õigusnormide koostamisel on üldpõhimõtteks nende tuginemine teaduspõhisele riskide hindamisele. Sõltumatute teadushinnangute koostamise ja toiduohutuse riskidest teavitamise paremaks korraldamiseks loodi 2021. aastal Veterinaar- ja Toidulaboratooriumi koosseisu riskihindamise osakond. Sellega kaasnenud suurem eelarve teadushinnangute koostamiseks võimaldab nende tulemusi arvesse võtta õigusloome protsessis ja järelevalves. Jätkuvalt tuleb tegeleda toiduohutuse valdkonna teadlaste järelkasvu tagamisega. Samuti on vajalik teadlaste ja valdkonna ekspertide riskihindamisalase kompetentsi tõstmine vastavate koolituste ja rahvusvahelise koostöö võimaluste tagamisega.

Toidukäitlejate arvu kasv on olnud kiire. 2022. aasta jaanuari seisuga on Eestis 19 283 toidu käitlemisettevõtet. Ettevõtetele tehti 2021. aastal 882 ettekirjutust ning 2021 haldusmenetlemise lõpetamise teadet (ehk ettekirjutusest loobuti, näiteks kuna käitleja asus puudust kõrvaldama). Ettekirjutuste arv võrreldes 2020. aastaga on kasvanud. Tehti umbes 6770 kontrolli, mille käigus hinnati kokku umbes 100 000 korda nõuetele vastavust, millest vastas 85% ja ei vastanud 15%. Hindamiste raames on juhitud tähelepanu toidualasele teabele, toidu laboratoorsetele uuringutele ning töötajate teadlikkusele toiduohutuse tagamisel. Kontrollide käigus on täheldatud töötajate vähest teadlikkust toiduohutuse nõuetest ning isikliku hügieenireeglite täitmisel. Selle põhjus on vähene koolitus või puudulik koolituskava. Toidu käitlemise tegevuse juures on täheldatud puuduseid toidu valmistamiseks ja toidu pesemiseks kasutatava vee nõuetekohasuse osas. Lisaks on juhitud tähelepanu ka ruumide nõuetele, mis on olulised ohutu toidu tootmiseks. Jätkuvalt vajavad täiendamist ohuanalüüsid, mis on oluline osa enesekontrolliplaanide koostamisel.

Toidu ohutuse ja usaldusväarsuse tagamine eeldab järjepidevat kohanemist ühiskonna ootustega riskide maandamisel ning tarbija teadlikkuse tõusu. Seetõttu on vaja järjepidevalt tõsta riigi suutlikkust tegeleda tõhusalt toiduohutuse järelevalvega, sh riskihindamise ja –kommunikatsiooniga. Selleks on vajadus tõsta riskipõhise järelevalve ning kommunikatsiooni edendamiseks vajalikke kompetentse, sh rohepoliitika edendamise teemas ning valitsemisala spetsialistide töötasu konkurentsivõimet. PTAs tuleb luua täiendav kompetents suutmaks paremini analüüsida järelevalveks kasutatavaid andmeid, et tõhusamalt ohjata toiduohutuse, sh uusi riske. Toidutekkeliste nakkushaiguste puhangute põhjuste väljaselgitamiseks tuleb parandada koostööd Terviseametiga. Järelevalveasutuste haldussuutlikkust tuleb muuta ühiskonna ootustele paremini vastavaks infosüsteemide ajakohastamisega, järelevalveprotsesside tõhustamisega ja läbipaistvuse suurendamisega.

Vaja on suurendada seirete ulatust ja mahtu riskihindamiseks vajalike algandmete kogumiseks (nt pestitsiidide, antibiootikumide jääkide, taimetoksiinide, püsivate orgaaniliste saasteainete jm toidu saasteainete seire nii Eesti kui import toodetes, toidupettuste, sh päritolu tuvastamiseks, eksportturgude avamisega seonduvad seired). Valdkonnas on saavutatud mõningane järjepidevus toiduohutuse seireprogrammide puhul, mida korraldatakse zoonooside, üksikute saasteainegruppide (sh veterinaarravimite ja pestitsiidide jäägid) ning väga vähesel määral ka lisaainete seiramiseks. Toiduohutuse keemiliste riskide osale on siiski tähelepanu pööratud liiga vähe; osa näitajaid ei seirata üldse või seiratakse väga väikeses mahus. Samuti ei ole olnud suutlikkust viia läbi seiret valdkondades, kus piirnorme pole kehtestatud, kuid teaduslike andmete põhjal võib eeldada ohtu inimese tervisele. Seetõttu ei paku seireprogrammid alati vajalikku alust riigisisestele otsustele ja õigusaktidele ega võimalda seista Eesti tarbijate ja käitlejate huvide eest Euroopa Liidu õigusloomeprotsessis. Läbiviidavad seired ei kata uute turgude avamisega seotud vajadusi.

Puuduvad piisavad ressursid maandamaks riske pidevalt laienevates valdkondades nagu e-kaubandus, toidulisandid, toidupettuste ärahoidmine, toiduga kokkupuutuvad materjalid (TKM) jne. Näiteks avaldas 2021. a Euroopa Komisjon aruande toiduga kokkupuutuvate materjalide ametlikust kontrollist liikmesriikides. Aruandes toodi välja palju puudusi EL üleselt valdkonna järelevalves, sh kontrollimahtude, kvaliteedi ning inspektorite puudulike kompetentside kohta. Arvestades Komisjoni aruandes esitatut, on vaja esmalt analüüsida toiduohutuse tervikteenuse raames TKMi ametliku kontrolli tõhusust Eestis, st mil määral praegune kontrolli korraldus ja maht, sh inspektorite teadlikkus, seirete maht, keskasutuse ja labori tugi, tagab inimeste tervise ja tarbijate huvide kõrgetasemelise kaitse ning edaspidi leida täiendavad ressursid parendustegevusteks. Nimetatud valdkond vajab esiletõstmist ka tulenevalt järjest suurenevast ühiskondlikust ootusest vähendada pakendite koguseid ning võtta kasutusele keskkonnahoidlikumaid alternatiive. Uute lahenduste kasutuselevõtmine eeldab aga toiduohutuse uute riskide hindamist ning kontrolli ulatuse laiendamist.

Turul olevate ja turule toodavate toidulisandite hulk on suur ning aina kasvava trendiga. Toidulisandite turu suuruseks maailmas on 155 miljardit \$, 2027. aastaks ennustatakse 7,3% turukasvu, mida seostatakse tarbijate terviseteadlikkuse ning sissetuleku suurenemisega. Aastal 2020 teavitati Eestis 1126 toidulisandi esmakordsest turule viimisest, see on kasvanud võrreldes 2008. peaaegu kahekordseks. Toidulisandite valdkonna järelevalve tõhustamiseks on tehtud esimesed sammud, kuid see vajab veelgi suuremat tähelepanu. Näiteks ei suudeta praegu piisavalt kontrollida kõiki toidulisandite gruppe nt taimsed toidulisandid, sportlastele mõeldud toidulisandid jne, samuti on seire mahud väikesed. Vajalik on suurendada valdkonnas ressursi (tööjõud, analüüsid), kui ka tõsta ametnike pädevust, mis võimaldaks hõlpsamini tuvastada uusi riske.

Ebaausate tegevusetega toidu tarneahelas kaasneb sageli risk rahvatervisele, majanduslik kahju tarbijatele ja käitlejatele, samuti seab see ohtu Euroopa Liidu siseturu efektiivse toimimise. Järelevalveasutusel peab olema teadlikkus ja võimekus eristada ja tõendada pettuse eesmärgil toime pandud tahtlikku nõuete rikkumist ja muud rikkumist ning vajalik on koostöö teiste ametiasutustega. Toidupettuste kontroll peab olema üheks osaks riskipõhises ametlikus kontrollis. Eestis ei ole toidupettusi ametliku kontrolli käigus süsteemselt uuritud. Tõhusa pettuste tuvastamisele suunatud järelevalvesüsteemi osa arendamiseks on vaja tagada piisav ressurss (mh

tööjõud, andmeanalüüs, IT-lahendused (sh masinõpe), analüüsimeetodid jne), koolitada valdkonnale spetsialiseerunud eksperdid ning tõhustada nii riikide kui asutustevahelist koostööd.

Oluline on tagada laborite suutlikkus (aparatuur, meetodikad, kompetents) riiklike teenuste osutamiseks vajalikul tasemel (seniste teenuste jätkumine ja uued teenused). Järelevalve analüüsi tegevate laborite seadmeparkon amortiseerunud ega vasta kaasaja nõuetele. Järelevalveks oluliste analüüsides tegemiseks tuleb pidevalt kaasajastada riigiasutuste laborite seadmeparki, et see vastaks ajas muutuvatele vajadustele, nõuetele ja tehnilisele arengule. Olemasolevate ressursside optimeerimiseks on vajalik jätkata laboriteenuste killustatuse vähendamist, mis võimaldab seadmete paremat kasutamist ja pädeva personali tõhusamat kaasamist ning arendada laboriteenuseid terviklikumalt ja edendada koostööd. Eesti toiduohutuse alase situatsiooni hindamiseks on oluline tagada **piisavas mahus teadusuuringute tegemine** - laiaulatuslikum toidu kaudu saadavate saaste- ja lisaainetest tulenevate riskide hindamine, toidupettuste tuvastamise meetodite arendamine, toidus esinevate pestitsiidide jääkide uurimine, sh ainete koosmõju hindamine, biomonitooring, toiduga kokkupuutuvate materjalide uute tehnoloogiatega kaasnevate riskide hindamine ja meetodite arendamine.

Selleks, et tõsta **tarbija teadlikkust toiduohutusest** on vaja täiendavaid rahalisi vahendeid, et korraldada süsteemset teavitust (nt teemadel - toiduhügieeni põhimõtted, keemiliste riskide maandamine läbi tasakaalustatud, mitmekülgse ja mõõduka toitumise, planeeritav toidupakendi esikülje märgisüsteemi juurutamine eesmärgiga edendada kestlike ja tervist toetavaid toiduvalikuid). Järjepideva teavitustöö sisu määratlemiseks ning tulemuste hindamiseks on vajadus korraldada regulaarseid tarbijauuringuid. Tarbija teadlikkust toiduohutusest hinnati suvel 2019¹⁵.

Jätkata tuleb toidukäitlejate süsteemse teavitamisega toiduohutuse teemadest ning sidusrühmade (nt arstid, õed, toitumisenõustajad jne) toiduohutuse alase teadlikkuse tõstmisega. Arendada tuleb toidukäitlejate nõuandesüsteemi, kuna see ei kata praegusi vajadusi. Senisest tõhusamalt tuleb tõsta toiduohutuse nõuete alast teadlikkust alustavatel ja väikeses mahus tegutsevatel toidukäitlejatel, kellel puudub toidu valdkonna hariduslik taust, kes tegutsevad põhiliselt elamiseks kasutatavas käitlemiskohas või ajutiselt või on väikekäitlejad.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Toiduohutuse eesmärke aitavad saavutada oma teenuste kaudu MeM toiduohutuse poliitika kujundamisega, PTA toiduohutuse järelevalve ja haiguspuhanguteks valmisoleku tagamisega ning VTL toidu ja alkoholi laboratoorse kontrolli, toiduvaldkonna referentvolituste täitmise ja toiduohutuse valdkonna riskihindamisega..

7.4. Meede – Põllumajanduses kvaliteetsete sisendite tagamine

Meetme eesmärk on võimaldada mitmekesisist põllumajandustootmist.

Eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

¹⁵ Toidu märgistamise ja toiduhügieeni uuring, RAIT Faktum & Ariko, 2019

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Toimivate riigi poolt korras hoitavate üheesvooludega seotud põllumajandusmaa pind, ha	143 924	153 500	155 500	157 500	159 500
Eestis aretatud sortide arv sordilehes	281	265	265	265	265
Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus, t	33 797 (2020)	40 000	45 000	50 000	50 000
Sordilehte võetud sortide arv	746	830	840	840	
Puhtatöuliste tõuraamatu põhiosasse kantud loomade arv	98757 (2020)	100 000	100 500	100550	

7.4.1. Programmi tegevus – Maakasutus

Maakasutuse programmi tegevuse eesmärk on tagada põllumajandus- ja metsamaa sihtotstarbeline kasutamine ja põllumajandusmaa säilimine.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Toetatud Natura 2000 erametsamaa pindala aastas (ha)	66093	66000	66000	68000	68800

Eestis on põllumajandusmaad ligi miljon hektarit ja on olemas potentsiaal põllumajandusliku maakasutuse mõõdukaks suurenemiseks. Samas läheb aastas umbes 1000 hektarit põllumajandusmaid hoonete ehitamise või teede rajamise tõttu põllumajanduslikust kasutusest välja. Eesti põllumuldade peamised probleemid on orgaanilise aine vähenemine, tihenemine, kuivendussüsteemide amortiseerumine ja sellega seotud põllumajandusmaa kasutusvõimaluste vähenemine, muldade kurnamine ja muldade hapestumine. Samuti on Eestis viljaka mullastikuga põllumajandusmaa kaitse ebapiisav ning muldade (sh orgaanilise süsiniku varu säilimist soodustavate) põllumajanduspraktikate rakendamine ja levik ebapiisav.

Eesti on ka üks Euroopa metsasemaid riike. Eestis on metsamaad üle poole Eesti pindala (u 2,3 miljonit hektarit). Samas on liiga vähe teadvustatud säästliku metsanduse, sh metsamajandamise hea tava järgimise põhimõtteid, noorendike hooldusraiate, metsakahjude ennetamise ja kahjustatud metsa taastamise olulisust.

Natura 2000 alade maismaa pindala on 724 260 ha, lisaks on 22 188 ha erametsamaal väljaspool Natura 2000 ala looduskaitselisi piiranguid. Kuna erametsadel on maapiirkonna majandustegevuses tähtis osa, on siiani kompenseeritud erametsaomanikele osaliselt saamata jäänud tulu, et kaitsta Natura 2000 aladel esinevate linnu- ja loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide soodsat seisundit.

Programmi olulisemad maakasutuse ülesanded on järgmised:

- Kehtestada nõuded, mis tagavad põllumajandusmaa ja mullastiku kaitse¹⁶ ja töötada välja asjakohane infosüsteem;
- tõsta põllumajandusmaa omanike ja maakasutusega seotud huvigruppide teadlikkust mullastikust kui taastumatust loodusressursist, toidujulgeolekust ja vajadusest rakendada põllumajandusmaa kaitseks asjakohaseid kaitsemeetmeid;
- rakendada Euroopa Liidu metsandustoetusi metsade majandusliku väärtuse parandamiseks ning metsade liigilise mitmekesisuse säilimise tagamiseks (mh Natura 2000 aladel);
- seirata ja hinnata põllumajandusmaad ja põllumuldi.

Nende tegevuste tulemusena:

- väärtuslikku põllumajandusmaad on kajastatud kohalike omavalitsuste üldplaneeringutes ning üldplaneeringutes on toodud väärtusliku põllumajandusmaa kaitse- ja kasutustingimuste põhimõtted;
- Euroopa Liidu metsandustoetused on rakendatud, suurenenud on metsade kestlik ja tulemuslik kasutamine. Looduskaitsete piirangutega (nii Natura 2000 alad ja väljaspool Natura 2000 ala) erametsamaadel esinevate linnu- ja loodusdirektiivi elupaigatüüpide ja liikide soodne seisund on tagatud ja erametsaomanikele on toetusega osaliselt hüvitatud looduskaitsetest piirangutest saamata jäänud tulu;
- põllumajandusmaa ja põllumuldade kohta on olemas kvaliteetsed andmed, mis on vajalikud maakasutusega seotud otsuste tegemiseks.

7.4.2. Programmi tegevus – Maaparandus

Maaparanduse valdkonna eesmärk on tagada kuivendatud põllumajandus- ja metsamaa sihtotstarbeline kasutamine.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Kuivendatud maatulundusmaa pind (ha)	138453 6	139530 0	139630 0	139730 0	140000 0

Maaparandussüsteemide toimimine on eelduseks üle poole põllumajandusmaa (01.01.2021 seisuga 637 011 ha) ja 747 525 ha (01.01.2022. a seisuga) metsamaa sihtotstarbelisele kasutamisele olukorras, kus kliimamuutuste tõttu, aasta keskmine sademete hulk suureneb ning ekstreemsed ilmastikuolud sagenevad ja tugevnevad. Senised toetatud maaparandusinvesteeringud on aidanud põllumajandusmaa kuivendusseisundi halvenemist pidurdada ja vähesel määral kaasajastada maaparandussüsteeme, ei ole see küllaldane, et suurendada nende vastupidavust tuleviku ilmastiku riskidele. Riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude ebapiisav maaparandushoid ei maanda samuti piisavalt ilmastikuriske põllumajandustootjale ja metsakasvatajale. Maaparandussüsteemid vajavad hea kuivendusseisundi ja veekaitsete eesmärkide saavutamiseks investeeringuid. Probleemiks on

¹⁶ Põllumuldade seisukorra parandamisele suunatud keskkonnategevused on ka täiendava keskkonnahoiu tegevuses

endiselt ebapiisav maaparandusseire, mis ei anna piisavat ülevaadet maaparandussüsteemide tehnilise seisundi ega kuivendusseisundi muutusest. Samuti mõjutab maaparandussüsteemide seisukorda see, et maaomanikud ei ole teadlikud maaparandussüsteemide paiknemisest ega korrashoiu ja ühistegevuse vajadusest, sest maaparandussüsteemid on suured ja mitme maaomaniku omandis. Üha rohkem hakkab valdkonna arengut sh projekteerimise, ehitamise ja järelevalve tegemise kvaliteeti negatiivselt mõjutama erialase kompetentsi ja järelkasvu vähesus. Riiklikud maaparandusregistrid (sh kaardikihid) vajavad järjepidevat arendamist ja täiendamist, et vastata paremini teenusetarbijate ootustele ja vajadustele ning tehnoloogilisele arengule. Selleks, et tagada programmi eesmärkide täitmine, on vaja:

- rakendada maaparanduse investeeringutoetusi, sh riigi poolt korras hoitavate ühiseesvoolude korrashoiuks;
- senisest enam arvestada maaparandust reguleerivate õigusaktide väljatöötamisel ja abimeetmete rakendamisel kliima- ja keskkonnaeesmärkidega ning ühiskonna ootustega;
- lihtsustada maaparandusega seotud lubade menetlust ja kooskõlastusprotsessi, tagades kliendisõbralikkuse ning kvaliteetse avaliku teenuse; parandada teavitustegevusi maaparanduse valdkonnas, milleks üheks väljundiks on maaparandusseaduse ja selle õigusaktide ajakohastamine;
- Parandada kättesaadavust maaparandussüsteemide teostusjooniste digitaalset andmebaasile ja alustada PTA arhiivides oleva teabe digiteerimist, mis aitab suurendada maaparandusalast teadlikkust ja lihtsustab PTAst maaparandussüsteemide tehniliste andmete ja kooskõlastuste saamist;
- täpsustada maaparandusseire metoodikat, mis tagab kvaliteetsemad andmed kuivendatud põllumajandusmaade mullaviljakuse ja maakasutuse muutuse kohta.

Tulemuste saavutamist võib mõjutada maaparandustoetuse rakendamata jätmine Euroopa Liidu programmiperioodil (2023–2027) ja tegevusteks vajalike ressursside nappus.

7.4.3. Programmi tegevus – Sordiaretus ja taimne paljundusmaterjal

Sordiaretuse ja taimse paljundusmaterjali valdkonna eesmärk on tagada mitmekesised, kvaliteetsed ja kohalikesse oludesse sobivad põllu- ja aiakultuuride sordid.

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Sertifitseerimise läbinud partiide suhtarv, %	87	95	95	95	95
Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal kontrollitud köögiviljaseemnepartiide arvust, %	95	90	90	90	90
Tuulekaeraga saastunud pind, ha	132275	151000	150000	149000	149000
Paljundusmaterjali tootmisega tegelevate ettevõtete arv	315	300	300	300	300
Uute Eestis aretatud Sordilehte võetud sortide arv aastas	2	3	3	3	3

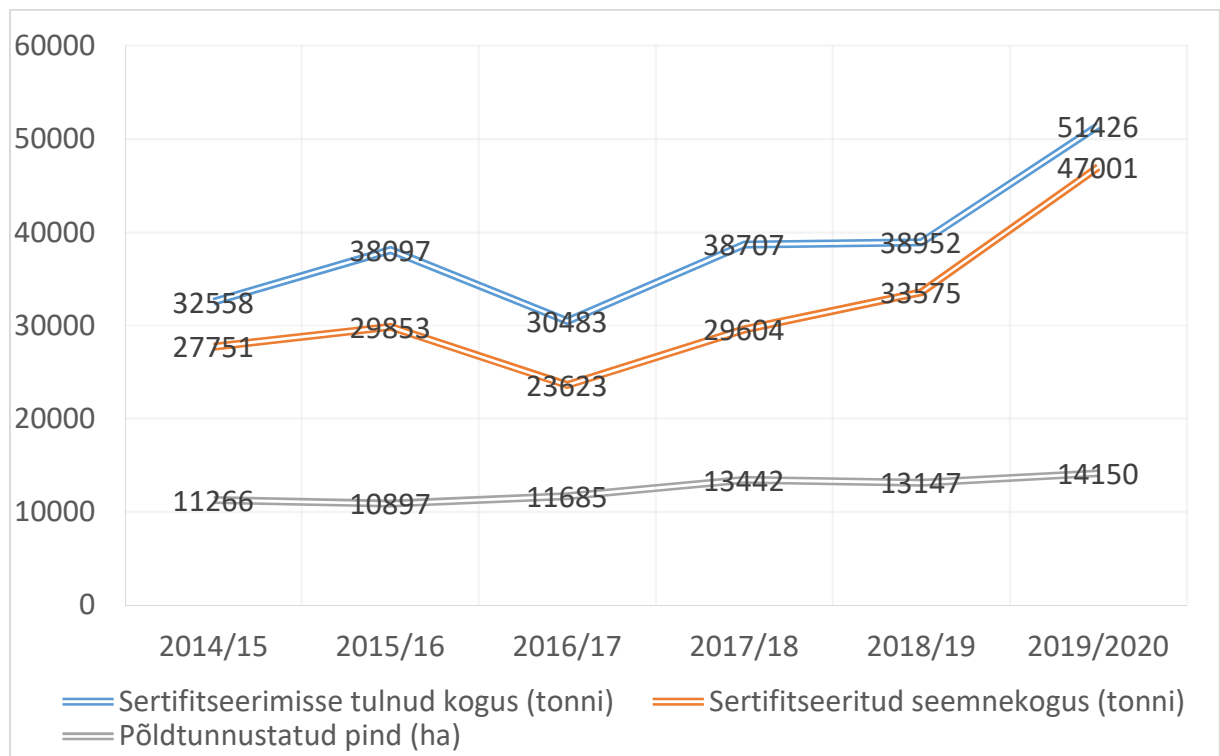
Tuvastatud nõuetele vastavuste osakaal	100	95	95	95	95
kontrollitud tegevusloaga põldtunnustajate poolt tunnustatud põldudest					

Taimikasvatussaaduste kvaliteedi tagamiseks on oluline kasutada Eesti keskkonnatingimustesse sobivaid taimesorte ja kvaliteetset seemet ning kahjustajatest vaba ja nõuetekohast taimset paljundusmaterjali. Eesti oludesse sobivate sortide olemasolu eeldab põllumajanduskultuuride ja sortide geneetilise ressursi säilitamist, sordiaretust ning sortide katsetamist. Eesti sordilehes oli 2021. aasta 7. detsembri seisuga 747 sorti, neist Eestis aretatud põllukultuuride sorte 58, köögiviljakultuuride sorte 24. Lisaks on sordilehes 7 Eesti säilitussorti. Puuviljasorte oli sordilehel 338, neist tuntud puuvilja-marjakultuuri sorte 251 ning Eestis aretatud ja registreeritud puuviljakultuuride sorte 87. 2021. aastal võeti sordilehte ja sordikaitse alla 2 Eestis aretatud uut sorti – suvinisu 'Mireete' ja hübriidlutsern 'Heiti'. Uute sortide jõudmist sordilehte on oodata ka 2022. aastal, kuna registreerimis- ja majanduskatsetes oli 2020. aastal 5 aretist. Sordi sordilehte võtmiseks peab sort läbima lisaks registreerimiskatsetele ka majandusviljelusväärtuse katsed selleks, et teha kindlaks, kas sordid sobivad Eesti kliima- ja mullastikutingimustes kasvatamiseks. Viimased aastad on nii Eestis kui ka Euroopas näidanud, et majandusviljelusväärtuse katsete tulevik on tihedalt seotud kliimamuutustega. Ilmastik muutub üha ekstreemsemaks ning põua ja veedefitsiidi tingimustes saab peamiseks probleemiks olema katsete säilimine. Teiselt poolt võib katseid ohustada tugev vihmasadu ja tuul, mis võib põhjustada lamandumist.

Sordilehte võetavate põllu- ja köögiviljakultuuride liikide puhul tohib turustada vaid sordilehte võetud sordi seemet või paljundusmaterjali. Selleks toimub sortide katsetamine, nõuetele vastavate sortide sordilehte võtmine ja sertifitseerimine ning järelevalve turustamise üle.

Eesti keskkonnatingimustesse sobivaid sorte katsetatakse PMK-s, 2021. aastal oli katsetuses 234 sorti 17 liigist, neist 46 standardsorti. Kuigi sortide katsetamine on oluline kliimatingimustesse sobivate sortide arvu suurendamiseks, on teiseks mõjutavaks teguriks õige standardsortide valik ning laiem teave põllumajandustootmises kasutatavate sortide kasutamise kohta.

Eestis toodetakse sertifitseeritud seemet järjest enam. 2021. aastal esitas 114 seemnetootjat taotluse 1341 seemnepõllu põldtunnustamiseks kogupinnaga 13 527 ha. 2020. aastal tegutses Eestis 106 seemnekasvatajat, kes esitasid taotluse põldtunnustamiseks 1298 seemnepõllule kogupinnaga 12971,84 ha. 2019. aasta seemnesaagi sertifitseerimise perioodil (01.07.2019-30.06.2020) oli sertifitseeritud seemnepartii tootjaid (seemne pakendajaid) kokku 82. Põllukultuuride sertifitseeritud seemne tootmise kogused on toodud joonisel 3.

Joonis 3. Eestis toodetud sertifitseeritud seemne kogus ja põldtunnustatud pind aastatel 2014–2019.

Viimastel aastatel on toimunud märgatav paranemine sertifitseerimise läbinud partiide suhtarvus (2020. aastal 91%), mis näitab kvaliteedi tõusu nii põldtunnustamises kui ka proovide võtmises ning tasusüsteemi muutmises proovide analüüsimisel. Teraviljaseemne idanevus on hea, üle 90%, kuid probleeme esineb osade kaunviljaseemnepartiide idanevusega. Puhtuse nõuetele vastavate partiide osakaal jõudis 95%-ni.

Sertifitseeritud seemnekartuli ning puuvilja- ja marjakultuuride istutusmaterjali tootmisel on veel potentsiaalset kasvuruumi. 2021. aastal oli tunnustatud seemnekartuli kasvupind 219,4 ha. Põldtunnustamiseks esitatud pinnast läks praakimisele 5,45 ha 2020. aastal oli aga tunnustatud seemnekartuli kasvupind 216,8 ha, millest läks praakimisele 2 ha. 2020. aasta saagist sertifitseeriti 2323 tonni seemnekartulit 160 partiist.

Kultuurtaimede geneetilise mitmekesisuse säilitamiseks makstakse viie põllukultuuri sordi ning 55 puuvilja- ja marjasordi kasvatamise eest kohalikku sorti taimede kasvatamise toetust.

2020. aasta eest maksti toetust 23 taotlejale kokku 4868 viljapuu ja marjapõõsa kasvatamise eest (2019. a 4704 taime kasvatamise eest). Põllukultuuride kasvatamise eest sai toetust 24 tootjat 353 hektari eest (2019. a 40 tootjat 456 ha eest). 2020. aastal maksti toetust kokku 62 882 eurot.

Taimse paljundusmaterjali valdkonnas on uue perioodi suurim eesmärk suurendada sertifitseeritud seemnete tootmist ning seeläbi tagada isevarustatuse tase. Kvaliteetse seemne üheks sambaks on põldtunnustamine. Kui 2020. aastal praagiti 58% ehk 352 ha, siis 2021. aastal on praagitud põldtunnustamise ajal tuulekaera tõttu 242 ha põlde ehk 16%. Tuulekaera tõrjeabinõude rakendamise küsimus on oluline probleem, mis tuleb lahendada nii seemnetootmises kui ka tavatootmises. Tuulekaer on raskesti tõrjutav umbrohi, mida peab tõrjuma, kuna see levib kiiresti

ning võib põhjustada olulist majanduslikku kahju seemnekasvatases ja tarbeviljapõldudel (saagikadu). Tuulekaeraga saastunud pind järjest väheneb: kui 2020. aastal oli tuulekaeraga saastunud pind 156 173 ha, siis 2021. aastal oli saastunud pind 23 898 ha võrra väiksem ehk 132 275 ha. Lisaks tuleb jätkuvalt tõsta tootjate ja kauplejate teadlikkust ELi taimetervise määrusest tulenevatest nõuetest.

Sordiaretus seisab silmitsi mitmete väljakutsetega. Nendest olulisemateks on aretuse võimalikult kiire reageerimine muutuvatele kliimatingimustele ning tootja ja tarbija nõudlusele (väiksema keskkonnamõjuga tootmine), uute aretustehnoloogiate kasutuselevõtt (ja selle lubamine konventsionaalses aretuses) ning aretajate järelkasvu tagamine. Nende väljakutsete lahendamiseks tuleb panustada inim- ja tehnoloogilise võimekuse tõstmisse ning luua võimalus kasvatatavate sortide info kogumiseks. Uute aretustehnoloogiate arengutega kaasas käimiseks tuleb aktiivselt osaleda Euroopa Liidu otsustusprotsessis. Järjest olulisem on tootjate keskkonnahoidliku tootmise alane nõustamine.

7.4.4. Programmi tegevus – Põllumajandusloomade aretus

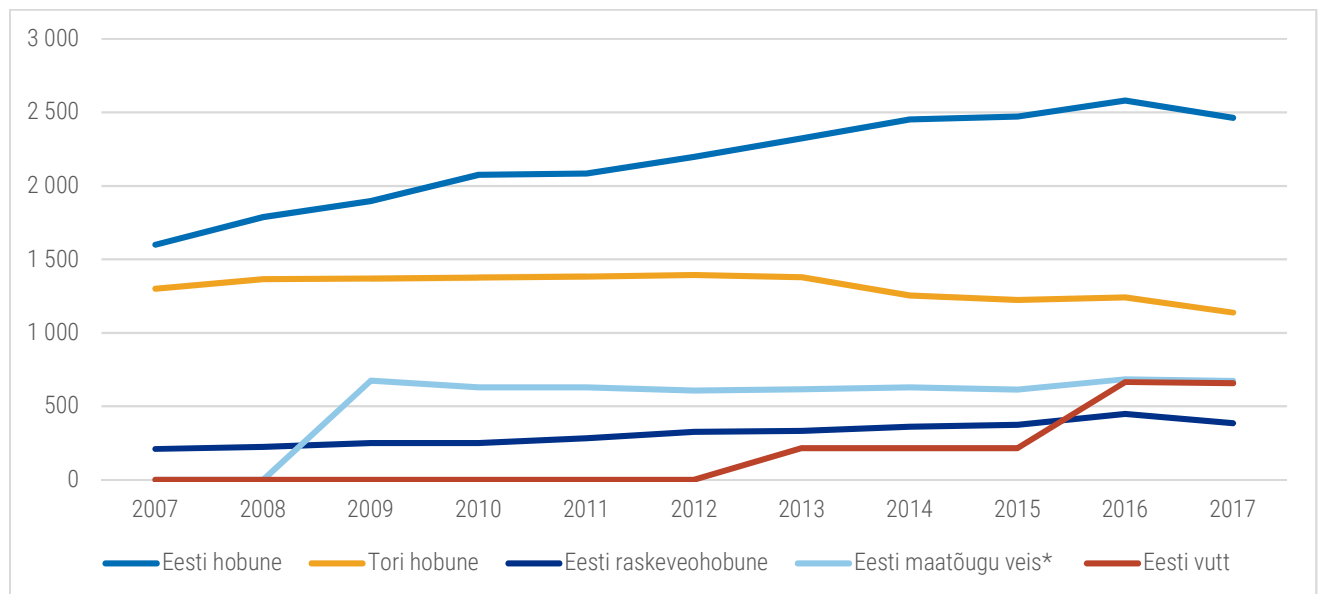
Põllumajandusloomade aretuse valdkonna eesmärk on tagada tõuaretusega Eesti oludesse sobivad tõud ja geneetiline mitmekesisus.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Kohalike ohustatud tõugu(del) loomade arv (tõuti):					
Eesti hobune	2517	2620	2630	2640	2640
Eesti raskeveohobune	358	360	360	360	360
Tori TA	591	615	615	615	615
Vana-Tori	25	48	49	50	50
Eesti maatõug	889	840	860	880	880
Kihnu maalammas	386	500	550	600	600
Eesti vutt	2555	9700	9800	9900	9900

2022. aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis kokku 14 tegevusluba omavat põllumajandusloomade aretusega tegelevat juriidilist isikut, neist kaks veiste, kolm lammaste, üks sigade ja kuus hobuste aretusega tegelevat aretusühingut. Lisaks neile on kaks tegevusluba väljastatud vuttide aretusega tegelevatele aretusühingutele, kelleks on Eesti Linnukasvatajate Selts ja MTÜ Eesti Vutt.

Aretusühingutele makstakse 2022. aastal aretustoetust 4548500 eurot tõuraamatu pidamise ja jõudluskontrolli läbiviimise eest.

Selleks, et tagada kultuuripärandi ja geneetilise mitmekesisuse seisukohast oluliste kohalike ohustatud tõugude (eesti maatõugu veis, eesti hobune, tori hobune, eesti raskeveohobune, kihnu maalammas ja eesti vutt) säilimine, makstakse ohustatud tõugu loomade pidajatele alates 2004. aastast Eesti maaelu arengukavast toetust. See on aidanud mõne tõu arvukuse languse pöörata tõusule ning mõnel juhul pidurdanud loomade arvu vähenemist. Joonisel 4 on toodud ohustatud tõugu loomade arvud viimasel kümnel aastal.

Joonis 4. Ohustatud tõugu loomade arv

* Vaid tõuraamatu A ja B osa lehmad ja tõuraamatu pullid

Aretustoetuse praegune tase ja jaotus loomaliigiti on ebaühtlane ega taga kulude hüvitamist riigiabi reeglitega lubatud mahus. Aretustoetuse üldsummat küll suurendati, kuid see vajab siiski pidevat tõstmist seoses kõigi hindade tõusuga.

Kuigi põllumajandusloomade aretuse seaduse kohaselt on järelevalveasutusel kahtluse korral kohustus teostada põlvnemise tuvastamise ekspertiise laboratoorselt, siis praeguse ajani ekspertiiside tarbeks raha eelarvesse ei ole planeeritud ning neid tellitud ei ole. PTA-le tuleb planeerida ressursid põlvnemise tuvastamise laboratoorsete ekspertiiside tellimiseks, kuna see on vajalik väljastatavate põlvnemistunnistuste täiendava usaldusvääruse tagamiseks

Tõuloomade sisseost ei kata tõuaretuse vajadusi, mis seab kahtluse alla eesmärgipärase aretuse suutlikkuse. Riigi antav toetus aretusloomade ostmiseks parandaks loomsete saaduste tootmise potentsiaali. Tõuloomade importi ei ole võimalik toetada aretustoetusest, kuna seda toetust on aretusühingutel lubatud kasutada vaid tõuraamatu ja aretusregistri pidamise ning põllumajandusloomade jõudluskontrolli tegemiseks ja geneetilise väärtuse hindamiseks ning sama teenuse pakkumiseks põllumajandusloomade aretajatele. Riigiabi reeglite kohaselt on riigil võimalik kompenseerida tõuloomade sisseostmist 30% ulatuses, aga seda võimalust pole Eestis peetud vajalikuks rakendada.

Aastaid on põllumajandusloomade aretusel lähtunud ühekülgsest vaid toodangu näitajate suurendamisest. Selle tõttu on vähenenud oluliselt veiste karjas püsivuse aeg. Tootmisele ja kaubandusele orienteeritud aretustöö tulemusel on hakatud laialdaselt kasvatama intensiivpidamiseks sobilikke tõuge. Seetõttu on ohtu sattunud kohalikud väärtuslikud geneetilised ressursid.

Loomageneetiliste ressursside säilitamise ja säästva kasutamise tegevuskava väljatöötamist on alustatud ning see peaks valmis saama 2022. aastaks. Tegevuskavas ettenähtavate tegevuste elluviimiseks on vajalik kindlustada piisavad vahendid järjepidevaks loomageneetiliste ressurssidega tegelemiseks vähemalt 100 000 eurot aastas Uuringud ohustatud tõugude

loetelusse kantud tõugude populatsioonide olukorra väljaselgeitamise osas tuleb läbiviija kõigi nende tõugude osas.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Programmi tegevuse oodatavat tulemust aitavad saavutada MeM, PTA, PRIA, ETKI ja PMK oma teenuste kaudu. Põllumajanduses mitmekesise tootmise võimaldamiseks kujundab MeM poliitikat maakasutuse, maaparanduse, sordiaretuse ja taimsepaljundusmaterjali ning põllumajandusloomade aretuse valdkondades.

PTA teostab järelevalvet aretuse üle, korraldab maaparandussüsteemi ehitamise ja kasutamisega seotud dokumentide taotlemist, maaparanduse kooskõlastuste ja tõendusdokumentide taotlemist ja maaparandussüsteemi toimimisega seotud tegevusi, samuti maaparanduse nõuetele vastavuse kontrolli ja järelevalvet. PTA tegeleb seemnete sertifitseermise ja turustamise nõuetele vastavuse kontrollidega, sordi registreerimise ja –kaitsega, tuulekaera tõrjemeetmete kohaldamisega.

Olulisemad teenused PMK poolt on riikliku mullaseire teostamine, väetistarbekaartide koostamine, mullaproovide võtmine, mullaproovivõtjate koolitamine ja laboratoorsete analüüside teostamine, seemnete kvaliteedi määramine ning seemnepartiide järelkontrolli katsete läbiviimine ja geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine.

ETKI panustab programmi tegevuse eesmärkide saavutamisesse põllumajanduskultuuride sordiaretusega.

PRIA kaudu makstakse erinevaid toetusi: metsandustoetused, toetatakse maaparandusega seotud taristu arendamist ja hoidmist ning maaparandussüsteemide ehitamist, toetatakse kohalikku sorti taimede kasvatamist, makstakse ohustatud tõugu looma pidamise toetust ja põllumajandusloomade aretustoetust.

7.5. Meede – Põllumajandussaaduste tootmine, väärindamine ja turustamine

Meetme eesmärk on tagada Eesti põllumajandus- ja toiduainesektori konkurentsivõime.

Eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Põllumajandussektori tootmisteguritulu tööjõu aastaühiku kohta võrreldes ELi keskmisega (3 a liikuv keskmine), %	90 ¹⁷ (2020)	93	94	95	95
Mahetootjate lisandväärtus aasta tööjõuühiku kohta, €	19 993	22 500	23 000	23 500	24 100

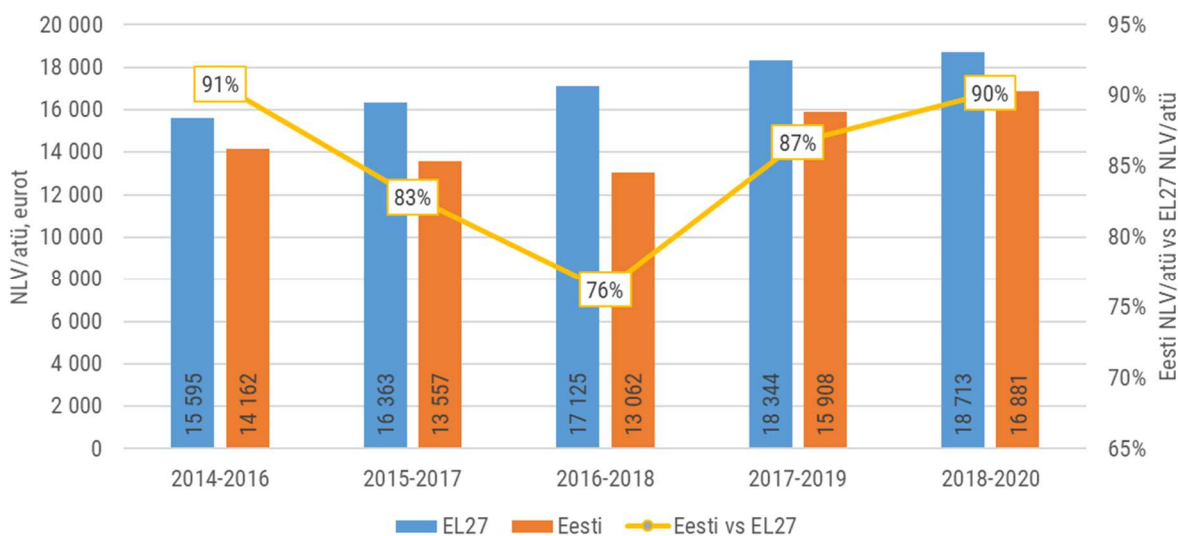
¹⁷ Eurostat seisuga 29.11.2021, Eesti võrdluses EL27 keskmine

7.5.1. Programmi tegevus – Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime

Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime valdkonna eesmärk on tagada Eesti toiduainesektori konkurentsivõime sise- ja välisturul.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Põllumajandussektori netolisandväärtus tööjõu aastaühiku kohta (kolme aasta liikuv keskmine, FADN)	22713	27597	28284	28991	29716
Toiduainetööstuste netolisandväärtus töötaja kohta	33007	35300	36200	37100	38000

Põllumajanduse kui majandusharu toodangu väärtus on Euroopa Liiduga liitumisest alates kahekordistunud. Samas aga jääb toodangu väärtus hektari kohta oluliselt madalamaks ELi keskmisest, kuna peamiselt toodetakse väiksema lisandväärtusega toodangut. Ka lisandväärtus faktorhinnas hõivatu kohta, mis on oluliselt suurenenud, jääb alla ELi keskmise taseme (Joonis 5).

Joonis 5. Põllumajandussektori lisandväärtus faktorhinnas 3 aasta keskmisena võrdluses Euroopa Liidu keskmisega

Andmed: Eurostat, seisuga 29.11.2021

Eesti põllumajandussektori struktuur on duaalne ehk põllumajandusmaa on koondunud suurematesse ettevõtetesse, samas tegutseb nende kõrval ka palju väikeseid põllumajandusettevõtteid. Tootlikkuse kasvu on soodustanud eelkõige suured, tehnoloogiliselt tõhusad, ressursimahukad ja uuenduslikud põllumajandusettevõtted. Samas jäävad brutoinvesteeringud kasutuses oleva maa hektari kohta alla ELi keskmist taset.

Eestis tegutseb suur hulk toiduainetööstuse ettevõtteid, kes toodavad kõrge kvaliteediga ja mitmekesist toodangut. Eesti toiduainetööstuse (sh joogitootmise) ettevõtete arv hakkas alates 2011. aastast taas kasvama, ületades nüüd juba majanduskriisi eelset taset (2020. aastal 815 ettevõtet). Kasvanud nõudlus mahetoodete järgi on iga aastaga suurendanud ka mahetöötajate

arvu (2021. aastal 204). Samas on toiduainetööstuse ettevõtetes hõivatute arv aastate jooksul vähenenud (2020. aastal umbes 14 700 hõivatut), mis näitab, et tänu investeeringutele on ettevõtted muutunud efektiivsemaks. Viimastel aastatel on Eestis aina teravamaks muutunud tööjõupuudus. Kuna toiduainetööstuses on tööstusharusid, nt pagaritööstus, lihatööstus, kus kasutatakse siiski veel palju inimtööjõudu, on tööjõupuudus suureks probleemiks ka toiduainetööstusele. Seda probleemi aitaks leevendada investeeringud uutesse tehnoloogiatesse. Toiduainetööstuses tegutsevad ettevõtted on 70% ulatuses väikesed, 1–9 hõivatuga mikroettevõtted, üle 50 hõivatuga ettevõtteid on 10%.

Eesti toidukaupade väliskaubanduse struktuuri põhjal ei ole Eesti toiduainetööstused maailmaturul kohanenud nii kiiresti kui põllumajandussektor. Toidutööstuse probleemiks on mastaabiefekti võimaldavate ettevõtete puudumine, millest tulenevad väikesed tootmismahud ning madal konkurentsivõime. Samuti kaasneb sellega madal võimekus iseseisvaks tootearendus- ja innovatsioonitegevuseks. Ka Eesti suurimad toiduainetööstused on ELi keskmisest väiksemad.

Järk-järgult on paranenud toiduainetööstuse ettevõtete loodav lisandväärtus hõivatu kohta, kuid see püsib endiselt üle kahe korra madalamana ELi keskmisest. Seni pole toiduainetööstuste investeeringute tase olnud piisav tootlikkuse kasvuks. Investeeringud töötaja kohta jäävad Eesti toiduainetööstuse ettevõtetes võrreldes ELi keskmisega tagasihoidlikuks (Eestis 70% ELi keskmisest).

Kuna põllumajandustootmise ja ka toiduainetööstuse investeeringud on turuolukorra muutustele reageerimiseks liiga jäigad, ei suuda nad kuigi kiiresti tootmissuunda turul toimivatele muutustele reageerimiseks ümber kujundada.

Aitamaks kaasa toiduainetööstuse ettevõtjate konkurentsivõime parandamisele ja lisandväärtusega toodete töötlemise osakaalu suurendamisele, mis võimaldaks turult kõrgema ja stabiilsema sissetuleku kõigile tarneahela lülidele, on võimalik taotleda põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetusi. Investeeringutoetustega aidatakse kaasa mikro- ja väikeettevõtjate elujõulisusele, keskmise suurusega ettevõtjate ja suurettevõtjate arengule ning koostöös tehtavatele ühistulistele investeeringutele. Omatoodetud kõrgema lisandväärtusega põllumajandustoodetega on võimalik saavutada kasumi teenimiseks vajalik mastaabiefekt, tagada pidev kaubapakkumine ning arendada välja äritehingute sõlmimise kompetents nii koduturul kui ka välisurgudel. Uute tehnoloogiate kasutusele võtmisega suureneb konkurentsivõime lisaks siseturule ka välisurgudel. Töötajate ja tootjate omavahelise koostöö suurendamiseks, struktuursete muutuste toimumisele kaasa aitamiseks ning investeeringute laiema mõju tagamiseks sai 2017. aastal taotleda põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetust suurprojektide elluviimiseks.

Põllumajandussektori erinevate harude konkurentsivõime tagamiseks ja eelkõige raskustes olevate sektorite toetamiseks on Eestis rakendatud ELi eelarvest makstavaid tootmiskohustusega seotud toetusi loomakasvatuse- ning puu- ja köögiviljasektoris, kus on nii tootjate kui ka kasvatatavate loomade ja viljeletavate hektarite arv olnud stabiilne või kerges languses.

Ka koolikava toetus, mis on Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika turukorraldusmeede, panustab muu hulgas põllumajandustootjate konkurentsivõime parandamisse, kuna on põllumajandustootjatele üheks turustuskanaliks.

7.5.2. Programmi tegevus – Põlvkondade vahetus

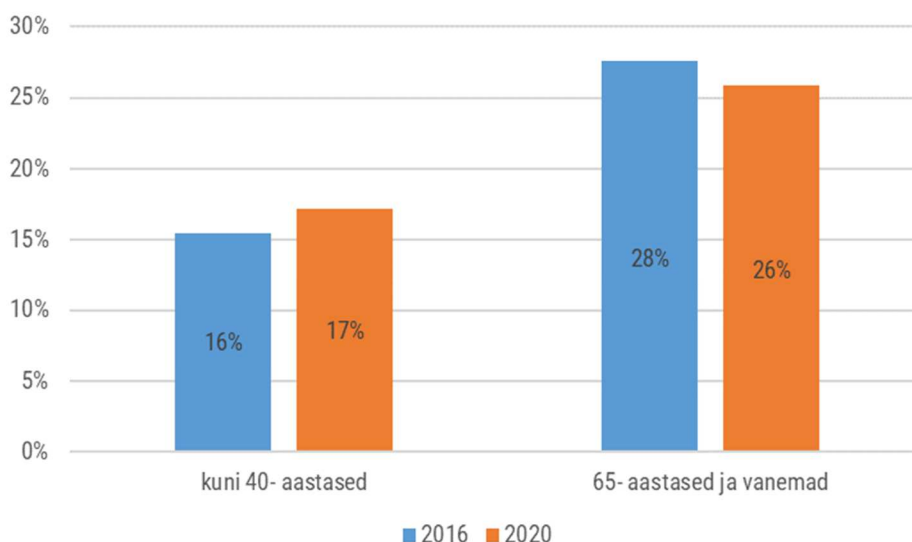
Põlvkondade vahetuse valdkonna eesmärk on tõsta noorte põllumajandustootjate osakaalu põllumajandussektoris.

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Noorte (kuni 40-aastaste) juhtide osatähtsus põllumajanduslikes majapidamistes, %	17	17	17	17	17

Põllumajanduse tööhõivet iseloomustab alates Eesti taasiseseisvumisest pidev vähenemine. Analoogselt teiste arenenud riikidega on probleemiks kvalifitseeritud ja hooajalise tööjõu puudus, spetsialistide, sealhulgas ettevõtete tegevjuhtide keskmise vanuse kriitiline kasv, noorte vähene huvi põllumajandusliku ja toidukäitlemise erihariduse omandamiseks ning põllumajanduse ja toidutööstuse töökohtade madal atraktiivsus noorte silmis.

Peamine probleem on noorte vähene huvi põllumajanduse vastu. Ettevõtete juhtide vanuselises struktuuris ületab 65-aastaste juhtide osakaal (26%) noorte juhtide osakaalu (17%), mis viitab otseselt probleemidele põlvkondade vahetuses (Joonis 6). Seega on vajalik põlvkondade vahetuse soodustamisega tuua noori põllumajandussektoris. Üks võimalus on soodustada põlvkondade vahetust meetmetega, mis aitavad noortel sellesse valdkonda suunduda, tagada nende hoidmise sektoris ning edendada nende kestlikku arengut.

Arvestades väljakujunenud põllumajandustootmise struktuuri, on uute ettevõtete loomine sektoris raskendatud nii põllumajandusmaa piiratuse kui ka tootmise alustamiseks vajaliku suhteliselt suure kapitalinõudluse tõttu.

Joonis 6. Alla 40-aastaste ja üle 65-aastaste juhtide osakaal põllumajanduslikes majapidamistest

Allikas: Eurostat (2016 Farm Structure Survey), SA (2020 põllumajandusloendus)

Programmiperioodil 2014–2020 ja ülemineku aastatel saab põlvkondade vahetumist soodustada Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika I samba noore põllumajandustootja toetusega.

Alates 2015. aastast, mil toetuse rakendamise alustati, on suurenenud nii noore põllumajandustootja toetuse taotlejate arv kui ka nende poolt taotletud põllumajandusmaa hektarite arv.

Eesti maaelu arengukavast (ühise põllumajanduspoliitika II samm) on antud põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetust eesmärgiga hõlbustada põllumajandustootjate tegevusega alustamist, aidata kaasa põlvkondade vahetusele põllumajanduses ning suurendada kaasaegsete teadmistega ja kogemustega põllumajandustootjate arvu. Sellest meetmest saavad noored põllumajandustootjad toetust taotleda äriplaanis kirjeldatud tegevuste elluviimiseks.

7.5.3. Programmi tegevus – Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaal

Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaalu valdkonna eesmärk on tagada põllumajandustootjate stabiilsed sissetulekud ja riskide maandamine.

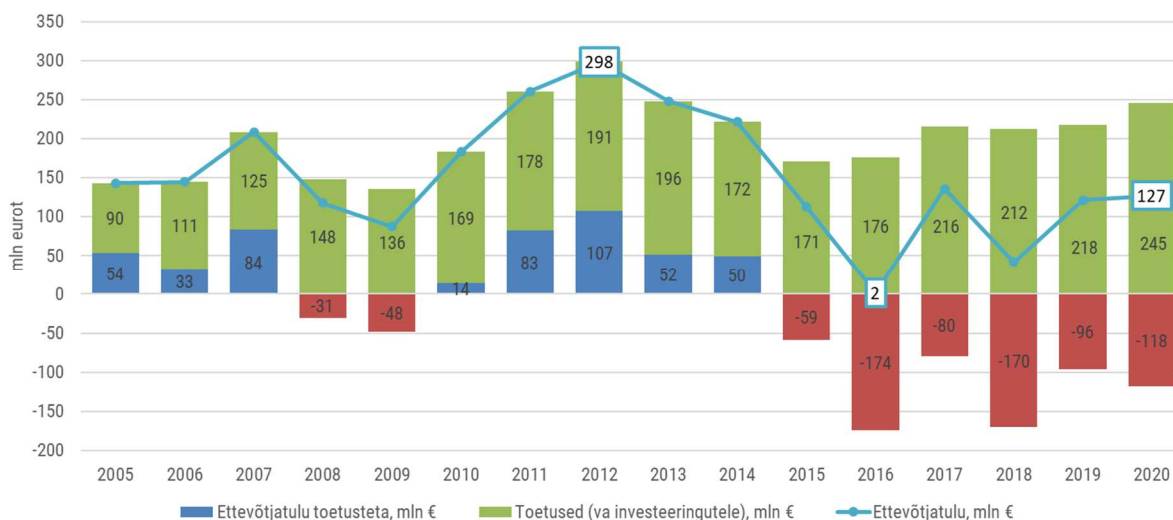
Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Netolisandväärtus faktorhinnas aasta tööjõuühiku kohta (3 aasta liikuv keskmine EAA alusel)	16881	17100	17425	18000	18550
Kindlustusega hõlmatud põllukultuuride ha arv põllukultuuride pinnast %	0	4	4	4	4

Riskijuhtimise tähtsus põllumajandussektoris on suurenenud koos põllumajandustootmise suurema turule orienteeritusega. Ebakindlus põllumajandustoodete ja -tootmissisendite hindades ja sissetulekutes avaldab mõju põllumajandustootjate tootmisotsustele ja tootlikkust suurendavate investeeringute tegemisele. Põllumajandus- ja toidutootmise konkurentsivõimeliseks arenguks on vajalik sissetulekute stabiilsus, mida mõjutab oluliselt põllumajandussektori avatus riskidele, mis võivad olla nii ettevõttesised kui ka -välised ning tekitada suuri nõudluse ja pakkumise tasakaalu muutumisi, hindade ja põllumajandusturgude volatiilsust.

Põllumajandustootjate sissetulekutele avaldavad olulist mõju hinna-, tootmis-, ilmastiku-, makromajanduslikud ja poliitika riskid. Järjest suuremat mõju avaldavad kliimamuutused ühes neist tingitud ebasoodsate ilmastikutingimuste ning taime- ja loomahaiguste levikuga, mis põhjustavad ka tootmispotentsiaali hävimist. Eriti ohtlike loomataudide loetelus on kokku 16 haigust, sealhulgas Eestis mets- ja kodusigadel tuvastatud sigade Aafrika katk.

Põllumajandustootjate sissetulekute stabiilsuse tagamiseks on vajalik rakendada erinevaid toetusmeetmeid (sh maksuerisusi), mis vähendavad tootjate sissetulekute kõikumist turu- ja tootmisriskide puhul. Alates 2015. aastast oleks põllumajandussektori ettevõtjatulu ilma sissetulekutoetusteta negatiivne¹⁸ (Joonis 7). Normaalsete riskidega, millel ei ole ulatuslikku mõju, tuleb tegeleda põllumajandusettevõtete igapäevases juhtimises, seejuures on oluline põllumajandustootjate nõustamine ja koolitus. Kindlustatavate riskide maandamiseks panustavad ühise põllumajanduspoliitika otsetoetused ja turukorraldusmeetmed ning ka saagi, loomade ja taimede kindlustamine.

¹⁸ 2021 aasta esialgsetel andmetel (SA seisuga 04.02.2022) oli ettevõtjatulu 121 mln €, ilma toetusteta -150 mln €

Joonis 7. Põllumajandussektori ettevõtjatulu koos ja ilma toetusteta 2005–2020, mln eurot

Allikas: Statistikaamet, seisuga 29.11.2021

Põllumajandustootjate sissetulekute stabiilsuse tagamiseks rakendatakse ELis pindalapõhiseid otsetoetusi. Põllumajandusega tegelevatele isikutele makstakse Eestis ühtset pindalatoetust kasutatava põllumajandusmaa kohta. Ühtse pindalatoetuse taotlejate arv aasta-aastalt väheneb (2021. aastal 14 007 taotlejat), ent taotletava põllumajandusmaa hektarite arv pidevalt suureneb ning oli aastaks 2021 jõudnud 970 290. Ühtne pindalatoetus hektari kohta on aasta-aastalt pidevalt suurenenud, olles jõudnud 2021. aastal 129,76 euronit hektari kohta.

Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika turukorraldusmeetmetest aitavad sekkumiskokkuost, eraladustamine ja erakorralised meetmed stabiliseerida turgu ja tagada põllumajandustootjate turuväljundi ja sissetuleku olukorras, kus nõudlus on järsult ja oluliselt vähenenud või põllumajandustoodang on saanud olulisel määral kahjustada või on hävinenud.

Saagi, loomade ja taimede kindlustamise toetamise raames hüvitatakse 70% ulatuses põllumajandustootja saagi, loomade ja taimede kindlustusmaksed. Lisaks on põllumajandustootjal võimalik taotleada ohtliku taimekahjustaja ja eriti ohtliku loomataudi tõttu kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise toetust, mille eesmärk on taastada põllumajanduse tootmispotentsiaal, mis on kahjustunud loodusõnnetuses, ebasoodsates ilmastikutingimustes või katastroofides.

Riskijuhtimismeetmete võtmise soodustamiseks on väga oluline tõsta teadlikkust riskijuhtimise vajalikkusest ja arendada selle rakendamise oskusi.

7.5.4. Programmi tegevus – Ühistegevus ja koostöö

Ühistegevuse ja koostöö valdkonna eesmärk on tagada põllumajandustootjate tugev positsioon tarneahelas.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Kvaliteedikavadega liitunud tootjate arv	102 (2020)	107	108	109	109

Põllumajandusühistutesse koondunud põllumajandustootjate osakaal FADNi põllumajandustootjate üldkogumist, %	22	22	22	22
---	----	----	----	----

Eesti toidusektor tegutseb Euroopa Liidu siseturu osana, seega mõjutavad põllumajandussaaduste hindu otseselt ELi siseturu hinnad ning ELi väliskaubanduspoliitika. Samas on turutõrgete korral Eestis kokkuostuhindade langus järsem kui ELis keskmiselt ehk raskused võimenduvad kiiremini. Selle põhjuseks on toidutarneahela tasakaalustamatus ja vähene koostöö ahela lülide vahel.

Toidutarneahela lülidele on erinev turujõud, esineb ebaausaid kauplemistavasid ja turutõrgete mõju jaotub ahela lülide vahel ebaühtlaselt. Jaekaubandus on kontsentreerunud ning omab võrreldes põllumajandustootjate ja töötajatega oluliselt tugevamat turupositsiooni ning riskid kantakse üle nõrgema positsiooniga lülile.

Kaubavoogude kaupa vaadates iseloomustab Eesti toidusektorit suhteliselt vähene sidusus. See tähendab, et ka suurematele sektoritele (teravili, liha ja piim) on iseloomulik tooraine eksport, ehkki samas kasutab valdkonna töötlev tööstus sisseveetavat toorainet. Vähe on arenenud ka lühikesed tarneahelad, näiteks otseturundus ning avaliku sektoriga seotud toitlustuses toimiva tarneahela sidusus (koolid ja koolieelsed lasteasutused, vanglad, kaitseväge jne).

Kui Euroopa Liidus on põllumajandusühistute keskmine turuosa 40%, siis Eestis on ühistegevus eri sektorites väga erineval arengutasemel. Eestis on kõige tugevam koostöö piimasektoris. Üle poole toodetud piimast ostavad kokku piimatootjate ühistud ning ühistutele kuuluvad piimatööstused. Arvuliselt tegutseb enim ühistuid teraviljasektoris, kuid ühistud on killustunud ning turujõud pigem madal (erandina paar suuremat ühistut). Ülejäänud sektorites on ühistegevus nõrk: tegutsevad vaid üksikud ühistud, esineb usaldamatust koostööpartnerite vahel ning puudub valmisolek investeerida ühistu arendamisse. Ühistegevuse edasisele arendamisele on takistuseks põllumajandustootjate vähene usaldus ühistegevuse vastu, ühistegevuskompetentsi puudumine, ühistute võimetused kaasata kapitali ning puudujäägid ühistute juhtimisstruktuuris. Samuti on endiselt probleemiks ettevõtjate reeglina vähene kogemus ühistegevusest ja seotud traditsioonide puudumine.

Põllumajandussektoris on alates 2013. aastast registreeritud üle 50 uue tulundusühistu ning tunnustatud 38 tootjarühma ja üks tootjaorganisatsioon. Tootjarühmad koondavad üle 150 põllumajandustootja ning tunnustatud riikliku kvaliteedikavaga on 2022. aasta aprilli seisuga liitunud 87 põllumajandustootjat. Lühikese tarneahela edendamisele suunatud toetusest on kasu saanud 14 tootjaid koondavat liitu ja ühistut.

Alates 2013. aastast on põllumajandustootjate koostöö toetamiseks rakendatud mitut Eesti maaelu arengukava toetust: tootjarühma loomise ja arendamise toetus, tunnustatud tootjaorganisatsiooni ja tunnustatud tootjarühma põllumajandustoodete töötlemise ja turustamise investeeringutoetus, lühikeste tarneahelate või kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetus. Need toetused on aidanud kaasa põllumajandustootjate koostöö edendamisele.

7.5.5. Programmi tegevus – Ekspordivõimekus ja Eesti toidu kuvand

Ekspordivõimekuse ja Eesti toidu kuvandi valdkonna eesmärk ja oodatav tulemus: Eesti põllumajandus- ja toiduainesektor on välisurgudel konkurentsivõimeline ning Eesti toidu kuvand on positiivne.

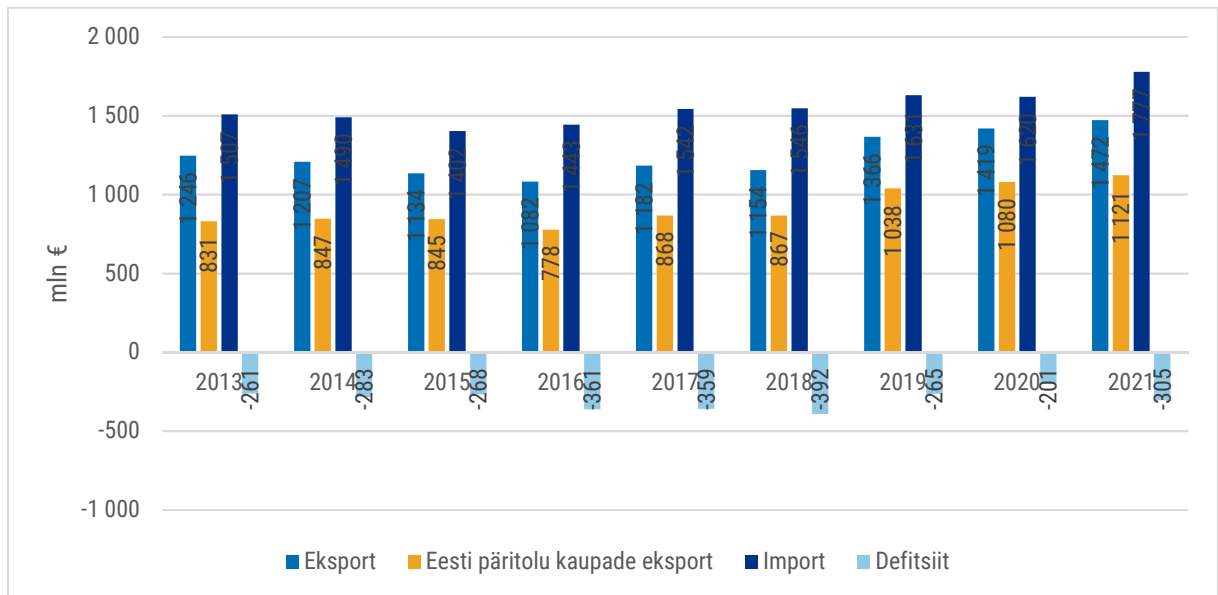
Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Põllumajandussaaduste ja toidukaupade kaubandusbilansi defitsiidi langus võrdluses algtasemega (2018), %	22	25	20	22	26
Kodumaise toidukauba eelistamine toiduostudes, %	74	75	75	75	75
Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja toidukaupade ekspordi väärtuse kasv võrdluses algtasemega (2018), %	29	15	14	16	19

2021. aasta detsembris allkirjastas maaeluminister visioonidokumendi „Eesti toit 2022-2025“, mis kujundab Eesti toidu tutvustamise ja müügiesitustegevuste suunad nii koduturul kui ka välisriikides. Toidusektori jätkusuutlikuks arenguks seatakse dokumendis järgmised eesmärgid – Eesti toidul on hea maine nii sise- kui välisurul, tarbija teeb teadlikke valikuid ning sektori ettevõtted on aktiivsed eksportijad.

Nõudlus toidu järele maailmas üha kasvab ja tarbijate ootused toidu kvaliteedile on üha kõrgemad. Eestil on head eeldused kvaliteetsete põllumajandussaaduste, toidukaupade ja muude tootmissisendite ekspordiks. Seda toetavad nii puhas keskkond, hea looma- ja taimetervise seisund kui ka toimivad järelevalvesüsteemid. Väga oluline on panustada riigi ühtse ja ekspordi toetava kuvandi loomisele, mis aitaks suurendada Eesti toodete ja tootjate tuntust. Riik on panustanud eksporditööridele kontaktide leidmisele ja kontaktvõrgustike loomisele kaasa aitamisega. Kolmandate riikide turgude avamisel on väga tähtis osa Eesti taime- ja loomatervise ning toidujärelevalve toimival korraldusel, samuti tihedatel diplomaatilistel suhetel, mis saavutatakse läbi kõrgetasemeliste kohtumiste.

Eesti toidukaupade väliskaubandust iseloomustab aastaid 200-300 miljoni euro suurune negatiivne kaubandusbilanss, välisriikidesse väärindamiseks minevate kaupade suur osatähtsus ekspordis ja tugev orienteeritus lähiturudele. Kaubandusdefitsiit on suurim valmistoote puhul, mis viitab toiduainetööstuste suhtelisele mahajäämusele ja töötleva tööstuse mahu nappusele teatud kaubagruppides.

Eesti impordib võrreldes ELi keskmisega suhteliselt palju valmistooteid ja vähem vahetooteid edasiseks töötlemiseks, samas aga ekspordib suhteliselt palju vahetooteid edasiseks töötlemiseks teistesse riikidesse (Joonis 8).

Joonis 8. Põllumajandussaaduste ja toidukaupade väliskaubandus Eestis 2013–2021

Allikas: Statistikaamet

Madal töötlemisvõimekus avaldub selgelt tegevusalade kaupa – Eesti on teraviljade netoeksportija, aga töödeldud teraviljatoodete netoimportija; elusloomade netoeksportija, aga liha netoimportija. Eesti päritolu põllumajandus- ja toidukaupade ekspordikäibes on töödeldud toodete käibe osakaal ligi 2/3. Seega eksporditakse üle kolmandiku Eesti põllumajandussaadustest ilma neile täiendavat lisandväärtust andmata.

Ekspordi sihtriikide arv on ettevõtjate aktiivse uute turgude otsingu ja riigi poolt avatud sihtturgude abil ajas järjepidevalt kasvanud, samas pool ekspordimahtudest suundub kolme lähiriiki – Soome, Läti ja Leetu.

Tooraine suurem kohapealne väärimine annab ka stabiilsema eksporditulu ettevõtjatele. Tooraine hinnad on maailmaturul volatiilsed ja eksporditööride sissetulek seetõttu kõikumine. Riigi jaoks tähendab omamaiste põllumajandussaaduste kohapealne väärimine ühtlasi suuremat panust tööhõivesse ja maksutulude laekumisse. Mida laiem on seejuures ligipääsetavate sihtturgude ring, seda kiiremini saavad ettevõtted reageerida nõudluse muutusele ja seda väiksem on ühe turu ärilangemisest tulenev äriiline risk.

Kaubamärgiga tarbijatoodete ekspordi eripära on see, et erinevalt toorainest ja vahetoodetest on valmistoodete turundusse vaja üldjuhul rohkem investeerida. Lõpptarbijatele mõeldud kaubad nõuavad keerukamaid turule sisenemise strateegiaid, erinevalt toorainest, mis müüakse börsikaubana. Tugeva konkurentsi tingimustes ja geograafiliselt ning kultuuriliselt kaugel sihtturgudel valmistoodetega läbilöömise eelduseks on seetõttu toidusektori eksporditööride tugev müügi- ja turunduskompetents. Eesti ettevõtete tagasihoidlik müügi- ja turunduskompetents on uutele turgudele sisenemist pärssiva tegurina välja toodud ka erinevates analüüsides.

Ettevõtete müügi- ja turunduskompetentside tõstmiseks alustas 2021. aastal toidusektori müügi- ja turunduskompetentside arendamise tegevusvaldkonna teadmussiidri pikaajaline programm, mis kestab 2024. aasta kevadeni. Programmi eesmärgiks on põllumajandustootjate ja töötajate ekspordialaste

kompetentside tõstmine ning koostöövõimaluste arendamine erinevate infopäevade, konverentside, täiendkoolituste, õppereiside ja ettevõtete juhendamiste abil.

Ka koduturul tuleb põllumajandustootjatel konkurentsivõime tõstmiseks keskenduda senisest enam toodete kvaliteedile ja selle esile toomisele. Kvaliteedikavades osalemine võimaldab toidutootjatel saada toodangu eest kõrgemat hinda ja seetõttu on kvaliteedikavade arendamisel oluline roll tootjate positsiooni parandamisel tarneahelas. 2022. aasta seisuga on Eestis tunnustatud 2 riiklikku kvaliteedikava – „Rohumaaveise liha tootmine“ ja „Biosfääri programmiala rohumaaveis ja –lammas“ – mis keskenduvad rohumaal kasvatatud loomade liha tootmisele. Lisaks on registreeritud ka 2 Euroopa Liidu geograafilise tähisega toodet – piiritusjook Estonian vodka ja kohupiimajuust Sõir. Alates 2013. aastast on Eesti maaelu arengukavast olnud võimalik taotleda toetust toidukvaliteedikava raames toodetud tootest teavitamise ja toote müügi edendamiseks. Kuigi seni on Eestis kvaliteedikavade võimalusi pigem tagasihoidlikult kasutatud, on oluline toetada kvaliteedikavade arendamist, julgustada tootjaid kvaliteedikavadega ühinema ning tõsta laiema avalikkuse teadlikkust kvaliteedikavade olemusest. Kvaliteedikavade toetamine on oluline tegevus ka uuel ÜPP rahastusperioodil.

Visioonidokument „Eesti toit 2022-2025“ seab koduturul fookusesse tarbija, et tõsta nende teadlikkust tarbimisotuste tegemisel ning kujundada kohaliku toidu mainet läbi erinevate ürituste. Kohaliku toidukultuuri väärtustamisse panustavad mitmed projektid nagu avatud talude päev, avatud kalasadamate päev, avatud toiduainetööstuste nädal, Eesti toidupiirkonna valimine ja Eesti toidu kuu korraldamine. Tarbijate seas on oluliseks sihtgrupiks lapsed ja noored, kellest kujuneb uus põlvkond teadlikke tarbijaid. Planeeritud on mitmed haridusliku sisuga programmid, mida haridusasutustes läbi viiakse.

Tarbijate kasvav tähelepanu toidu ohutusele, loomade heaolule, tooraine kasvukeskkonna puhtusele ja tootmisega kaasnevatele keskkonnamõjudele muudab üha olulisemaks faktidele tugineva kuvandiloome. Tarbijatele oluliste parameetrite muutmine nähtavaks annab nii ettevõtetele kui ka Eesti toidule laiemalt täiendava kvaliteedigarantii. Seda peab toetama tõhus järelevalvesüsteem, mis on usaldatav ka kõige nõudlikumatel tarbijaturgudel. Samuti ei saa globaalses majandustegelikkuses eksport areneda liberaalse kauplemisskeskkonnata, mille kindlustamine nõuab Eestilt rahvusvahelist ja ELi tasemel tehtavat koostööd ja kohalolekut.

Eesti toit on hinnatud, kui selle järele valitseb kodu- ja välisturgudel kõrge nõudlus, mis põhineb teadlikult kujundatud tugeval mainel, ning kogu tarneahelas saadakse toidu ja teiste saaduste eest õiglast hinda, mis tagab piisava sissetuleku ahela kõigile lüliledele.

7.5.6. Programmi tegevus – Mahepõllumajandus

Mahepõllumajanduse valdkonna eesmärk on tõsta mahepõllumajanduse konkurentsivõimet ja tagada mahepõllumajandustoodangu usaldusväärsus tarbija silmis.

Möödik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Tunnustatud ettevõtete arv	2510	2400	2400	2400	2400
Tarbijate osakaal, kes tarbivad mahetoitu regulaarselt (vähemalt kord nädalas) (%)	13 (2020)	11	12	12	12

Mahepõllumajandussektor on Eestis viimastel aastatel järjepidevalt arenenud. 2021. aasta lõpuks oli mahepõllumajanduse registrisse kantud 2043 mahetootmisega tegelevat ettevõtet ja 229400 ha mahepõllumajandusmaad, mis moodustab ligikaudu 23% Eesti põllumajandusmaast. Mahepõllumajanduslikku taimekasvatust iseloomustab rohumaade suur osatähtsus. 2021. aastal oli 64% mahepõllumajandusmaast rohumaad. Viimastel aastatel on rohumaade osakaal hakanud vähenema ning külvipinna osakaal kasvama. Kõige enam kasvatatakse teravilja, kaunvilja ja tehnilisi kultuure. Teraviljadest kasvatati kõige enam kaera ja nisu, kaunviljadest põlduba ja põldhernest ning tehnilistest kultuuridest rapsi ja rüpsi ning kanepit.

Maheloomakasvatusega tegeles 2021. aastal 1111 mahetootjat. Kõige enam peeti lihaveiseid ja lambaid. Mahepiimalehmade arv oli 2021. aastal 1942, võrreldes 2021. aastaga suurenes see 7%, mis moodustab Eesti piimalehmadest ligikaudu 2%. Mahepiima järele on küll nõudlust, aga praegu on suurematel piimatootjatel karjatamise nõude tõttu keeruline mahetootmisele üle minna.

Iga aastaga kasvab ka mahetoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ettevõtete arv, keda oli 2021. aasta lõpuks mahepõllumajanduse registrisse kantud 467. Viimastel aastatel on kiiresti suurenenud Eesti mahetoodete eksport. Kokku eksporditi Eesti Konjunktuuriinstituudi (EKI) hinnangul 2019. aastal mahetootmeid ligikaudu 32 miljoni euro väärtuses. Kõige rohkem, ligi 16 miljoni euro väärtuses eksporditi teravilja.

Mahetoidukaupade ja -jookide müügikäive koos otsemüügiga oli 2020. aastal EKI arvutuste kohaselt vähemalt 76,5 miljonit eurot. Sellest 30% ehk 23,0 miljonit eurot moodustas kodumaine mahetoidukaupade ja -jookide müügikäive ning ülejäänud (70%) importmahetoodete müügist saadud tulu. Statistikaameti andmetel oli 2020. aastal toiduainete jaemüük spetsialiseerimata kauplustes alkohoolseid jooke ja tubakatooteid arvestamata 1,8 miljardit eurot. Sellest mahetoodete osa oli EKI andmetel 4,3%.

Vaatamata mahetoodete populaarsusele tarbijate seas on takistuseks mahetöötlemise ja turuarenduse mahajäämus, millest tulenevalt tuleb edaspidi keskenduda rohkem töötlemis- ja turustuskeemide arendamisele.

Mahetoitu pakkuvate ja toidu valmistamiseks mahepõllumajanduslikke tooteid kasutavate toitlustusettevõtete arv on hakanud suurenema. Järjest enam kasutatakse mahetootmeid lasteasutuste toitlustamisel. Järgnevatel aastatel tuleb toitlustamise valdkonnale jätkuvalt tähelepanu pöörata.

Mahepõllumajandussektori kiire areng toob kaasa järelevalve kasvu PTAl. Siiani on suudetud tagada Eesti mahetoodete usaldusväärsus nii kohalikul turul kui ka välismaal. Eesti mahetoodete usaldusvääruse ka tulevikus aitab tagada senisest tõhusam järelevalve.

Isikud (füüsilised või juriidilised), kes soovivad tegeleda mahepõllumajandusliku tootmisega, peavad olema tunnustatud ja kantud mahepõllumajanduse registrisse.

PTA tunnustab ja kontrollib tootjaid mahepõllumajanduses järgmistes valdkondades:

- taimekasvatus, sh katmikkultuuri- ja seenekasvatus ning taimede või seente korjamine mittehavitavalt alalt;
- loomakasvatus;
- mesindus;
- sööda esmatootmine ja üksnes oma ettevõtte tarbeks sööda segamine;

- oma ettevõttes toodetud töötlemata põllumajandustootte pakendamine ja turuleviimine;
- seemne ja paljundusmaterjali tootmine, ettevalmistamine ja turuleviimine;
- merevetikate tootmine;
- vesiviljelusloomade tootmine;
- toote ettevalmistamine, sealhulgas toitlustusettevõttes;
- töödeldud sööda ettevalmistamine ja turuleviimine;
- toote turuleviimine;
- toote importimine;
- pakendamata toote turustamine lõpptarbijale.

Taimekasvatuse ja mesinduse valdkonnas saab tunnustamist taotleda igal aastal 10. märtsist 10. aprillini ja mahepõllumajandusega jätkamiseks saab andmeid esitada kui 15. juunini. Kontrolli tulemused on üheks aluseks mahepõllumajandusliku tootmise loa saamisel.

Kontrolle tehakse vähemalt kord aastas. 10% ulatuses kontrollitakse tootjaid teistkordselt. 5% tootjate ettevõtetes võetakse proove ja analüüsitakse neid, et tuvastada võimalikku mahepõllumajanduslikus tootmises lubamatute toodete kasutamist.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Olulisemad teenused tegevuse elluviimisel on MeM põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime, ühistegevuse ja koostöö, põlvkondade vahetuse, müügivõimekuse ja Eesti toidu kuvandi ja mahepõllumajanduse poliitika kujundamine, mida rakendatakse PRIA (rakendab toetusi), ETKI (teadus ja innovatsioon, teadmussiire), PTA (teostab järelevalvet) ja PMK teenuste kaudu (maamajanduslike uuringute läbiviimine, FADN andmebaasi haldamine).

Oluline osa programmi tegevusest on seotud ELi ühise põllumajanduspoliitika rakendamisega.

Põllumajandustootjate ja toiduainetööstuste konkurentsivõime tõstmiseks rakendatakse investeeringutoetusi tulemuslikkuse parandamiseks, töötlemise toetusi mikro- ja väikeettevõtjatele, väikeste põllumajandusettevõtete toetust ning eraldi investeeringutoetusi ka suurettevõtete arengule kaasas aitamiseks. Mesindussektori arengu toetamiseks rakendatakse mesindusprogrammi ning mesilasperede toetust. Põllumajandusliku turukorraldusmeetmena rakendatakse koolikavade toetust, toetatakse nõuandeteenuse toimimist ning tehakse järelevalvet turukorralduse üle.

Noorte põllumajandustootjate osakaalu suurendamiseks ja põlvkondade vahetuse toetamiseks rakendatakse noore alustava põllumajandustootja toetust ning noore põllumajandustootja otsetoetust. Riskijuhtimine ja põllumajandusturgude tasakaalustamine toetavad põllumajandustootjate sissetulekute stabiilsust ning riskide maandamist põllumajandussektoris, selleks rakendatakse ühtset pindalatoetust, toetatakse tootmise potentsiaali taastamist. Lisaks on põllumajandustootjal võimalik taotleda ohtliku taimekahjustaja ja eriti ohtliku loomataudi tõttu kahjustunud põllumajandusliku tootmise potentsiaali taastamise toetust. Alkoholiregistris on registreeritud Eestis toodetava ja Eestisse toimetatava alkoholi andmed ning tehakse järelevalvet alkoholi nõuetekohase käitlemise üle.

Ühistegevuse ja koostöö arendamine aitavad tugevdada põllumajandustootjate positsiooni turul, mis saavutatakse tootjarühmade tunnustamise toetuse, lühikeste tarneahelate toetuse ning kvaliteedikavades osalemise toetuse rakendamise teel. Eesti päritolu põllumajandussaaduste ja

toidukaupade ekspordi väärtuse suurendamiseks ning eesti toidu positiivse kuvandi hoidmiseks nii siseturul kui eksporditurgul rakendatakse turuarendustoetust, teavitamis- ja müügi edendamise toetust, ning avatakse uusi eksporditurge. Mahepõllumajanduse konkurentsivõime tõstmiseks ning mahepõllumajanduses tunnustatud ettevõtjate arvu säilitamiseks rakendatakse mahepõllumajanduse toetust, tehakse järelevalvet mahepõllumajandustootjate ning mahekäitlejate üle.

7.6. Meede – Maa- ja rannapiirkonna arendamine

7.6.1. Programmi tegevus – Maa- ja rannapiirkonna arendamine

Programmi tegevuse eesmärk on aktiivne ja elujõuline maapiirkonna elanikkond.

Eesmärgi saavutamist jälgitakse järgmiste mõõdikutega:

Mõõdik	Algtase (2021)	Sihttase (2023)	Sihttase (2024)	Sihttase (2025)	Sihttase (2026)
Maapiirkonnas elavate 21–40-aastaste noorte osatähtsus sama vanusegrupi noorte üldarvus, % (Statistikaamet, RV0240)	27,52	27,76	27,76	27,76	27,76
Maapiirkonnas töötavate inimeste arv põhitöökoha asukoha alusel (Statistikaamet, TT210)	186 000	179 900	180 000	180 000	186000
Maapiirkonnas töötavate inimeste osatähtsus koguhõives osalejates põhitöökoha asukoha alusel, % (Statistikaamet, TT210)	28,4	27,4	27,4	27,4	27,4

Maaelu ja kohalik kogukond

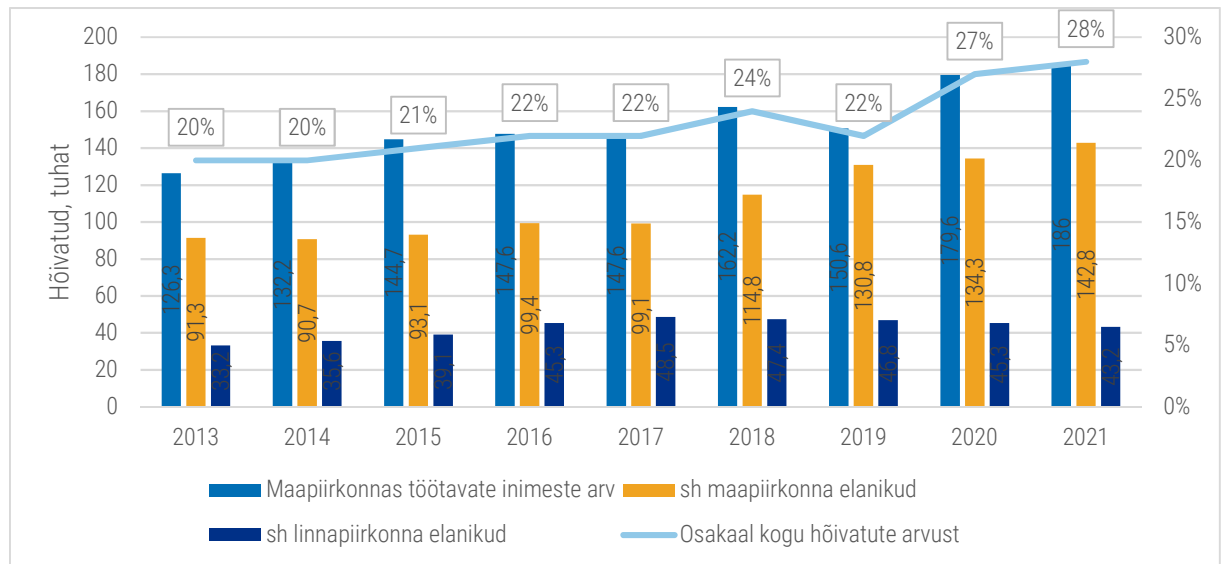
Maaelu ja kogaliku kogukonna valdkonna eesmärk on luua maapiirkonda uusi, kestlikke töökohti ja kaasata maapiirkonna elanikkonda kohaliku arengu strateegiaga.

“Maaelu ja kohalik kogukond” sisaldab kolme alamtegevust, mis on järgmised.

- Maapiirkonnas ettevõtluse arendamiseks suunatud investeeringud ettevõtete konkurentsivõime tugevdamiseks ja selle kaudu uute kestlike töökohtade loomiseks, sh majandustegevuse mitmekesistamine mittepõllumajandusliku tegevuse suunas.
- Leader-tüüpi kohalikul algatusel põhineva lähenemisviisi rakendamine.
- Euroopa maaelu arengu võrgustiku (ÜPP võrgustik) tegevused, näiteks kogukonna juhitud kohaliku arengu (CLLD/Leader) meetme võrgustikutöö korraldamine, maaelu arendamise näidete kogumine ja levitamine ning koostöö piiriüleste organisatsioonidega, sh osalemine Euroopa maaelu arengu võrgustiku (ENRD) töös.

Aktiivseid inimesi motiveerib maal elama ja tegutsema eneseteostamist võimaldav elu- ja ettevõtluskeskkond, elukohalähedaste ja kõrgemat lisandväärtust pakkuvate töökohtade saadavus, sotsiaalselt aktiivne ja tugev kogukond, elu- ja ettevõtluskeskkonna hea ja ligitõmbav kuvand, vajaduspõhiste teenuste kvaliteet ja kättesaadavus ning turvaline elukeskkond. Maa- ja

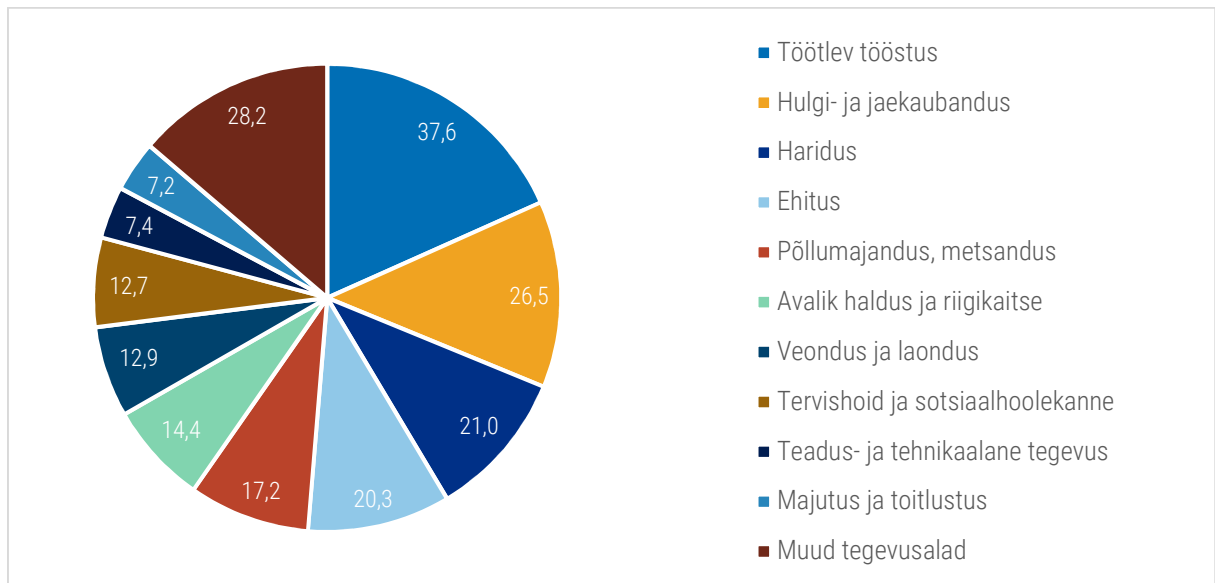
rannapiirkonna arengu puhul on olulisteks näitajateks maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja tööhõive määr (Joonis 9).

Joonis 9. Maapiirkonnas töötavate inimeste arv ja osakaal kogu hõivatute arvust põhitöökoha asukoha alusel. (2020)

Allikas: Statistikaamet, TT234

Maapiirkonnas varasemalt domineerinud põllumajanduslike ettevõtete panus tööhõivesse on viimastel kümnenditel prognoositavalt vähenenud. Maamajandus on kohanenud ning muutunud oluliselt mitmekesisemaks tänu erinevates valdkondades tegutsevate tootmis- ja teenindusettevõtete osakaalu kasvule ja aktiivsete kohalike kogukondade kiirele arengule (Joonis 10). Samas inimeste sissetulekud maapiirkonnas on keskmiselt madalamad ning hea palgaga töökohti napib. Üldise rahvastiku vananemise tõttu on tekkinud olukord, kus tööturul vanuse tõttu välja langevate inimeste arv maapiirkonnas on suurem kui sinna sisenevate noorte arv. Kui linnapiirkonnas 20–40-aastaste elanike arvu osatähtsus sama vanusegrupi üldarvus kasvab, siis maapiirkonnas see kahaneb.

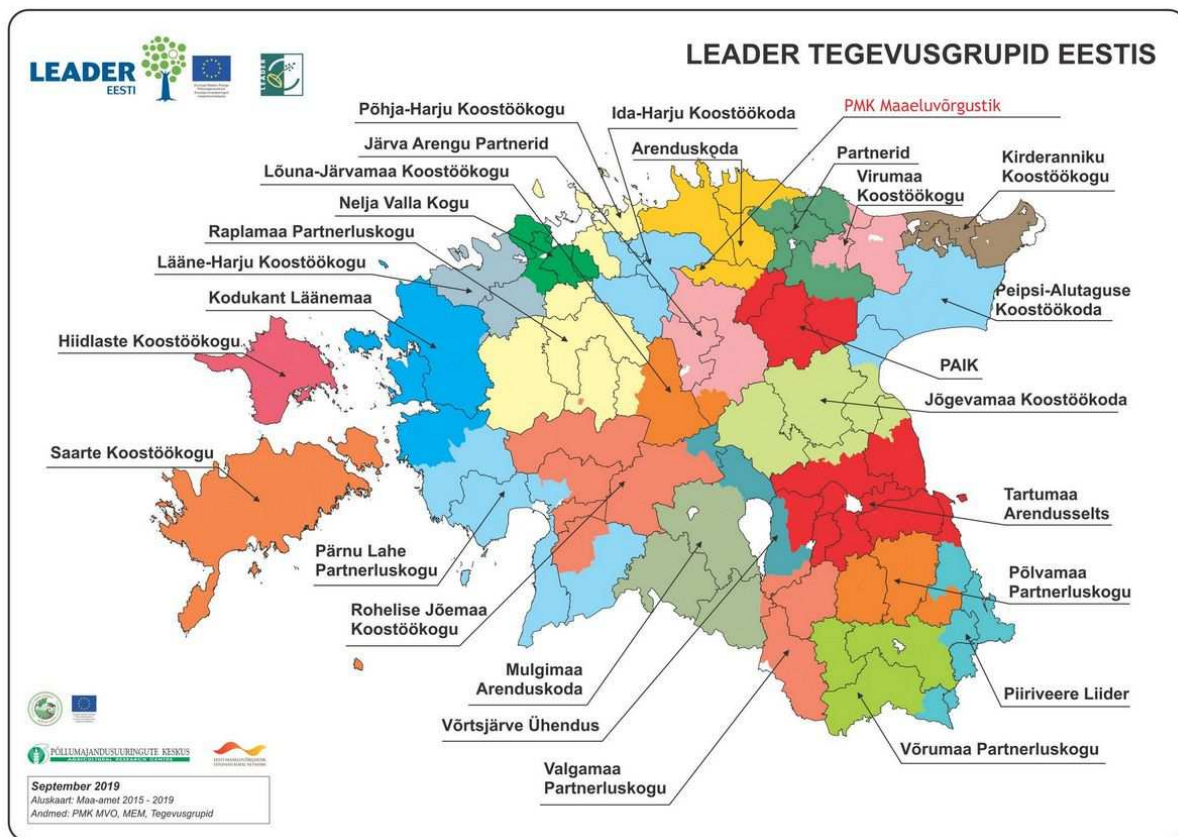
Joonis 10. Hõivatute arv maa-asulates tegevusalade kaupa (2018)

Allikas: Statistikaamet, TT0203

Olulisemad lahendamist vajavad probleemid on eelduste loomine uute hästi tasustatud eripalgeliste töökohtade tekkeks ja kohalike kogukondade aktiivsuse suurendamine hea elu- ja ettevõtluskeskkonna kujundamisel. Uute töökohtade tekkeks eelduste loomiseks rakendatakse maapiirkonnas majandustegevuse mitmekesistamise meetet. Maaelu arendatakse ka Leader meetme abil. Senised tulemused nende programmide ja meetmete rakendamisel on olnud head. Ettevõtjate ja kogukondade huvi programmides pakutavate võimaluste vastu on suur, mida näitab esitatud taotluste suur hulk ning taotlustes prognoositud loodavate töökohtade ja kohalike kogukondade omaalgatuslike tegevuste märkimisväärne arv.

Riskid, mille maandamisega tuleb tegeleda maaelu ja kohaliku kogukonna tegevuste puhul, on peamiselt seotud prognoositud tulemuste saavutamise tagamisega, toetatavate projektide sisulise hindamisega ja tegevuste suunamisega olulist mõju loovale sihtrühmale.

Leader-lähenemise eelisteks võrreldes sekkumistega, kus eesmärgid ning suunad määratakse ühiselt kogu rakenduspiirkonnale, on otsustustasandi kohalikule elanikule lähemale toomine ning piirkondlike eripärade (piirkonna potentsiaal, ressursid, võimalused) parem arvestamine. Maaelu ja -ettevõtluse edendamiseks tegeleb 26 kohaliku Leader-tegevusgruppi (Joonis 11), mille tegevuspiirkonnad katavad kogu Eesti maapiirkonna.

Joonis 11. LEADER tegevusgrupid

Maamajanduse jõukuse tõstmiseks arendatakse kohalikku ettevõtlust. Kestliku ja mitmekesise elukeskkonna loomiseks ja tagamiseks panustatakse kohaliku piirkonna spordi- ja vabaajategevustesse, kultuuri- ja looduspärandi säilitamisse, töökohtade loomise ning internetiühenduse ja muude teenuste kättesaadavuse parandamisse. Leader-lähenemise puhul on oluliseks läbipaistvus nii taotlemisel kui ka hindamisel. Tänu pikaajalisele rakendamisele (läbi mitme programmiperioodi) on kohalikel tegevusgruppidel olemas kompetents piirkonna eripärade rakendamisel, strateegiate koostamisel, ettevõtjate ja organisatsioonide nõustamisel ning abistamisel piirkonna arendamisel.

Tänu eeltoodule on Leader meede rakendunud edukalt. 2020. aasta jaanuari seisuga on kasutatud 89% planeeritud eelarvest. Seejuures on välja makstud umbes 64% programmiperioodi jooksul määratud toetusest. Leader lähenemise kaudu arendatakse tegevuspiirkonnas erinevaid sektoreid (48% toetuse saajatest tuleb kolmandast sektorist). Piirkonna arendamisel on tähtsal kohal inimeste kaasamine ning koostöö – ligi 70% Leader toetuse saajatest on esmakordsed toetuse saajad. Lähtudes kohaliku arengu strateegiast on täiendavalt võimalik suunata rahalisi vahendeid tegevuspiirkonnas valukohaks olevatesse valdkondadesse ning samuti ka piirkonna mootoriks olevatesse tegevustesse. Seda näitab ka olukord, kus 56% heaks kiidetud projektidest on defineeritud kui piirkondliku eripära projektid. Kohaliku elu viivad edasi just piirkonnas tegutsevad väikesed ettevõtted. Tänu Leaderile on paljud neist saanud tuge, et edendada ja laiendada enda tegevust. Ligi 70% toetust saanud ettevõtjatest on mikroettevõtjad, kes loovad maapiirkonnas töökohti.

ÜPP võrgustiku tegevuse peamine eesmärk uuel perioodil on parandada ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) 2023-2027 rakendamise kvaliteeti, suurendada sidusrühmade kaasatust, teavitada laiemat üldsust ja võimalikke kasusaajaid ÜPP poliitikast ning aidata kaasa uuendusmeelsuse edendamisele põllumajanduses, toidu tootmises, metsanduses ja maapiirkonnas. Maaeluvõrgustiku eesmärkide elluviimiseks mh kogutakse, koondatakse ja levitatakse häid tavasid, võrgustikutöö ja uudsete lähenemiste näiteid, aidatakse otsida koostööpartnereid ning osaletakse innovatsioonialases võrgustikutöös. Lisaks sellele on oluline roll ka avalikkuse teavitamisel ja informeerimisel.

Finantsinstrumendid

Finantsinstrumentide valdkonna eesmärk on tagada põllumajandustootjatele, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevatele ning maapiirkonnas tegutsevatele ettevõtjatele parem juurdepääs kapitalile.

Finantsinstrumendid on tõhusad turutõrke kõrvaldamiseks valdkondades, kus pangad ei anna laenu ning puuduvad muud investeerimise võimalused, näiteks väikeste põllumajandus- või maapiirkonnas tegutsevate või alustavate ettevõtete puhul, kellel puudub piisav krediidi ajalugu või tagatisvara. Investeeringute turutõrgete kõrvaldamiseks tuleb aina rohkem rakendada uuenduslikke, põllumajanduse, kalanduse ja maapiirkonna eripära arvestavaid rahastamisvahendeid. Erakapitali kaasamist soodustavad rahastamisvahendid aitavad korvata ajutist rahavoogude puudujääki ning parandada ettevõtjate likviidsust. Finantsinstrumentide kaudu saab toetada erinevate arengueesmärkide saavutamist ning tagasi laekuvat raha saab uuesti kasutada investeeringute tegemiseks. Tootlike investeeringute rahastamisel tuleks eelistada finantsinstrumente, mis pakuvad jätkusuutlikku ja tõhusat võimalust investeerida majanduskasvu ning inimeste, ettevõtete ja ressursside arengusse põllumajandus- ja toiduainesektoris ning maamajanduses.

Tulenevalt Eesti kapitalituru iseloomust, ei ole väikese ja keskmise suurusega ettevõtjatel piisavat ligipääsu alternatiivsetele rahastusallikatele. Krediidiasutuste vahendatav laenuraha on raskesti kättesaadav olukorras, kus tagatise väärtus pole piisav ja rahavood on ebastabiilsed. Kapitalile ligipääsu piiratus tuleneb eelkõige krediidiasutuste tegevuse maksimaalsest optimeeritusest, st võimalusel tegelevad nad võimekate klientidega, kes tegutsevad majanduse mõttes olulise mahuga ja stabiilses ettevõtlusvaldkonnas. Pankadel on suuremates majandusvaldkondades paremad teadmised turutrendidest, seega suudavad nad riske paremini hinnata, mis omakorda väljendub madalama riskisuse tõttu intressi suurusel. Tulenevalt laenutoote madalatest intressimääradest ei ole krediidiasutused väga altid võtma lisariske, mistõttu on neil selged nõuded (kasumlik tegevusajalugu, tugev rahavoog, piisavad tagatised), mille täitmata jätmisel kliendile laenu ei väljastata. Tavaliselt on pikaajalise ärilise ajaloo ja väärtuse poolest paremate tagatistega suurettevõtted. Negatiivses võtmes mõjutab eeltoodu eelkõige alustavaid ettevõtteid, millel on lühike tegutsemisajalugu ja puuduvad piisavad tagatised pangalaenu saamiseks, ning kasvavaid ettevõtteid, millel on keeruline saada laenu, kuna pangad annavad seda pigem ulatuses, mida ettevõtte olemasolevad rahavood võimaldavad. Need ettevõtted võivad vajada vastavalt ettevõtluse iseloomule, kas riskikapitali investeeringuid, laene või tagatist. Kapitalile ligipääsu piiratus võimendub eriti maapiirkondades uusi töökohti loovate alustavate ettevõtete puhul.

Finantsinstrumentide rakendamine on läinud plaanipäraselt. Kuid turutõrge vastavates sektorites on tunduvalt suurem kui finantsinstrumentide rakendamiseks kavandatud eelarvelised vahendid,

seega on oluline jätkata finantsinstrumentide rakendamisega ka ÜPP strateegikava raames, toetades ettevõtteid täiendavalt digi ja rohepöörde elluviimisel. Ettevõtjate huvi ja vajadus on finantstoodete (mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen ning pikaajaline investeerimislaen) vastu olnud senini suur ning täiendavalt on planeeritud rakendada ka käibekapitali laenu, mis võimaldab lahendada lühiajalisi või sesoonsusest tekitatud takistusi kapitali leidmisel. Finantsinstrumentide rakendamisel on riskiteguriks välja laenatud raha tagasilaekumine.

Programmi tegevusse panustavad teenused

Olulisemad teenused tegevuse elluviimisel on maaelu ja kohaliku kogukonna ning finantsinstrumendi poliitika kujundamine ning toetus investeringuteks majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mitte-põllumajandusliku tegevuse suunas, LEADER toetus, finantsinstrumendi toetus.